T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
ÜRETİM YÖNETİMİ VE PAZARLAMA BİLİM DALI

EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE TÜKETİCİLERİN TASARRUF ETME EĞİLİMİ İLE KREDİ KARTI KULLANIMINA YÖNELİK TUTUMLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLAL ECE KAYNAK

DANIŞMAN
PROF. DR. EYUP AKIN

AKSARAY 2023

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİMDALI
ÜRETİM YÖNETİMİ VE PAZARLAMA BİLİM DALI

EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE TÜKETİCİLERİN TASARRUF ETME EĞİLİMİ İLE KREDİ KARTI KULLANIMINA YÖNELİK TUTUMLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLAL ECE KAYNAK

DANIŞMAN: PROF. DR. EYUP AKIN

AKSARAY 2023

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİNFORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren .....(….) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Gülal Ece

Soyadı : Kaynak

Bölümü : Üretim Yönetimi ve Pazarlama

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: Ekonomik Kriz Dönemlerinde Tüketicilerin Tasarruf Etme Eğilimi ile Kredi Kartı Kullanımına Yönelik Tutumları

İngilizce Adı: Consumers' Tendency to Saving and Attitudes Towards Credit Card Usage During Economic Crisis

ETİK İLKELERE UYGUNLUKBEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Gülal Ece Kaynak

İmza:

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

JÜRİ ONAY SAYFASI

Gülal Ece Kaynak tarafından hazırlanan "Ekonomik Kriz Dönemlerinde Tüketicilerin Tasarruf Etme Eğilimi İle Kredi Kartı Kullanımına Yönelik Tutumları" başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Prof. Dr. Eyup AKIN) İmza

(Üretim Yönetimi ve Pazarlama Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi) .....

Üye: (Dr. Öğr. Ü. Hasan GEDİK)

(Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik Anabilim Dalı,

KTO Karatay Üniversitesi) .....

Üye: (Dr. Öğr. Ü. M. Bilgehan AYTAÇ)

(Reklamcılık ve Tanıtım Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi) .....

Tez Savunma Tarihi: 22/06/2023

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .....tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERENSTİTÜSÜ
EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDE TÜKETİCİLERİN TASARRUF ETME EĞİLİMİ İLE KREDİ KARTI KULLANIMINA YÖNELİK TUTUMLARI

(Yüksek Lisans Tezi)

Gülal Ece Kaynak, Aksaray 2023

ÖZET

Ülkemizde ekonomik kriz, tasarruf ve kredi kartı konuları üzerinde yoğun olarak araştırma yapılan konulardandır. Ancak bugüne kadar yapılan çalışmalarda kriz dönemlerinde oluşacak tasarruf algısı ile kriz dönemlerinde kredi kartı kullanımına yüklenen anlam ilişkisi ele alınmamıştır. Bu çalışmanın amacı tasarruf eğilimi ve kredi kartı kullanım tutumlarının öncelikle teorik olarak ele alıp sonrasında ekonomik kriz dönemlerindeki tasarruf eğilimi ile kredi kartı kullanım tutumları arasındaki ilişkisinin araştırılmasıdır. Çalışmanın amacına uygun olarak geliştirilen hipotezlerin testi için gerekli olan veriler kolayda örneklem yöntemi ve kartopu örneklem yönteminin senteziyle 400 kişilik bir tüketici grubundan elde edilmiştir Regresyon analizi ve varyans analizi ile test edilen hipotezler sonucunda; kriz dönemlerinde tasarruf eğilimi arttıkça kredi kartı yoğun kullanımı azalmaktadır. Kriz dönemlerinde tasarruf algısı arttıkça kriz dönemlerinde kredi kartının yoğun kullanımı istatistiksel olarak anlamlı şekilde artmaktadır. Kriz dönemlerinde tasarruf eğilimi demografik olarak incelendiğinde ise; kadınlarla erkekler arasında tasarruf eğilimi farklıdır. Kadınlar erkeklerden kriz dönemlerinde daha fazla tasarruf etme eğilimindedir. Yaş ve öğrenim arttıkça kriz dönemlerinde tasarruf etme eğilimi istatistiksel olarak anlamlı şekilde artmaktadır. Öğrenim durumu arttıkça kriz dönemlerinde kredi kartının yoğun kullanma eğilimi azalmaktadır.

Bilim Kodu: 112714

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kriz, Tasarruf Etme, Kredi Kartı Kullanımı

Sayfa Adedi: 83

Danışman: Prof. Dr. Eyup AKIN

AKSARAY UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF SOCIALSCIENCES

CONSUMERS TENDENCY TO SAVING AND ATTITUDES TOWARDS CREDIT CARD USAGE DURING ECONOMIC CRISIS

(M.A. Thesis)

Gülal Ece Kaynak, Aksaray 2023

ABSTRACT

In our country, the economic crisis, savings and credit card issues are among the subjects that are intensively researched. However, in the studies carried out to date, the relationship between the perception of savings that will occur in crisis periods and the meaning attributed to the use of credit cards in crisis periods has not been discussed. The aim of this study is to first examine the concepts of savings and credit cards theoretically and then to investigate the relationship between saving perception and credit card use in economic crisis periods. It was obtained from a consumer group of 400 people by the synthesis of the convenience sampling method and the snowball sampling method, which is necessary for the test of the hypotheses developed in accordance with the purpose of the study. As the tendency to save increases, the intensive use of credit cards decreases in crisis periods. As the perception of saving increases, the intensive use of credit cards increases statistically significantly during crisis periods. When the propensity to save in crisis periods is analyzed demographically; The propensity to save is different between men and women. Women tend to save more than men in times of crisis. As age and education increase, the tendency to save in times of crisis increases statistically significantly. As the level of education increases, the tendency to use credit cards intensively decreases in times of crisis.

Science Code : 112714

Key Words : Economic Crisis, Savings, Credit Card Usage

Page Number: 83

Supervisor: Prof. Dr. Eyup AKIN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİNFORMU i
ETİK İLKELERE UYGUNLUKBEYANI..... ii
JÜRİ ONAY SAYFASI iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
TABLOLAR LİSTESİ ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....x
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM..... 3
TÜKETİCİLERDE TASARRUF EĞİLİMİ VE KREDİ KARTI KULLANIMI 3
1.1. Tasarruf Etme ve Kredi Kartı Kullanımı..... 3
1.1.1. Tasarruf Kavramı 3
1.1.2. Tasarruf Çeşitleri..... 4
1.1.3. Yurt içi ve Yurt Dışı Tasarruflar 4
1.1.4. Özel Tasarruf ve Kamusal Tasarruf 5
1.1.5. Ayni ve Nakdi Tasarruf 5
1.1.6. Zorunlu Tasarruf 6
1.2. Tasarrufu Etkileyen Faktörler 6
1.2.1. İktisadi Faktörler..... 6
1.2.2. İktisadi Olmayan Faktörler 8
1.3. Türkiye'de Tasarruf ve Tasarruf Eğilimi..... 10
1.4. Kredi Kartı ve Tarihsel Gelişimi 12
1.5. Türkiye'de Kredi Kartı Kullanımı 13
1.6. Kredi Kartı Türleri 15
1.7. Kredi Kartının Tüketiciler Açısından Olumlu Yönleri 17
1.8. Kredi Kartının Tüketiciler İçin Olumsuz Etkileri..... 18
1.9. Kredi Kartının İşletmeler için Olumlu Özellikleri 20
1.10. Kredi Kartının İşletmeler İçin Olumsuz Özellikleri..... 20

İKİNCİ BÖLÜM 22
EKONOMİK KRİZ VE TÜKETİCİLER 22
2.1. Kriz ve Ekonomik Kriz Tanımı 22
2.2. Ekonomik Krizler ve Nedenleri 23
2.3. Ekonomik Kriz Türleri 25
2.3.1. Reel Sektör Krizleri 25
2.3.1.1. Mal ve Hizmet Piyasalarında Oluşan Krizler 25
2.3.1.2. İş Gücü Piyasasında Yaşanan Kriz: İşsizlik .. 26
2.3.2. Finansal Krizler 27
2.3.2.1. Para (Döviz) Krizleri 27
2.3.2.2. Bankacılık Krizleri 28
2.3.2.3. Borsa Krizi 29
2.3.2.4. Dış Borç Krizleri 29
2.4. Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Krizler, Nedenleri ve Etkileri 30
2.4.1. 1929 Ekonomik Krizi ve Türkiye'de Yaşanan Gelişmeler 31
2.4.2. 1994 Ekonomik Krizi 33
2.4.3. 2000 Kasım Krizi 34
2.4.4. 2001 Şubat Krizi 35
2.4.5. 2008 Ekonomik Krizi 36
2.4.6. Covid-19 Pandemi Krizi 37
2.5. Tüketici Satın Alma Süreci ve Süreci Etkileyen Faktörler ... 39
2.6. Satın Alma Kararını Açıklayan Ekonomik Model 42
2.7. Kredi Kartı Kullanımı ve Tüketim 43
2.8. Kredi Kartı Kullanımı ve Tasarruf 44
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 46
EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDEKİ TASARRUF ALGISI VE KREDİ KARTI KULLANIMI İLİŞKİSİ 46
3.1. Araştırmanın Metodolojisi 46
3.1.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri 46
3.1.2. Literatür Taraması 48
3.1.3. Veri Toplama Yöntemi ve Örneklem 52
3.1.4. Verilerin Analiz Yöntemi 53
3.1.5. Araştırmanın Sınırları ve Kısıtları 54
3.2. Araştırma Bulguları ve Analiz Sonuçları 55

3.2.1. Araştırma Örneklemine Yönelik Sosyo-Demografik Bulgular..... 55
3.2.2. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Yönelik Bulgular. 57
3.2.3. Araştırma Hipotez Testi Sonuçları 60
SONUÇ..... 70
KAYNAKÇA..... 72
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU..... 85

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Yıllar İçindeki Kredi Kart Sayıları ve Kredi Kartı İşlem Adeti 14
Tablo 2. Araştırma Katılımcılarının Demografik Özellikleri 55
Tablo 3. Araştırma Katılımcılarının Demografik Özellikleri 55
Tablo 4. Kredi Kartı Kullanımına İlişkin Bilgiler 56
Tablo 5. Kriz Dönemlerinde Tasarruf Eğilimi(KDTE) Ölçeği Geçerlilik ve Güvenilirlik Sonuçları 57
Tablo 6. Kriz Dönemlerinde Kredi Kartı Kullanım Eğilimi Ölçeği Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi 58
Tablo 7. Kredi Kartına Yönelik Tutum 59
Tablo 8. Kredi Kartına Yönelik Tutum Puan Farkına Göre Gruplar 60
Tablo 9. H1a-2a Hipotezleri İçin Regresyon Analizi Sonuçları 61
Tablo 10. H1b-2b Hipotezleri İçin Regresyon Analizi Sonuçları 62
Tablo 11. H1c-2c Hipotezleri İçin Regresyon Analizi Sonuçları 63
Tablo 12. H3 Hipotezi İçin Regresyon Analizi Sonuçları 65
Tablo 13. H4-H5 Hipotezleri İçin ANOVA Sonuçları 66
Tablo 14. Varyansların Homojenlik Testi 67
Tablo 15. Değişkenlere İlişkin Kredi Kartının Yoğun Kullanımı Değişkenin Gruplar Arasında Farklılık Sonuçları 68
Tablo 16. Hipotezlerin Sonuçları 69

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. Araştırma Modeli 51

GİRİŞ

Dünyada ve ülkemizde belirli aralıklarla ekonomik krizler yaşanmaktadır. Tüm dünyayı etkiyen 1929 ekonomik buhranı bizim ülkemizi de etkilemiştir ayrıca ülkemizde 1994, 1998. 2000 Kasım, 2001 Şubat, 2008 ekonomik krizleri ve Covid-19 Pandemi ve bu krizin yol açtığı ekonomik sorunlar yaşanmıştır (Turan, 2011). Ekonomik krizler yapıları itibariyle toplumları hem ekonomik olarak hem de ekonomik etkiye bağlı olarak başta sosyal ve kültürel değişim olmak üzere birçok açıdan etkilemektedir. Meydana gelen bu etkilerin bireylerin tüketim, satın alma ve tasarruf eğilimlerinde de etkileri görülebilmektedir. İnsanların birçoğu yeterli geliri olmadığı için, hayat pahalılığı sebebiyle, ekonomik kriz ve borçlarından dolayı tasarruf yapamasa da, ekonomik kriz dönemlerinde yaşanan değişikliğin bireylerde tasarruf eğiliminde artışa, harcama eğiliminde ise azalmaya neden olduğu yargısı mevcuttur (Sönmez ve Artukoğlu, 2021). Tasarruflar bireylerin geleceklerini güvence altına almalarını sağlarken diğer yandan da ekonomik açıdan gerekli olan finansmanın sağlanmasında büyük önem sağlamaktadır. Henüz gelişmekte de olan bir ülke olduğumuzdan dolayı ve bireysel gelir düzeyinin de genel olarak düşük seviyede olduğu düşünüldüğünde tasarruf yetersizliği belirgin durumdadır (Marangoz ve Uluyol, 2010). Konu tüketici ve tüketim olduğunda krizler ve tasarruf kadar önemli olan ve özellikle tüketim ile tasarruf üzerinde etkili olabilen kredi kartı kullanımı davranışı devreye girebilmektedir. Kredi kartı kullanımın tasarruf ve harcama üzerindeki etkisi farklı çalışmalara konu olmuş ve bu çalışmalarda etkinin farklılaşabileceği görülmüştür (Özkul ve Tapşın, 2010). Ekonomik kriz dönemlerinin taratacağı ekonomik, sosyal ve psikolojik algısal farklılıklara bağlı olarak kredi kartına yüklenen anlamın, kredi kart kullanım özelliklerinin ve tasarruf etme eğilimi de farklılaşabilecektir. Bu nedenle kriz dönemlerinde ortaya çıkabilecek tasarruf eğilimi ile kredi kartı kullanım tutumlarının ne şekilde ve hangi derecede olduğu incelenmeye muhtaçtır. Bu gerekliliğe rağmen kriz dönemlerinde kredi kartı kullanımı ve tasarruf eğilimi ilişkisini ele alan akademik çalışmalar ve araştırmalar sınırlı kalmıştır.

Bu tez çalışmasında kriz dönemlerindeki tasarruf eğilimi, kriz dönemlerinde kredi kartı kullanımına yüklenen anlama göre kredi kartı kullanım tutumları, kredi kartı kullanım özellikleri ve sosyo-demografik değişkenler arası ilişkiler ele alınmıştır.

Çalışmanın ilk bölümde; tüketicilerde tasarruf ve kredi kartı başlığı altında, tasarruf kavramı ve kredi kartı kavramına yer verilerek gerekli tanımlamalar yapılmıştır. Tasarrufu ve kredi kartı özelliklerine değinilerek ülkemizdeki tasarruf eğilimi ve kredi kartı kullanımı ele alınmıştır.

İkinci bölümünde ise; ekonomik kriz ve tüketiciler başlığı altında, ekonomik kriz tanımı verilmiştir. Ayrıca ekonomik kriz ortamının özellikleri, nedenleri, ekonomik kriz türleri, Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler ve bu krizlerin etkileri gibi konulara yer verilerek kriz dönemlerinde tüketim ve tüketicilerin tasarruf etkisi, krizlerde kredi kartı kullanım konuları teorik çerçevede incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise araştırma metodolojisi, araştırmanın amacı ve geliştirilen hipotezler, araştırmanın amacına uygun olarak yapılan literatür taraması ve hipotezlerin test edilerek elde edilen bulguların kapsamlı bir şekilde yorumlanmasına yer verilmiştir. Çalışmada tüketicilerin ekonomik kriz dönemlerindeki tasarruf etme eğilimi ile kredi kartı kullanım tutumları ölçülmüştür. Tez çalışmasının sonunda araştırma bulgularının tartışıldığı sonuç ve tartışma bölümüne yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜKETİCİLERDE TASARRUF EĞİLİMİ VE KREDİ KARTI KULLANIMI

1.1. Tasarruf Etme ve Kredi Kartı Kullanımı

1.1.1. Tasarruf Kavramı

Tasarruf kavramının birçok tanımı vardır. Dilimize Arapça'dan geçmiştir. Tasarruf bir şeyi istediği gibi kullanma yetkisi veya para biriktirme artırım olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2023) Sözlük anlamının dışında tasarruf kavramı için literatür de farklı tanımlamalarda mevcuttur. Yapılan tanımlamalar da tasarruf için gelir ile tüketim arasındaki farktır denilmiştir (Hayta, 2008). Bu tanımın haricinde; Tasarruf, iktisadi faaliyetin sonucunda elde edilen kıymetlerden belli bir miktarının tüketmeyip, gelecek için ayrılmasına, yani bugünkü tüketimden vazgeçilerek saklanması anlamına da gelmektedir (Özer, 2012).

Altın ya da gayrimenkul olarak bulundurulan varlıklar halk arasında tasarruf olarak kabul edilse bile iktisat bilimi açısından bu tasarruf değildir. Ekonomi biliminde tasarruf diğer bireylerin kullanımı için hazır bulundurulan para demektir. Tasarruf gelir gibi süreklilik göstermektedir. Tasarruftaki süreklilik ekonomide yatırıma dönüşerek gelir elde edilmesini sağlar elde edilen bu gelirler daha sonra yeniden tasarrufa dönüşür. Gelir beklentisi olmayan yastık altında bekletilen varlıklar bu yüzden tasarruf sayılmamaktadır. Banka mevduat hesabında bulunan paranın sahibine sağladığı faiz geliri de ihtiyaç anında kredi olarak yararlanıldığı için bir tasarruftur. Ekonomik olarak büyümeyi sağlayan en temel unsurlar tüketim ve tasarruftur (Eğilmez, 2014).

Tasarruf ilerleyen dönemlerde yatırım ya da tüketim amacıyla, harcanabilecek gelir üzerinden harcama yapmayıp biriktirme anlamına da gelmektedir. Halk arasında ise kişilerin, varlıklarını istedikleri gibi kullanma yetkileri tasarruf anlamını taşımaktadır

(Kıyılar ve Acar, 2012). Tasarruflu olmak, elimizdeki bütün kaynakları tüketmeden birazını da sonrası için saklamak anlamına da gelmektedir.

1.1.2. Tasarruf Çeşitleri

Görüldüğü üzere tasarruf kavramına yönelik değerlendirmeler ve bakış açıları tasarrufa konu olan şey, tasarruf şekli, tasarruf kaynağı vb. noktaları bağlamında farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma ise tasarruf kavramına yönelik farklı tasnifleri gerekli kılmaktadır. Çünkü tasarruf, bireyler, firmalar ve kamu otoritesi açısından ayrı bir şekilde ele alınabileceği gibi tüm bu faktörlerin toplamı şeklinde genel düzeyde de ortaya konulabilmektedir. Bu nedenle tasarruf; yurt içi ve yurt dışı tasarruflar, özel tasarruf ve kamusal tasarruf, ayni tasarruf ve nakdi tasarruf, zorunlu tasarruf olarak sınıflandırılabilmektedir (Şengür, 2015).

1.1.3. Yurt içi ve Yurt Dışı Tasarruflar

Yurt içi tasarruf, bir ülke sınırları içerisinde yer alan iktisadi birimlerin yaptığı tasarruftur. İktisadi birimlerce yurtiçinde yapılan bu tasarruflar aynı anda ekonomik kalkınmanın iç finans kaynaklarını oluşturma özelliği taşımaktadır (Taban ve Kar, 2015).

İç tasarruflar ülke refahının önemli belirleyicilerini oluşturmaktadır çünkü ülke yatırımları finanse edilirken en güvenilir ve verimli kaynakları iç tasarruflar oluşturmaktadır. Türkiye'de iç tasarruf oranlarının düşük olması ve yurt içindeki tasarrufların yatırımları karşılayamaması nedeniyle yatırımlarda yabancı sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır (Sancak ve Demirci, 2012).

Dış tasarruf ülkeye kısa ve uzun vadeli yabancı sermaye olarak gelir. Bu durumda, tasarruf seviyesi az olan ülkeler, dış varlıklara başvurarak, büyümekten vazgeçmeden yola devam etmektedir. Bu durum ise, ekonomiyi dış etkilere açık bırakarak, cari işlem açığının yükselmesine neden olmaktadır (Karagöl ve Özcan, 2014).

Türkiye'de mevcut olan tasarruf açığı nedeniyle yatırımların büyük kısmı dış tasarruflar ile finanse edilmektedir. Dışa açık olan bir ekonomide iç tasarruflar ile birlikte yabancı ülkelerden gelen yatırımlar ülke için fazla bir öneme sahiptir. Az gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde tasarruf azlığından dolayı dış ülkelerden gelen sermaye girişine sürekli gereksinim duyulmaktadır. Tasarruflar özellikle gelişmekte olan ekonomiler için önemli sermaye birikimlerini oluşturur. Tasarruflar sabit sermayeyi etkilerken, büyüme içinde kaynak teşkil etmektedir (Uygur, 2012).

1.1.4. Özel Tasarruf ve Kamusal Tasarruf

Bir ülkenin kalkınmasında ulusal tasarruflar büyük önem arz etmektedir. Ulusal tasarruflar özel tasarruflar ve kamusal tasarrufların toplamından oluşmaktadır. Milli tasarruflar ülkelerin kendi ekonomik durumuna göre farklılık göstermektedir. Tasarruf oranları az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için değişmektedir (Sancak ve Demirci, 2012). Ekonomide devlet dışındaki özel kesimin isteyerek ve yasa gereği zorunlu olarak yapmış olduğu tasarrufların tamamına özel kesim tasarruf denilmektedir. Özel tasarruflar bireylerin ve üreticilerin kendi istekleriyle sağlanmaktadır. Özel tasarruflar ayrıca teşvik politikaları uygulanarak artırılabilmektedir. Şirket tasarrufları büyük ölçüde şirketlerde bırakılan kârlarla sağlanmaktadır (İnan, 2007).

Kamu tasarrufu ise devlet otoritesinin gerekli olan harcamalarını yaptıktan sonra kalan vergi gelirleri olarak açıklanabilmektedir. Ülkedeki bireylerin ve firmaların doğrudan veya dolaylı olarak ödediği vergiler kamu kesiminin temel gelirini oluşturmaktadır (Şengür ve Taban, 2016).

Kamu tasarruflarının azalmasına neden olacak ilk faktör kamu harcanabilir gelirinin büyük bir çoğunluğunu oluşturan vergi gelirlerinde yaşanan düşüştür. Vergi gelirlerinde dönemsel olarak artış ve azalışlar görülebilmektedir. Yaşlı nüfus miktarının artmasıyla birlikte emeklilik harcamaları da artmaktadır. Emeklilik harcamalarının finanse edilmesi için vergilerin artması işsizlik sorununun oluşmasına neden olmaktadır. İşsizlik oranlarında meydana gelen yükseliş ile birlikte çalışan kişi sayısında düşüş görülmektedir bu durumda tasarruf miktarını azaltmaktadır.

1.1.5. Ayni ve Nakdi Tasarruf

Paranın yaygın olarak kullanılmadığı dönemlerde mala karşılık yine malla değişim yapıldığı için ilerideki harcamalar ve tasarruflar içinde saklanacak ekonomik değer yine mal olmaktadır. Böyle ekonomilerde mal olarak yapılan tasarruflara ayni tasarruf denir. Tarım kesiminde ileriki dönemde ekilmek üzere ayrılan tohumlar ve ileride üretimde kullanmak üzere ayrılan mallarda ayni tasarruf olarak adlandırılabilmektedir (İnan, 2007). Para ile yapılan tasarruflara ise nakdi tasarruf denilmektedir.

Gelir seviyesi yüksek olan bireyler gelirlerinden artan miktarı tasarruf etmekte ve harcamalarını düzenli yapmaktadır. Gelir seviyesinin düşük olduğu dönemlerde örneğin işsizlik veya emeklilik durumlarında bireyler yaşam boyu ihtiyaçlarını karşılamak için

tasarruflarını kullanırlar. Bireyler genellikle zorunlu ihtiyaçlarını almak için tasarruf eder gibi görünse de kendini güvende hissetmek için tasarruf etmektedir (Öcal, 2019).

1.1.6. Zorunlu Tasarruf

Zorunlu tasarruf, devletin vergi alması ya da vergi oranlarını arttırarak elde ettiği sermaye ile kültür, ülke savunması, ekonomi gibi diğer alanlarda yatırım yapmasıdır. Devlet, vergi gelirlerinden elde ettiği birikimi, üretim tesisleri kurarak, üst yapı ve alt yapı yatırımları yaparak organize sanayi bölgeleri kurarak, ulaşım yolları yaparak kullanabilmektedir (İnan, 2007).

Halkın gönül rızası ile olmadığı için devletin yaptığı bu tasarrufa zorunlu tasarruf denmektedir. Devletin zorunlu tasarruf yapmasının nedeni; yeni yatırımlar yapmak için sermaye stoku oluşturarak elde edilen birikimi arttırmayı sağlamak içindir (Özer, 2012).

Gelişmiş ülkelerde gelirin %15-20'si yatırımlar için kullanılmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde bu oran çok daha düşüktür. Az gelişmiş ülkelerde halk sadece zorunlu ihtiyaçları karşılayabilir para biriktirebilecek gelir seviyesine ulaşmış değillerdir (Han ve Kaya, 2008). Zorunlu tasarruflar harcamalardan istenmeden yapılan kısıtlamalardan oluşmaktadır. Gelişmiş ülkelerde zorunlu tasarruf yapılma oranı oldukça azdır. Fakat gelişmekte olan ülkelerde tam tersine bir durum vardır. Gelişmekte olan ülkelerde kamu gelirleri büyük oranda zorunlu tasarruflardan oluşmaktadır (Şengür, 2015).

1.2. Tasarrufu Etkileyen Faktörler

Tasarrufu etkileyen faktörler iktisadi ve iktisadi olmayan faktörler olarak iki grupta ele alınabilir.

1.2.1. İktisadi Faktörler

Tasarruf yapan insanlar ekonomik durumlardan oldukça etkilenmektedir. Tasarruf sahipleri enflasyon tahminlerini dikkate alarak enflasyon ve faiz oranlarındaki değişimlere göre tasarruflarını değerlendirmektedirler. İnsanlar bu enflasyon ve faiz oranlarındaki değişimler doğrultusunda hareket ederek birikimlerini, alternatif yatırım araçları arasında enflasyondan koruyacak yatırım araçlarına yöneltirler (İnan, 2007).

Reel faiz oranı arttığında tüketim azalırken tasarruf artmakta, reel faiz oranı azaldığında ise tüketim artmakta tasarruf ise azalmaktadır (Ertek,2008). Reel faiz oranının kişilerin

hayatlarının bulunduğu döneme göre etkisi değişmektedir. Genç insanların gelir beklentisi fazla olmaktadır. Bu yüzden genç bireyler reel faiz oranlarında bir düşüş yaşanması durumunda tüketimlerini artırırken, yaşlı bireyler ise kaynaklarının reel değerinde azalma olması sebebiyle daha çok tasarruf edebilmektedir (Erkiletoğlu, Gül, Şat ve Çevik, 2011).

Gelir sahipleri arasındaki gelir seviyesinde yüksekten düşüğe doğru gidildikçe tasarruf oranları da azalmaktadır Gelir seviyesi yüksek grupta olan kişiler sahip oldukları gelirin tamamını tüketmeyerek gelirin tüketim harcamalarından kalan kısmını ileride oluşabilecek ihtiyaçlar için kullanmak üzere tasarruf etmektedirler. Böylelikle tasarruf yapma davranışı da artacaktır (Şengür, 2015).

Enflasyon oranının tasarruf üzerindeki etkisi kişilerin gelir düzeyine göre değişim göstermektedir. Düşük ve orta gelir düzeyine sahip olan kişiler enflasyon dönemlerinde faiz oranının enflasyon oranı altında kalacağını düşünerek varlıklarını faize yatırmayarak harcama yapmayı tercih edebilmektedir. Bu durumda tüketim harcamalarının artması tüketim malları fiyatlarını yükselterek, düşük ve orta gelir düzeyine sahip kişilerin tasarruftan kaçınmasına ve yatırımlara etki eden tasarruf kaynaklarının durmasına yol açabilmektedir. Yüksek gelir düzeyine sahip kişiler ise enflasyon döneminde daha fazla zenginleşeceği için tasarruflarını altın, döviz gibi yatırım araçlarını kullanarak değerlendirebilmektedir (Bocutoğlu, Berber ve Çelik, 2005).

Devlet tarafından uygulanan ya da uygulanması düşünülen ekonomi politikaları hem firmaları hem de bireyleri etkilemektedir. Ekonomi politikaları, devletin gelir ve giderlerini gösteren bütçeleri ile gelir ve harcama politikaları ile ilgilidir. Devletin en önemli gelir kaynağı vergilerdir. Vergi politikalarında oluşan değişimlerin insanlar üzerinde iktisadi etkileri vardır. Bu durum bireyleri olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etkiler vergi ödeyen kişilerin sosyal ve ekonomik durumu, vergilerin gelirden ve harcamalardan alınması, alınan verginin miktarı, vergi ödemenin şekli, gelir düzeyi ve harcama alışkanlıklarından oluşmaktadır (Çelik, 2009).

Vergi oranlarında oluşabilecek küçük değişimler bireylerin tüketim harcamalarını etkilemektedir. Vergiler nedeniyle hane halkı harcanabilir gelirlerinin miktarını kendine göre belirleyebilir bu durumdan dolayı bütün tüketim etkilenebilir. Vergiler yükseldiği takdirde harcanabilir gelirden bağımsız olan gelir azalırken, vergilerin düşmesi durumunda ise harcanabilir gelirden bağımsız harcamalar artacaktır (Erkan, 2014).

1.2.2. İktisadi Olmayan Faktörler

Ülkede var olan zenginlikler ve kaynaklar fazla ise kişilerin gelirden aldıkları payda o oranda yüksek olmaktadır. Yani gelirden alınan pay arttıkça tasarruf oranları da artmaktadır. Ülkede yetersiz ve verimsiz kaynakların mevcut olması durumunda ise gelirden alınan pay azalacağı için tasarruflar da bu durumdan olumsuz etkilenmektedir (Şengür, 2015). Ancak bu durum sadece ekonomik faktörlerden değil ekonomi dışı faktörlerden de etkilenmektedir**.** Çünkü İnsanlar gelirlerinin tamamını tüketerek harcamak yerine, gelirlerinin belli bir kısmını tasarrufa ayırabilirler. Bireyler tasarruf yaparken gelecekteki yaşam koşullarının daha iyi şartlara ulaşması için yapmaktadır. Tasarruf yapanların iki tane önemli beklentisi vardır; birinci olarak yaptıkları tasarrufun değer kaybetmesini istemezler bu yüzden çeşitli önlemler alırlar ikinci olarak da yaptıkları tasarruflardan düzenli olarak makul seviyede gelir elde etmek isterler.

Tasarruf eden insanların hayat tarzı, cinsiyeti, yaşı ve sağlıklı olup olmaması, hayat beklentileri, gelir durumu ve psikolojik hali yapacağı tasarruf miktarını etkilemektedir (Bozkuş ve Üçdoğruk, 2007). Bireysel olarak yatırım yapan kişiler tasarruf kararlarını verirken sosyo-ekonomik koşulların etkisi altında kalmaktadır. Bu koşullar bazen tasarruf kararı veren kişileri doğrudan etkilerken, bazen de dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Ayrıca, bu dolaylı ve doğrudan etkilerin kişiler üzerinde yarattığı etki de yatırımcının kişisel özelliklerinden kaynaklanabileceği gibi, içinde bulunduğu ortamın ve çevre koşullarının da durumuna göre değişiklikler gösterebilmektedir. Özellikle ailenin kişiler üzerindeki etkisi fazla olduğu için insanlar tasarruf kararlarını alırken aile bireylerinin fikirlerini göz ardı edememektedir.

Bir toplumdaki tasarruf sahipleri genel olarak farklı bir yapıya sahip oldukları için beklentilerinin de farklılık göstermesi normaldir. Bu farklılıklar; yatırımcıların kültür, bilgi, psikolojik yapı ve eğitim düzeylerinin farklı olmasından da kaynaklanabilmektedir.

Tasarruf sahipleri yatırım kararı alırken ulaşabilecekleri risk düzeyini belirlerken bir tutum oluşturmaktadır. Tasarruf yapan bireyin bilgisi, kültürü, hisleri ve hayata bakış açısı onda birtakım fikirlerin oluşmasını sağlar. Bu fikirler doğrultusunda, tasarruf sahipleri bir davranış modeli belirler. Oluşan bu davranış da, tasarruf yapan bireyin yatırım yaparken alacağı kararları doğrudan etkilemektedir (Bozkuş ve Üçdoğruk, 2007).

Genç ve yaşlı nüfus miktarının toplam nüfus içindeki oranı tasarruflar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Toplam nüfus içinde aktif çalışan genç nüfusun varlığı yapılan tasarruf

miktarının artmasına neden olmaktadır. Ancak, toplam nüfus içindeki yaşlı, öğrenci gibi bağımlı nüfusun artması sebebiyle tasarruflar azalmaktadır (Erkiletoğlu, Gül, Şat, Çevik 2011).

İnsanlar bazı yaşlarda tasarruf eğiliminde, bazı yaşlarda ise tüketim eğiliminde olabilmektedir. Bireyler en çok verimli olduğu zamanlarda tasarruf eğiliminde olmaktadır. Aktif nüfusun yüksek olduğu ülkelerde insanlar, genellikle emeklilik dönemleri için tasarruf yaptıklarından dolayı tasarruf oranları da oldukça yüksek olabilmektedir.

Nüfusun genç, eğitim düzeyi yüksek ve sağlıklı bireylerden oluşması elde edilecek gelirin pozitif yönde artmasını sağlayacağı için tasarruf oranlarında da artışa yol açar. İşgücüne katılım oranı yükseldikçe toplam gelir seviyesinde artış olacağı için tasarruf miktarında da artış gözlenebilmektedir (Ceritoğlu ve Eren, 2013). Buna karşın nüfusun büyük bir kısmı yaşlı eğitim seviyesi düşük insanlardan oluşması durumunda ise elde edilecek gelir düşük olacağından tasarruflar da bu durumdan olumsuz yönde etkilenecektir (Şengür, 2015).

Kentleşme oranı arttıkça tasarruf oranı da azalmaktadır. Kentlerde yaşayan insanlar kırsalda yaşayanlara göre daha çok tüketim yapmaktadır çünkü tüketim olanakları daha fazladır. Kırsal alanda yaşayan kişilerin gelirinde ki değişimler, sigorta, sağlık, altyapı, kredi imkanlarına ulaşma durumu gibi sorunların var olması sebebiyle kentte yaşayan bir insana göre harcamalarında daha dikkatli davranması gerekmektedir. Fakat kentte yaşayan bir birey örnek olarak ele alındığında bahsedilen sebeplerden dolayı harcamalar konusunda daha az dikkatli davranıp harcama yapmaya daha istekli olmaktadır (Özcan ve Günay, 2012).

Tasarrufu etkileyen faktörlerden bir diğeri kültürdür. Bir toplumun kültürü, bir şeyin nasıl üretileceğini veya nasıl tüketileceğini etkilemektedir. Kültürün alt bir öğesi olan din ve ahlak kuralları maddi konularda nasıl davranılması gerektiğini ortaya koyar. İslam dinini benimsemiş toplumlarda tüketimin aşırı olması sonucunda israf ortaya çıkar ve bu durumun hoş olmadığı düşünülür. Böyle durumda kişi elde ettiği gelirin kısmını biriktirir. İnsanlar parasal konularda örf, adet ve geleneklerden etkilenebilir. Yapılan harcamalar, toplumun etkilendiği kültürün ölçütlerine ve inanç sistemine uygun şekilde belirlenir (Çağan, 2019).

1.3. Türkiye'de Tasarruf ve Tasarruf Eğilimi

Tasarruf, Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte tarım ekonomisinden sanayiye geçerken, önem kazanmış bir kavramdır. Türkiye Cumhuriyeti ilk kurulduğu yıllarda dış dengelerin bozuk olduğu 1929 Ekonomik krizi döneminde ekonomik olarak büyümek istemiş ve bu dönemde tasarrufa önem vermiştir (Uygur, 2012).

Türkiye'de 1970-1980 yılları arasında meydana gelen ekonomik kriz genel ekonominin durumunu değiştirmiş ve tasarruflar üzerinde de olumsuz etkiye neden olmuştur. 1978 yılında borç krizi oluşması tasarruf oranlarında önemli bir düşüş yaşatmıştır. 1979 yılında %19,7 olan yurt içi tasarruf oranı 1980 yılında ortaya çıkan ekonomik kriz sonucu hızlı bir düşüş kaydederek %12,8 oranına gerilemiştir. Özel tasarruflar ise 1979 yılında %17,2 olarak gerçekleşmişken tasarruf oranı 1980 yılında %9,4'e düşmüştür (Gülçin ve Tapşın, 2011). Türkiye'de 1980 yılının son aylarından itibaren ithalatın önünün açılmasıyla birlikte tasarruf oranlarında düşüş yaşanmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde ise 2001'de yaşanan ekonomik kriz neticesinde hükümet tarafından uygulanan politikalar 2002-2007 yılları arasında olumlu etkilerini göstermiştir. Kamu kesiminin tasarruf açığı azalmıştır. İlerleyen yıllarda Türkiye de yatırımlar sürekli artma eğilimi gösterirken özel tasarruf oranlarında azalma meydana gelmiştir (Yılmaz ve Yaraşır, 2009).

Türkiye'de 2008 yılına kadar kamu tasarrufları artış gösterirken, özel tasarruflarda düşüş görülmüştür (Barış, 2014). 2008 yılında Dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz birçok ülkede etkisini göstermiştir. Türkiye de bu krizden etkilenmiş ve bu kriz nedeniyle kamuda uygulanan maliye politikaları sebebiyle kamu tasarruflarında düşüş yaşanmıştır. Bu dönemde ise özel tasarruf oranlarında belli bir miktar artış olsa da kamu tasarruflarının düşmesi yurtiçi toplam tasarruf oranının 2009 yılında çok fazla gerilemesine neden olarak, 2009 yılında toplam yurt içi tasarrufun %13,3 olarak gerçekleşmesini sağlamıştır.

Özel tasarrufların azalış göstermesinin bazı sebepleri vardır. Bunlar; tüketici kredi faizlerindeki düşüşler, artan kredi hacmi, tüketim harcamalarında meydana gelen artış, politik ve makroekonomik istikrarın oluşturduğu güven ortamı, demografik faktörler, finansal sistemin bankacılık sektörüne bağlı olması, tasarrufların daha çok yastık altında tutulması ve üretimdeki ithal ürünlere bağımlılık olarak sıralanmaktadır (Karagöl ve Özcan, 2014).

Ülkemiz maalesef sürekli olarak cari açık veren bir ülkedir. Bu durumun en temel nedeni hane halkı gelirinin düşük olması, bu sebeple yapılan tasarruf oranının yetersiz kalması olarak gösterilmektedir. Ülkemizdeki yapılan tasarrufların etkin ve verimli değerlendirilmemesinden dolayı gerçekleştirilecek yatırımlar için finansman sürekli cari açık vererek sağlanmaktadır. Türkiye'deki iç tasarruf eğilimi oranı gelişmekte olan diğer ülkelere ve dünya ortalamasına göre düşük seviyelerde kaldığı için yatırımların finanse edilmesinde sorunlar yaşanmaktadır. Yatırımların finanse edilebilmesi amacıyla dış kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır (Uluyol, 2011).

Tasarruf kavramına tüketici davranışı açısından bakılırsa; Tasarruf oranlarının etkilenmesine sebep olan en önemli faktör gelirdir. Tasarrufları arttırmanın yolu öncelikle geliri arttırmaktan geçmektedir. Yüksek gelir grubu içinde yer alan kişilerin tasarruf oranları da yüksektir. Toplum içinde yüksek gelir grubunda yer alan kişiler olduğu gibi gelir düzeyi düşük kimseler de bulunmaktadır. Bu nedenle tüm toplumda bulunan kişilerin aynı düzeyde tasarruf etmelerini beklemek olası bir durum değildir. Tasarruf yapma oranlarına bakıldığında gelir düzeyi düşük bireyler ile gelir düzeyi yüksek bireyler arasında tasarruf oranlarına bazı farklılıklar mevcuttur. Düşük gelire sahip olan kişilerin tasarruf yapmaları son derece zor olmaktadır. Yüksek gelire sahip olan hane ve bireyler daha çok tasarruf etmektedir (Oktay, 2019).

2003 yılında TÜİK tarafından yapılan bir araştırmada tasarruf yapanlar ve tasarruf yöntemleri başlıca dört gruba ayrılarak isimlendirilmiştir. Bu gruplar şöyledir; ilk tasarrufçular gayrimenkule yatırım yapanlar yani sağlamcılar, ikinci tasarrufçular döviz ve altına yatırım yapanlar yani yastıkaltıcılar, üçüncü tasarrufçular ise banka hesabı, hisse senedi, fon gibi menkul kıymet araçlarına yatırım yapanlardır. Son tasarrufçular ise işe yatırım yapanlar yani girişimciler olarak gruplara ayrılmıştır (Bozkuş ve Üçdoğruk, 2007).

Türkiye de milli gelirin ve harcanabilir gelir seviyesinin düşük olması ve genç nüfus oranının fazla olması, ülkemizdeki teknoloji ithalinin yüksek olması gibi faktörler tasarruf eğilimini de negatif yönde etkilemektedir. Ailelerin eğitim seviyeleri yükseldikçe tasarruf yapan ailelerin oranı da artmaktadır. Tasarruf yapma davranışının bir başka sebebi ise ailelerin giderek çeşitlenen tasarruf araçları hakkında daha çok bilgi sahibi olmaları ile açıklamak mümkündür (Hayta, 2008).

Hane halkı, gelirlerinin tümünü harcamak yerine bir kısmını tasarruf ve yatırıma yöneltmektedir. Bu tasarrufları yaparken de bugünkü yaşam koşullarının üzerinde daha iyi bir yaşam koşuluna sahip olmak amacıyla hareket ederler. Tasarruf yapan bireyler;

tasarrufların değer kaybetmesini istemezler ve tasarruflarından devamlı bir gelir elde etme amacı güderler (Bozkuş ve Üçdoğruk, 2007).

Türkiye de bireylerin tasarrufları son derece düşüktür özellikle genç nüfusun iş bulmak amacıyla ailesinin bulunduğu il dışından büyükşehirlere çalışmak için gitmesi, kazandığı parayla ancak zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmesine neden olmuştur. Toplum genelinde gençlerde bireyselleşme düşüncesi; aile ve toplum için yapılması gerekenleri ikinci plana atılmasına sebep olmaktadır (Şentürk, 2008). Sadece bu anı yaşayan ya da düşünen kişiler, kendileri için geleceği düşünen ailelerinin yanında, tasarruf etmenin ne derece önemli olduğunu sorgulayamaz duruma gelmektedir.

Elde edilen verilere göre ülkemizde; 2022 yılının ilk çeyreğinde 2021 senesinin son çeyreğine göre tasarruf oranları benzer seviyededir. Fakat 2022 yılının son 3 çeyreğinde tasarruf yapan bireylerin sayısında bir artış bulunmaktadır. Ülkemizdeki tasarruf sahibi oranı %18.7'dir (İngbank. 2022).

1.4. Kredi Kartı ve Tarihsel Gelişimi

Para, zamanla değişim aracı olarak değerli madenlerin yerini almıştır. Nakit para miktarı ve ihtiyacı arttıkça bazı risklerden korunmak için yeni arayışlar bulunmaya çalışılmıştır. Bu nedenle çek diye bir kavram ortaya çıkmıştır. Çek paranın yerine getirebileceği birçok fonksiyonunu yerine getirirken, karşılıksız çıkma riski nedeniyle ödeme yapılmasını da kullanılmasını da zorlaştırmıştır. Kredi kartı; kişinin kendisine ait olan, banka veya finansal kuruluş tarafından müşterilerine belirlenen limitler çerçevesinde, yurtiçi ve yurtdışında alışveriş imkanı sunan mal ve hizmet satın alınmasını sağlayan ve nakit çekmek amacıyla ATM kullanılabilen karttır (Yılmaz, 2000). Kredi kartı tüketici ve satıcı arasındaki mal ve hizmet içerikli alışverişlerde geçerli, hem güvenilir hem de hızlı ve kullanışlı bir ödeme aracıdır. Ayrıca ödeme kolaylığı sağlayan kredi kartı, riskli ödeme aracı olarak kabul edilen para ve çek gibi ödeme araçlarının yerine ortaya çıkmıştır (Karabulut, 2008).

1929 Dünya Ekonomik krizi kredi kartlarının gelişimini yavaşlatmıştır. 1939-1945 yılları arasında yaşanan II. Dünya Savaşı döneminde kredi kartı kullanımı Amerika Birleşik Devletleri'nde kısıtlanmıştır. Kredi kartı savaş sonrasında yeniden gelişmeye başlamış ve birçok türde kartlar piyasaya çıkarılmıştır (Ataman, 2021).

ABD'de Diners Club tarafından bir kredi kartı piyasaya sunulmuştur. Sunulan bu kart kredi kartlarına şuan ki şeklini veren ilk kart olarak kabul görmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da yaygınlaşan kredi kartının en önemli özelliği ise uluslararası kullanım imkanı sağlayan ilk kart olmasıdır. Mastercard ilk olarak 1992 yılında çıkartılmıştır. Mastercard tüm dünyada geçerli ve yaygın olarak kullanılan bir ödeme sistemidir. Aralarında Mastercard kredi kartlarının da olduğu, online banka kartları ve ATM kartları gibi nakitte erişim sağlayan kartların bulunduğu ödeme sistemleri Mastercard yapısı altında bulunmaktadır. Dünyada binlerce kartın üzerinde Mastercard, logosu kullanılmaktadır. Mastercard 210 ülke ve 25 binden fazla banka kuruluşu, tüketici ve işyerlerine ödeme çözümü sağlamaktadır (Bilgen, 2008).

Kredi kartı sistemine göre ortaya çıkan uluslararası büyüme sonucunda 1974 yılında Americard ortaya çıkmıştır. Americard'ın adı 1977 yılında ise VISA olarak değiştirilmiştir. VISA markalı kart sahibine; kartın karşılıklı olarak etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak için teknoloji ve altyapı hizmeti veren ve bu sistemleri geliştiren bir kuruluştur (Karabulut, 2008).

Türkiye'de ilk olarak 1983'te İmar Bankası sonra 1985'te ise İktisat Bankası kredi kartı çıkarmıştır. 1986 yılında ise Pamukbank sadece Türkiye'de kullanılabilen bir kart sistemi geliştirmiştir. Pamukbank tarafından geliştirilen bu karta Prestij kart adı verilmiştir. Prestij kartın kullanımı ve faaliyeti 1994 yılına kadar sürmüştür. Türkiye'de kartlı ödeme sistemlerinin sorunlarını çözmek, ülkedeki banka ve kredi kartı işlemlerine kural ve belli standartlar getirmek amacıyla on üç kamu bankası ve bir özel bankanın bir araya gelmesi ile Bankalararası Kart Merkezi (BKM) kurulmuştur. Zamanla hem tüketiciler hem de esnaf kredi kartını kabul etmiştir ve günlük hayatta kullanılmaya başlanan kredi kartlarının sayısı yıllar içinde artmıştır (Sungur, 2013).

1.5. Türkiye'de Kredi Kartı Kullanımı

Dünyadaki otomasyon sistemlerinin gelişmesiyle özellikle 1980'li yıllarda kredi kartı daha büyük bir önem kazanmıştır. Kredi kartının hayatın her alanında yaygın kullanılmaya başlamasıyla birlikte özellikle kentsel bölgelerdeki tüketiciler ödeme aracı olarak kredi kartı kullanmayı tercih etmişlerdir.

Kredi kartları hayatımızda önemli bir yere sahip olmuştur ayrıca kredi kartına sahip olmak günümüzde oldukça kolaylaşmıştır. Düşük gelir grubundaki bireyler bile kredi kartı sahibi olmaya başlamıştır. Kredi kartları kullanıcılarına alım gücünün arttığı düşünce ve hissini

yaşattığı için tüketicileri gereksinimleri olmasa bile tüketim yapmaya yönlendirir. Bu durumda finansal açıdan zayıf olan kişileri mali olarak zor duruma düşürür. Ülkemizde yaşanan işsizlik ve maaşların yeterli seviye de olmaması nedeniyle kart kullanıcıları gelirlerinden daha fazla borç altına girdikleri zaman kredi kartı ödemelerini yapamazlar bu nedenle kart mağdurları ortaya çıkar (Ceylan, 2006).

Türkiye'de kredi kartı kullanımı her geçen yıl hızlı bir şekilde artmaktadır. Türkiye'de yaşayan tüketicilerde sosyokültürel ve ekonomik anlamda yaşanan yapısal değişimlerin yanında, hem kredi kartı çıkartan bankaların piyasaya yapmış oldukları yatırımlar hem de kart kullanıcılarının kolay bir şekilde alışveriş yapması kredi kartı kullanım oranının artması, kredi kartı piyasasının ani olarak gelişme kaydetmesine sebep olmuştur (Kuntalp ve Pekgüçlü, 1999). Kredi kartı sayısının artması önemlidir fakat kredi kartı işlem hacminin artması daha büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde kredi kartı işlem hacmi her geçen yıl artış göstermektedir. Kart sayısı artışıyla birlikte artan kredi kartı işlem hacmi ülkemizde kredi kartı ile alışveriş ve nakit çekim işlemlerinin de artmasına neden olmuştur. Bankalararası Kart Merkezinin yayınladığı 2022 yılının faaliyet raporuna göre çıkarılan kredi kartı sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo1. Yıllar İçindeki Kredi Kart Sayıları ve Kredi Kartı İşlem Adeti

Yıllar	Kredi Kartı Sayısı (milyon/adet)	Kredi Kartı İşlem Adeti (milyon/adet)
2022	99	3438
2021	84	1609
2020	76	1063
2019	70	955
2018	66	807
2017	62	682

Kaynak: (BKM, 2022)

Günümüzde yaygın olarak geçerli olan ekonomi anlayışında tüketiciyi borç altına sokarak tüketmeye yönlendirmek yani harcama eğilimini artırmak için çalışılması sağlanmaktadır. Finansal yeniliklerin yaygın olarak kullanılması toplam gelirden tüketim için yapılan harcamalara daha fazla pay ayrılmasına neden olmaktadır.

Kredi kartları şüphesiz tüketici nezdinde kullanılan en önemli finansal ödeme araçlarındandır. Kredi kartı veren kuruluşların ilerleyen teknolojiye uyum sağlaması ile birlikte birçok hizmet kart sahiplerinin kullanımına sunulmaktadır. Kart sahibinin hızlı ve

verimli bir şekilde bankacılık faaliyetlerini kullanmasını amaçlayan uygulamaların başında kredi kartları bulunur (Korur, 2015).

Nakit parayı taşıma zorluğu, çekle ödeme sisteminin nakde kolayca dönüşmemesi, kağıt paranın çabuk eskimesi kolay yıpranması gibi sebeplerden dolayı tüketiciler farklı ödeme araçlarına yönelmiştir. Kredi kartları bu nedenler düşünüldüğünde tüketiciler için kolaylık sağlayan yaygın bir ödeme aracı halini almıştır fakat kredi kartlarının bilinçsiz, kontrolsüz kullanımı tüketicilerin zor duruma düşmesini de sağlamaktadır. Bu sebepler neticesinde; ülkemizde kredi kartları hukuksal olarak bazı denetlemelere ve sınırlandırmalara tabidir. Çünkü kart borçları ekonomik, sosyal ve toplumsal maliyetlere neden olmaktadır. Bu maliyetler düşünüldüğünde kanuni çerçevenin oluşturulması gerekmektedir.

Kart veren kuruluşlar kanunların oluşturduğu şartlar gereği müşterilerinin gelir düzeyi ve diğer riskleri göz önüne alarak skorlama yapmaktadır. Belirlenen bu skor doğrultusunda kredi kartı limiti oluşturularak kanuni düzenlemeler sonucunda müşteri istemedikçe limit artırımı yapılamamaktadır. Bu durumlar göz önüne alındığında kredi kartı kullanımının sınırları çizilerek risk durumu azaltılmaktadır (Bilgen, 2008).

Kredi kartı doğru kullanımı hakkında bilgi ancak kart sahibi tarafından kartın kullanma durumu ve yapılan maliyete yönelik bilgi sahibi olunduğu zaman mümkün olmaktadır. Kredi kartının doğru kullanımı, tüketicilerin kredi kartıyla alışveriş yaparken kendi ödeme gücünü aşmadan, borcunu zamanında ve tamamını ödemesi sonucunda kredi kartına ait sorumluluğunu yerine getirmesi durumunda istenmeyen maliyetlerle karşılaşılmaz. Bu durumlar göz önünde bulundurularak öncelikle kredi kartlarının ne gibi niteliklere sahip olduğu, kartın kullanılması durumunda tüketiciye nasıl avantajlar sağladığı ve yüklediği sorumlulukların bilinmesi gerekmektedir (Başaran, Sancar-Budak ve Yılmaz, 2012).

Kredi kartı sahiplerinin; kredi kartı hesap özeti takibi yapması durumunda, gelir ve eğitim düzeyinin yükselmesi sonucunda kredi kartı borcunun hepsini ödeme olasılığı artmaktadır. Yaş, ailede yaşayan kişi sayısı ve kullanılan kredi kartının artması durumunda borcun tamamını ödeme olasılığı da azalmaktadır (Yılmaz ve Çatalbaş, 2007).

1.6. Kredi Kartı Türleri

Kredi kartının; plastik kartlar, ödeme-harcama kartları, debit(banka) kartı, sanal kart, akıllı (smart) kart gibi birçok çeşidi bulunmaktadır. Plastik kartlar, ATM'ler aracılığıyla banka hesabında bulunan mevduatı nakde çevirmeye yaramaktadır.

- Plastik kartlar 7/24 nakit bulma imkanı sağlamaktadır. Plastik kartlardaki olumsuz durum ise; plastiğin çevreye ve insan sağlığına zarar vermesinden dolayı yakın zaman da kartların az zararlı veya hiç zararsız maddelerden yapılması düşünülmektedir (Kükrer, 2006).
- Ödeme ve harcama kartları genellikle seyahat, tatil ve eğlence gibi aktiviteler amacıyla kullanılmakta ve kart veren kuruluşlar tarafından özel olarak bu amaç için çıkartılmaktadır. İşyerleri ile anlaşmalı çıkartılabilen ödeme-harcama kartları kullananlara bazı özel indirimler sağlayabilmektedir (Kükrer, 2006).
- Debit (banka) kartı direk kart sahibinin mevduat hesabına bağlı bir karttır. Bağlı olan hesaba şifre aracılığı ile ulaşılarak, ATM ve POS cihazlarından mal ve hizmet alma, para çekme ve sunulan birçok bankacılık hizmetlerine ulaşmak amacıyla banka müşterilerinin adına verilen karttır (Karabulut, 2008).
- Sanal kartlar yalnızca internet ortamında geçerli olmaktadır. Bu yüzden çalınma ve kaybolma gibi bir risk durumu olmayan kartlardır. İnternet üzerinden yapılan alışverişlerde kullanılıp ana kredi kartına bağlı olarak çalışmaktadır. Sanal kartın kart numarası ve güvenlik kodu ana karttan farklıdır. Sanal kartın limiti ilk başta sıfırdır. Kart sahibi sanal kartın limitini kendisi belirlemektedir. İnternet alışverişi esnasında kart sahibi tarafından kullanılabilir bir limit oluşturulur. Alışveriş tutarı asıl kartın limitinden düşer, asıl karta ait bilgiler internette asla paylaşılmaz. Sanal kartla yapılan harcamalarda da, diğer tüm kartlara sağlanan taksit imkânı sağlanmaktadır (Ataman, 2021).
- Akıllı (smart) kartların üzerinde yarı iletken yongalar bulunmaktadır. Bilgisayarın belleğinde ve işlemcisinde bulunan bu çipler sayesinde kartlar bir bilgisayar haline dönüşmektedir. İçerlerinde bulunan manyetik bantlar sayesinde tutabileceğinden daha çok bilgi taşıyabilen bu kartlar, güvenli olarak birçok amaç için kullanılabilmektedir (Kükrer, 2006).

Şu an farklı bankaların sunduğu kredi kartlarının sıralanan bu özelliklerden bir kaçını, bazılarını veya tamamını taşıdığı görülmektedir. Kartların türü ve özelliklerine ilişkin kararın bankaların amaç ve hedefleri, müşteri portföyleri ile müşteri özellikleri gibi kriterlere göre şekillendirdiği görülmektedir

1.7. Kredi Kartının Tüketiciler Açısından Olumlu Yönleri

Kredi kartlarının; kart sahibi olan tüketicilerin kullanımına yönelik farklı avantajları mevcuttur ve bu avantajlar şu şekilde sıralanabilir;

Nakit Taşıma Zorunluluğu Ortadan Kaldırılmasını Sağlama: Kredi kartı sahipleri, satın aldıkları mal ve hizmetin bedelini nakit kullanmadan günün her saatinde kart sayesinde ödeme yapabilmektedirler. Bazen tüketiciler yeterli miktarda paraları olmamasına rağmen ihtiyaçlarını karşılamak için harcama yapmak istemektedirler. Böyle zamanlarda kartlar aracılığıyla gelecekteki gelirlerini ipotek ederek ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar (Kükrer, 2006).

Kart sahibi kredi kartının kaybolması, çalınması gibi durumunda kartı çıkartan banka ile iletişime geçerek herhangi kötü durum ya da ihtimale karşı bankadan kartın iptalini isteyebilir ve yeni kartın çıkarılmasını talep edilebilmektedir. Kart kullanımı sırasında kart limitinin yeterli olmaması, kartın kaybolması veya çalınması durumunda kayıp veya çalıntı kaydının bulunmamasının anlaşılması durumunda telefon veya elektronik ortamda yapılan işlem provizyon olarak adlandırılmıştır.

Kredi kartıyla yapılan işlemlerde kartın kullanıldığı işyeri, bankanın kredi kartları provizyon servisine gerekli olan bilgileri ve kart numarasını vererek işlem için onay talep etmektedir. Kartın POS ya da ATM cihazından geçirilmesiyle provizyon alınmaktadır (Karabulut, 2008).

Nakit Çekebilme Olanağını Sağlama: Kredi kartı kullanıcıları kredi kartı sayesinde kredi çekme imkânına sahiptirler. Kart kullanıcıları ödediği miktar kadar kredi kartı limitlerinde yer açmaktadır. Kart ödemesi sonucunda tekrar açılan limitlerini tüketiciler kullanma imkânına sahip olmaktadır (Göksu, 2012).

Kredi kart sahipleri kefil ve hiçbir şart olmadan, beklemeden kendi kartından nakit çekebilme imkanına sahiptir. Günün her saatinde kredi kartının sağladığı bu avantajdan yararlanabilirler. Nakit çekebilme imkanından faydalanmak isteyen kart sahipleri yurt dışında olan kart sahibi, anlaşmalı olduğu bir ATM'de belli bir miktar komisyon ve masraf karşılığında nakit para çekebilmektedir.

Kredilendirme Olanağı Sağlama: Kredi kartı kullanıcıları belli bir zaman aralıklarıyla ellerine ulaşan hesap özetinde ödenmesi gereken asgari tutar ödemesi şartıyla geriye kalan borçları aylık taksitler halinde kredilendirme imkanına sahiptir. Kredi kartları kullanıcılarına, hem yurt içinde hem de yurt dışında alışveriş yapabilme olanağı sağlar

Kredi kartı kullanıcılarına faizsiz kredi kullanabilme olanağı sağlamaktadır. Satın alma işleminden 30 gün sonra ay sonu hesap özeti gelinceye kadar herhangi bir ödeme yapılmamaktadır. Kredi kartları kredi çekmeye sürekli erişim olanağı sağlar. Kart kullanıcıları borcunun bir bölümünü ödediğinde, ödediği miktar kadar kredi kullanma hakkı verilmektedir (Bilgen, 2008).

Kullanım Kolaylığı Sağlama: Çek kullanıcıları hesaplarını izlemek için bankaya gitmesi gerekirken kredi kartı kullanıcılarına aylık gönderilen extre sayesinde harcamalarını takip etme çok daha kolay olmaktadır. Çekin yazılıp hesapta herhangi bir karşılığı bulunmazsa cezai yaptırımları vardır fakat kredi kartı ödemelerinin gecikmesi durumunda sadece gecikme faizi uygulanmaktadır (Kükrer, 2006).

Taksitle Alışveriş Olanağı Sağlama: Kredi kartı sahipleri; kredi kartıyla yapmış oldukları alışverişleri faiz veya faiz uygulanmadan bankaların üye işyerleri ile yaptığı anlaşmalar sonucunda taksitlendirme imkanına sahip olabilmektedirler. Bazı bankalar müşterilerin yaptıkları harcamalara ait taksitleri erteleme avantajı sunmaktadır. Kart sahipleri gereksinimlerini karşılamak için yaptığı harcamaları taksitlendirme olanağına sahip oldukları gibi, taksitleri ödemeye ise iki veya daha fazla ay sonra başlayarak bankaların kart kullanıcılarına tanıdığı kolaylık olan erteleme hakkından yararlanıp taksitleri erteleyebilirler (Mukumov, 2018). Ayrıca kredi kartı ile yapılan alışverişlerde promosyon ve indirim gibi avantajların sağlanması tüketicinin harcama alışkanlıklarını etkilemektedir (Akın, Aytaç, Polat, 2019).

Borç Ödemeyi Sağlama: Elektrik, su, telefon, internet, doğalgaz gibi faturaları ödemek amacıyla kredi kartı kullanıcıları faturalarını öderken zamandan tasarruf sağlamak, sıra beklememek için veya son ödeme tarihini unutup geçirmemek adına kartını kullandıkları bankaya otomatik ödeme talimatı verebilmektedir. Tatil günlerinde faturaların zamanında ödenememesinden dolayı hizmet kesintisi gibi olumsuz durumlar oluşabilmektedir (Göksu, 2012). Kredi kartı borç ödemesi fatura tarihinden sonra olduğu için borçların maliyetsiz olarak ötelenmesine de imkan vermektedir.

1.8. Kredi Kartının Tüketiciler İçin Olumsuz Etkileri

Kredi kartlarının kullanımı neticesinde, bankalar, kart sahiplerinden yıllık olarak kart yenileme ücreti alırlar, kart sahibi mecburen kart yenileme ücretine katlanmak zorunda kalmaktadır. Günümüzde birçok banka ve kuruluş kredi kartı verdiği için yaşanan yoğun rekabet nedeniyle kart yenileme ücretlerinde bir düşüş meydana gelmiştir. Kredi kartının

yarattığı bir başka olumsuz durum ise kredi kartının çalınması veya kaybolması durumunda, kart hamili kendi isteği dışında kullanımdan dolayı oluşan risk kart sahibine ait olduğundan kart sahibi için zor durumlar yaşanabilmektedir (Çavuş, 2006).

Kredi kartı, kullanıcılarına açık bir kredi imkanı sunmaktadır. İstenildiği zaman bu kredi kullanıma açık durumdadır. Bu yüzden kredi kartı faizleri diğer kredi faizlerine göre daha yüksek olabilmektedir. Tüketiciler harcamasını taksitlendirebilir veya nakit çekim yapabilir fakat taksitlendirme veya nakit avans çekimi yaptığı zaman ödeyeceği faiz miktarı diğer sunulan kredi imkanlarına göre yüksek olmaktadır.

Kredi kartı sahibinin en çok katlanması gerektiği esas maliyet, kart extrelerinde ödenmesi gereken miktarın ödenmemesi durumunda ortaya çıkan yüksek faiz giderleridir. Kart sahibi kredi kartıyla bir ay boyunca alışveriş yaparak, hesap kesim tarihinden belli bir süre sonunda kredi kartını kullandığı bankaya yaptığı harcama tutarını ödemek zorundadır. Kredi kartı kullanıcıları, borcunun tamamını ödemesi gereken tarihte gerçekleştirmesi durumunda ayrıca ek bir gider, faiz ve herhangi bir komisyon ödemekle yükümlü değildir. Fakat nakit avans çekilmesi durumunda harcanan tutarın ödenmesinde gecikme gerçekleştiği durumda, faiz miktarı sürekli katlanarak, kredi kartı sahibi için ciddi risk oluşturmaktadır (Yetim, 1997).

Kredi kartının bir başka dezavantajı ise; kart kullanıcısı satın aldığı ürünü beğenmemesi küçük ya da büyük gelmesi, defolu olması ya da bozuk çıkması gibi durumlarda bile kredi kartını kullandığı bankaya alışveriş tutarının tamamını ödemek zorundadır. Satın aldığı ürünle ilgili hakkını yalnızca üye işyerine karşı kullanabilmektedir (Bilgen, 2008). Kredi kartı kullanımında karşılaşılan sorunlar, genellikle banka veya kredi kartı veren kuruluş için olumlu sonuçlanmaktadır (Yılmaz, 2000).

Kredi kartının sosyal ve ekonomik yönden birçok olumlu özelliği bulunmasına karşın, hükümetin ve bankaların yanlış politika izlemeleri kart sahiplerinin kredi kartını kontrolsüz ve aşırı kullanmasına neden olmaktadır. Bilinçsizce kullanılan kredi kartları, bireyler açısından sorun yaratmakla birlikte; kart veren kuruluşların sakıncalı listelerinin de her geçen gün artmasına sebep olarak ülke ekonomisini de olumsuz yönde etkilemektedir (Korur, 2015).

1.9. Kredi Kartının İşletmeler için Olumlu Özellikleri

Kredi kartından en fazla faydayı sağlayan kredi kartı çıkaran kuruluşlardır. Kart çıkaran kurumlar temel amaç olarak bu işlemlerden kar elde edebilmeyi hedeflemektedirler. Kredi kartı sistemini kurarak bu sistemi işletmek için çok fazla yatırıma ihtiyaç vardır. Kredi kartını çıkartan kuruluş yüksek miktarlarda yatırım yapmasının yanında, kart için satış belgesi, kartı tanıtıcı amblem, reklam, kaybolmuş ve çalıntı kart listelerinin basımı ve diğer ilgili bilgilerin üye işyerlerine gönderilmesi gibi temel olan gereklilikleri yerine getirmek zorunluluğuna sahiptir (Karabulut, 2008).

Kredi kartı çıkaran bankalar anlaşma yaptığı üye işyerlerinden, satış tutarı üzerinden belli bir oranda komisyon alarak, kart sahibinin kartının geciken ödemelerinden gecikme faizi sağlarken ayrıca kart kullanıcılarından kart ücreti geliri de sağlamaktadır. Banka üye işyerlerinin getirdiği satış belgelerine göre nakit ödeme yapmaz, üye işyerinin vadesiz hesabına ödemesi gereken tutarı öderse, bu durum bankanın vadesiz mevduat hesabını da olumlu yönde etkilemektedir.

Kredi kartı müşterileri bazen gelir düzeyi yüksek olan kişiler olması durumunda, bu kişiler banka için iyi bir mevduat müşterisi de olabilmektedir. Bu durumdan hareketle bankalar müşteri portföyünü genişletmektedir (Bilgen,2008). Türkiye'ye gelen turistlerin, bankaların POS cihazı vasıtasıyla harcama yapmaları sayesinde bankaya döviz girmektedir.

1.10. Kredi Kartının İşletmeler İçin Olumsuz Özellikleri

Kredi kartının olumlu özelliklerinin yanında kredi kartı çıkaran kuruluşlar ve işletmeler için bazı olumsuz özellikleri de mevcuttur. Kredi kartı sistemi ilk kuruluş aşamasında iken yapılan yatırımın büyük olması alanında uzman kişilerin ya da bu konularda eğitim görmüş personelin istihdamından dolayı personel giderlerinin yüksek olması kredi kartı çıkaran kurum ve kuruluş açısından büyük maliyetler oluşturmaktadır. Kredi kartı hamilinin kredi kartı ödemesinin gecikmesi, iflası ve ödemelerin tatil edilmesi gibi sebeplerle risk tamamen kredi kartını veren kuruma ait olmaktadır. Bireylerin kredi kartı ile alışveriş yapma eğilimi fazla olduğu için ekonomik alandaki negatif dalgalanmalar neticesinde kredilerin geri ödenmeme riski yükselmektedir. Kredi kartı ile harcamalarda ödemelerin zamanında yapılması ekonomik dalgalanmalara bağlıdır (Çavuş, 2006).

Kredi kartı ülkemizde yoğun talep edilen ve rekabet yaşanan bir pazardır. Bankalar üye işyerlerine sağladıkları hizmetlerin karşılığında ek bir ücret almaktadır veya POS cihazından geçen tutarı bir süre banka hesabında tutmaktadır. Bankalarda bu durumun yaşattığı en önemli olumsuzluk ise bankaların müşteri hakkında detaylı araştırmaları yapamaması sebebiyle kredi kartı kullanımı için doğru kullanıcıyı tercih edecek zamana sahip olamamasıdır.

Kredi kartında meydana gelen yüksek rekabetin sonucu; maliyeti yüksek yatırımların kara dönüştürülememesidir. Bankalar kredi kartlarını yeteri kadar tanıtamazlar ve satamazlarsa, oluşan karlarda bu düşük satış miktarı nedeni ile düşük olacaktır; yapılan giderleri bile karşılamama durumu yaşanabilir. Ayrıca kredi kartlarının sahtelerinin yapılması sebebiyle, kredi kartı kullanıcılarına ve üye iş yerlerine herhangi bir yükümlülük yüklenmemektedir. Bu durum kartı çıkaran banka ile ilgilidir (Kükrer, 2006).

Üye işyerleri için alışveriş yapan tüketicinin kredi kartının geçerli olup olmadığını kontrol etmesi, kimlik kontrolü yapması, gerekebilmektedir. Bu durum alışveriş yapılan üye işyeri için zaman ve işgücü kaybına sebep olabilmektedir. Üye işyerinde POS cihazının kullanılması büyük kolaylık sağlar, kredi kartının geçerliliğini cihaz otomatik olarak kendisi yapmaktadır (Bilgen, 2008).

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK KRİZ VE TÜKETİCİLER

2.1. Kriz ve Ekonomik Kriz Tanımı

Kriz kelimesinin kökeni Yunancada bulunan ”krisis” sözcüğünden gelmektedir. Kriz sözcüğü kelime anlamı itibariyle karar anlamını tanımlamaktadır. Türk Dil Kurumu ise kriz kelimesini ‘Bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Kriz riskli koşullarla yetersiz mücadele edebilme olarak tanımlanabilir. Ayrıca kriz öngörülmeyen koşulların üstesinden gelme zorunluluğu ve önceliğidir (Çiğdem, 2012).

Hayatın her alanında ve her konuda krizlerle karşılaşmak olasıdır. Kriz riskli koşullarla mücadele edebilmede yaşanan yetersizlik olarak tanımlanabilmektedir. Başka bir tanımlama da ise kriz; öngörülmeyen şartların üstesinden gelebilme olarak da ifade edilebilir (Çiğdem, 2012).

Kriz tanımlarının içinde en çok araştırılan incelenen ekonomik kriz tanımıdır. Mal, hizmet, üretim faktörleri ve döviz piyasalarında belirli sınırların dışında oluşabilen şiddetli fiyat veya miktar dalgalanmalarına ekonomik kriz denmektedir (Kibritçioğlu, 2001).

Beklenmedik bir zamanda ortaya çıkması krizin en temel özelliğidir. Kriz, denetleme yapılamayan dış faktörlerin etkisiyle oluşan ve sisteme zarar veren gelişmeler olarak adlandırılmaktadır. Bazı kimseler için beklenmedik bir anda ortaya çıkması sıkıntı yaratırken, bazı kesim için krizin yenilenme açısından bir fırsat olduğu düşünülmektedir (Duman, 2011).

Küreselleşmenin getirdiği bilgi, para, sermaye akımının hızlı olması ve ekonomik, kültürel, sosyal alanda sınırların varlığının ortadan kalkması krizlerin yayılma alanlarını ve etkisini arttırmaktadır. Bu durum sonucunda da krizler dünya ekonomilerini oldukça kısa bir zamanda etkisi altına alabilecek hale gelmiştir (Aktan ve Şen, 2001).

2.2. Ekonomik Krizler ve Nedenleri

Ekonomi biliminde kriz; sorunlu olan bir ekonomik sistemin, eski şekilde devamlılığını sürdürememesi ve yeni yaşama imkanı bulabileceği değişikliklerin yapılması gerektiği dönem olarak tanımlanmaktadır (Keskin, 2004).

Reel ve finansal piyasalarda oluşan arz fazlalığı ya da talep daralmasından dolayı ekonomik krizler oluşabilir. Hem arz, hem de talep krizinin oluşmasında çeşitli nedenler olabilmektedir. Ekonomik krizler, organizasyon dışı ve organizasyon içinde oluşan sorunlardan ortaya çıkabilir. Ekonomik krizlerin nedeni, her zaman ekonomik sorunlar olmamaktadır. Ülke genelinde yaşanan salgın hastalıklar, doğal afetler, savaş gibi yaşanan olumsuz durumlarda da ekonomik kriz oluşabilmektedir. Ekonomik krizlerin bazıları bu sayılan organizasyon dışı sebeplerden oluşurken bazen siyasal, ekonomik, teknolojik gelişmelerde ekonomik kriz sebebi olabilmektedir. Özellikle teknolojik alanda yaşanan gelişmeler, yeni buluşlar bazı durumlarda fırsat oluştururken bazen kriz yaşanmasına sebep olabilmektedir (Aktan ve Şen, 2001).

1929 Ekonomik krizine kadar olan süreçte ekonomiye herhangi bir müdahalede bulunmadan ekonominin kendi kendine dengeye geleceği düşünülmüştür. Krizlerin ise oldukça az sayıda yaşanacağı görüşü hakim olmuştur fakat yaşanan kriz ve ardından gelen işsizlik sebebiyle bu öngörünün doğru olmadığı yaşanan kriz ortamında devlet müdahalesinin gerektiği ekonominin ancak devlet müdahalesiyle dengeye gelebileceği görüşü benimsenmiştir. Krizlerin oluşmasındaki temel sebebin anlaşılamamış olması sebebiyle bu belirsizlik durumunda uygulanan yanlış ekonomi politikaları, gelir gider dengesinde oluşan eşitsizlik ve cari açık gibi sorunlar yaşanmasına neden olmuştur (Mercan, 2019).

Dünya da meydana gelen değişimler krizlere uygun ortam hazırlamaktadır. Krizlerin oluşmasında birçok neden sayılabilirken ekonomik nedenler bunların en önlemesidir. Kriz oluşmasına neden olan ekonomik nedenler ise şu şekilde sıralanabilmektedir (Aktan ve Şen, 2001);

- Küreselleşme
- Uluslararası ve bölgesel bütünleşmenin gerekli hale gelmesi
- Dış ticarette oluşan serbestleşme
- Yeni büyük pazarların oluşması
- İstihdam

- Üretim
- Fiyatlar genel düzeyinde meydana gelen ani hareketler

Sayılanlar nedenlerin dışında ekonomik krize neden olan başka sebeplerde bulunabilmektedir. Bunlar;

- Faiz
- Büyüme hızında gerekli istikrar sağlanmaması
- Cari işlemlerde meydana gelen açık
- Yönetimde oluşan hatalar
- Siyasi istikrarsızlık meydana gelmesi
- Kamuda oluşan açığın borçla finanse edilmeye çalışılması
- Doğal Afetler
- Salgın hastalıklar
- Savaş
- Yolsuzluklar
- Adaletsizlik
- Ülkemizdeki yabancı yatırımcı ile yurt dışına giden yerli yatırımcıların kaynaklarının israf olması
- Dış borç ve iç borcun yükünün fazla olması

Ekonomik kriz bir anda hiçbir sinyal vermeden gelmez. Önemli olan ekonomik kriz sinyallerini anlayabilmek ve takip edebilmektir. Krizin sinyallerini önceden veren değişken, başka bir krize etki etmeyebilir. Ekonomik kriz için uyarı sinyalleri 10 veya 18 ay öncesinden başlayabilmektedir (Çiğdem, 2012). Erken uyarı sinyalleri aşağıda maddeler halinde yer almaktadır.

- İç ve dış borç stokunun artması
- Milli paranın fazla değerlenmesi
- Kısa vadeli dış borç ile toplam dış borç oranının % 25'i geçmesi
- Döviz rezervlerinde azalma olması
- Enflasyon oranının yükselmesi
- Kur artışının hızlanması
- Kredi hacminin reel baz da artması
- Mevduatların reel baz da azalması
- Ekonomik büyüme oranında yaşanan düşüş

- Özel sektörün dış borçlarının artması
- Para arzında hızla yaşanan azalma
- Borsa endeksinin çökmesi
- Devletin faiz oranlarına müdahale etmesi
- Kısa vadeli sermaye girişinde yaşanan artış
- İhracatın azalarak, ithalatın artması
- Cari işlem açığında artış gözlenmesi

Ülke ve insanlar üzerinde birçok yıkıcı etkisi bulunan ekonomik krizler en temel olarak işsizlik, gelir düzeyinin azalması, gelir dağlımın da adaletsizlik yaşanmasına, yoksulluk düzeyinin artması ve bu durumların sonucunda da yaşam tarzlarının değişmesi gibi hayatı etkileyen durumların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

2.3. Ekonomik Kriz Türleri

Ekonomik krizler; reel sektör krizleri ve finansal krizler olarak ikiye ayrılır. Reel sektör krizleri; mal ve hizmet piyasalarında krizler, iş gücü piyasalarında oluşan kriz(işsizlik) olarak ikiye ayrılırken; finansal krizler de kendi içinde; bankacılık krizleri, dış borç krizleri, borsa krizi ve para(döviz) krizi olarak ayrılmaktadır.

2.3.1. Reel Sektör Krizleri

İş gücü ve mal ve hizmet piyasalarında daralmalar olması sonucu oluşan krizler, reel sektör krizleri olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon ve ekonomide yaşanan durgunluk, mal ve hizmet piyasalarında görülürken, iş gücü piyasasında yaşanan kriz işsizliktir.

2.3.1.1. Mal ve Hizmet Piyasalarında Oluşan Krizler

Mal ve hizmet piyasasında oluşan daralmaların etkileri sınırlı olarak görünüyor olsa da, etkilediği piyasaların büyüklüğü ve içinde barındırdığı potansiyel açıdan oluşturduğu etkiler zaman içinde daha fazla büyüyerek daha büyük problemlere yol açabilmektedir.

Mal ve hizmet piyasalarında fiyatlar genel seviyesinde belirli bir dönem içinde, normal sınırların üzerinde sürekli artıyorsa buna enflasyon denmektedir. Enflasyon toplam arz kaynaklarının negatif şoklar ile toplam talep kaynaklarının pozitif parasal şoklar yardımıyla fiyat uyum faktörü ve kurumsal süreçlerin birlikte çalışması sonucunda oluşan durum olarak tanımlanmaktadır (Keskin, 2004). Fiyatlar genel seviyesinde oluşan sürekli

artış olarak adlandırılan enflasyon, tek başına krize yol açmak için yeterli güce sahip olmayabilir fakat enflasyonun %50'den fazla olması halinde oluşan hiper enflasyon kriz oluşması için tek başına yeterlidir. Ayrıca enflasyon oluşması sebebiyle para değerinin düşmesi, hane halklarının alım gücünü de düşürmektedir. Yaşanan bu durumun etkisi mal ve hizmet piyasalarında oluşan talebin aşağı çekilmesine neden olmaktadır. Enflasyon bunların dışında yerel para değerini düşüreceği için, uluslararası alanda yapılması gereken ödemeler artarak dış açıklar oluşmasına sebep olur (Atilla, 2019).

Resesyon mal alım satımında yavaşlama olmasına ayrıca ekonomik olarak küçülmeye sebep olmaktadır. Yaşanan resesyon sonucunda ekonomik büyüme yavaşlayarak git gide negatife kayabilmektedir. İstihdamdaki düşme eğilimi, fiyatlar genel seviyesinde yavaşlamaya sebep olur. Arka arkaya iki üç aylık dönemlerde reel Gayri Safi Milli Hasılanın devamlı olarak düşmesi resesyon olarak isimlendirilmektedir (Arıkan,2008). Durgunluk krizinde yatırımların yetersiz olması sebebiyle GSMH artış hızı düşük düzeyde kalır.

2.3.1.2. İş Gücü Piyasasında Yaşanan Kriz: İşsizlik

İşsizlik krizi emek piyasasında işsizlik seviyesinin normalin üzerinde yaşanması durumudur. İşsizliği oluşturan birçok faktör bulunmaktadır. Enflasyon olması nedeniyle talep yetersizliği olması, resesyon, siyasi alanda yaşanan dalgalanmalar gibi birçok neden, işsizlikle etkileşim halindedir. Talep yetersizliğinden dolayı işsizlik söz konusu olduğunda, arzı karşılamayan talep miktarı daha da azalacaktır. Oluşan bu durum sistemin birçok mekanizmasını etkileyerek sorunların zamanla büyümesine neden olacaktır. Etkilenen bu mekanizmalar, genellikle sosyo-ekonomik açıdan toplumda olumsuz etkilere sebep olmaktadır (Atilla, 2019).

Her insanın yaşamını sürdürmesi, gelir elde edebilmesi, üreterek psikolojik olarak tatmin olması gerekmektedir. İşsizlik, ülkelerin gelişme düzeyi ne olursa olsun ister az gelişmiş ister gelişmekte olan ülkeler olsun hemen her ülkenin en önemli sosyo-ekonomik sorunu olmaktadır. Toplumun birlik ve beraberlik içinde olması için çalışmak isteyen bireylere iş olanakları sağlanmalı ve işsizlikle mücadele edilmesi gerekmektedir. Kişilerin kendi gereksinimlerini karşılayabilmek için çalışma isteği taşıyarak iş bulamaması durumda işsizlik oluşmaktadır. İşsizlik durumu fiyatların yükselmesine ve maliyetlerin artmasıyla birlikte üretimde azalmaya sebep olmaktadır. İstihdam oranında artış sağlanamaması sebebiyle iş gücü potansiyeli azalmaktadır.

2.3.2. Finansal Krizler

Finansal piyasalarda işlem gören finansal araçların döviz kurları, bono ve hisse senetleri gibi menkul kıymet araçlarının fiyatında ve miktarında oluşan ani ve sert düşüşler finansal kriz olarak tanımlanmaktadır. Finansal kriz finansal sistemde oluşan ve finansal sistemin içinde yer alan krediler, ödemeler gibi fonksiyonları kesintiye uğratan şok etkisi oluşturan durum olarak da ifade edilebilmektedir (Duman, 2011). Finansal piyasaların kendi işlevlerini yerine getirememesi etkinliğini yitirmesi olarak da tanımlanabilir. Yatırım yapan bireyler tasarruflarını en iyi getiri sağlayacak yatırım araçlarında değerlendirmektedir. Kurulan bu sistemin adına finansal sistem denmektedir. Finansal kriz tanımı finans piyasalarında yaşanan düzensizliği, istikrarsızlığı ve kırılganlığı ifade etmektedir. Ayrıca ekonomik kriz kavramı yerine finansal kriz tanımı da kullanılabilmektedir. Finansal sistemin doğru şekilde işleyebilmesi için finansal piyasalarda bulunan katılımcıların yatırımlarını değerlendirme noktasında doğru bilgiye sahip olmaları önemlidir. Finansal piyasalardaki fonların verimli yatırım kanallarına aktif bir şekilde dönüşememesi sonucunda finansal kriz yaşanır (Çoşkun, 2001).

2.3.2.1. Para (Döviz) Krizleri

Para krizi, milli paraya olan güvenin azalması sebebiyle, spekülasyon oluşması durumunda ülkeye gelen yatırımların hızlı bir şekilde ülkeyi terk etmesi ve merkez bankasının bu spekülatif durumlara karşı kuru koruyamaması sebebiyle milli paranın değerinin düşürülmesi veya dalgalanmaya bırakılması olarak tanımlanır (Çiğdem, 2012).

Faiz oranlarında gerçekleşen aşırı yükselme ve uluslararası döviz rezervlerindeki azalmalar para krizinin genel çerçevesini oluşturmaktadır. Para krizleri uluslararası rezervlerde bir azalmaya neden olarak milli paranın devalüasyona uğrayarak spekülatif atak oluştuğu dönem olarak adlandırılabilmektedir. Para krizinin iki önemli sebebi vardır. Bunlar; milli para biriminde değer kaybının büyük bir oranda yaşanması ve para konusunda yetkili otoriteler tarafından mücadele edilen spekülatif ataklardır.

Para krizi merkez bankasının paranın değerini korumak için büyük rezervler harcamasında ve faiz oranlarının çok yükselmesi durumunda yaşanabilmektedir. Döviz krizleri sabit kura dayalı enflasyon oranlarını düşürme programının sonucu olarak meydana gelmektedir. Döviz kuruna bağlı sistemde enflasyon için olumlu durumlar oluşabilir ayrıca milli para

fazla değer kazanabilmektedir. Ulusal paranın çok değerlenmesi sonucunda ithalat aşırı artarak cari açık büyümektedir böyle bir ortamda sabit kur uygulamasından çıkmayan ülkeler finansal kriz yaşarlar (Eren ve Süslü, 2001). Sabit kur sistemi uygulanırken ulusal para değerindeki hızlı yükseliş kriz olarak tanımlanırken, dalgalı kur sistemlerinde kurun piyasa değerinden farklı bir seyir izlemesi kriz oluşmasını sebep olmaktadır.

2.3.2.2. Bankacılık Krizleri

Dünya'da bankacılık sistemi sürekli para ve bankacılık krizlerinin merkezi konumundadır. Bankaların ülke içindeki kurumlarla iç içe çalışmasından dolayı risk çok hızlı bir şekilde yayılma göstermektedir. Küreselleşme olgusundan dolayı da yerel bankaların uluslararası bağlantıları olması sebebiyle bir krizin yaşanması durumunda, bu krizin diğer ülkelere yayılması da kolaylaşmıştır (Saltan, 2017). Bankalarla ilgili yaşanan panik nedeniyle bankaların sorumluluklarını yerine getiremez hale gelmeleri ya da banka yönetimlerinin bankalara yüksek oranda kaynak transferi yapmak zorunda olmaları nedeniyle yaşanan krize bankacılık krizi denilmektedir.

Bankacılık krizleri kredi, piyasa ve likidite faktörleriyle ortaya çıkabilmektedir. Piyasa koşullarındaki değişimlerin etkisiyle bazı riskler meydana gelir buna piyasa riski denmektedir. Faiz oranlarındaki değişim piyasa riskine sebep olan başlıca etkendir. Tahvil için faiz oranlarındaki değişimlerin fazlalığı menkul kıymetlerin değerlerinde bir artışa neden olur. Portföyünü sürekli yenileyen ve değerleyen finansal kuruluşlar için bu durum piyasa riskini oluşturur. Portföyünde yabancı varlıklar bulunduran finansal kuruluşlar kur dalgalanmaları nedeniyle olumsuz durum yaşarlar. Portföyünde güçlü varlıklara sahip olan banka ekonomi iyi durumdayken yüksek kazanç sağlar ekonomi durgunluk seviyesinde ise düşük getiri elde eder ve bazı sorunlar yaşayabilir (Keskin, 2004)

Bankacılık krizleri özellikle bilançoların aktif kısımlarında oluşan bozulmalardan dolayı meydana gelmektedir. Geri ödemesi yapılmayan kredilerin artması, menkul değerler piyasasında yaşanan çalkantılar, reel sektörde yaşanan küçülmenin sebebiyle bankaların aktif yapılarının bozulması, bankacılık krizlerine sebep olan etkenlerin en başında gelmektedir. Bankacılık krizi ortaya çıkan para krizleri ile kıyaslandığında, bankacılık krizlerinin etkileri daha uzun süreler hissedilebilmekte ve ekonomi üzerinde para krizinden daha yıkıcı, şiddetli ve yoğun etkiler yaşanmasına neden olabilmektedir (Turgut, 2007).

2.3.2.3. Borsa Krizi

Borsada işlem gören varlıkların fiyatlarında oluşan yüksek oranlı düşüşler yaşanmasına borsacılık krizi denilmektedir. Borsa'da yaşanan yükseliş ekonomiye olan güveni arttırırken aynı zamanda, ekonomik göstergelerin pozitif yönde bir seyir izlediğini göstermektedir. Borsada yaşanan değer kayıpları ise ekonomide bazı sorunlar olduğunu bir şeylerin yolunda gitmediği konusunda önemli bir gösterge olduğu kabul edilmektedir.

Borsa Krizi, menkul piyasalarda ulusal veya uluslararası seviyede etkili olan faktörlerden dolayı fazla düşüş gözlenmesidir. Borsa krizlerinin en bilineni 1929 Dünya ekonomik krizidir. Yaşanılan savaşlar ve doğal afetler nedeniyle borsada %10'a varan düşüşler olabilmektedir (Demirel, 2009).

2.3.2.4. Dış Borç Krizleri

Bir ülkenin dış borçlarını düzenli olarak öderken karşılaştığı sorunlar sebebiyle borçlarını ödeyemez duruma gelmesine dış borç krizleri denilmektedir. Yabancı kaynaklardan alınan dış borçların doğru alanlara yönlendirilmemesinden ve verimli kullanılmamasından, bu borçların tüketim amaçlı kullanılması veya verimsiz şekilde geri dönmesi yüksek risk taşıyan uzun vadeli yatırımlara aktarılması sebebiyle dış borçların geri ödeme zamanı geldiğinde tüm ekonomik sistemin sıkıntıya düşmesi sonucunda meydana gelmektedir (Ekşi, 2007).

Dış borçların devamlı olarak yükselmesi, fiyatlar genel düzeyinde artış olmasına sebep olur. Ülkedeki turizm, ihracat ve işçi gelirlerinin elde edilmesi dış borçların ödenmesini sağlamaktadır. Çünkü bu kalemlerden elde edilen gelirler döviz girişlerine sebep olur (Erol, 2004).

Dış borç krizi; dış borçlarını düzenli ödeyen ülkelerin borçlarını öderken karşılaştığı olumsuzluklar sebebiyle, alınan borçların anapara ve faizlerini ödeyemeyeceğini açıklaması durumudur. Dış borç krizleri genellikle resmî dış borçlar için kullanılsa özel sektöre ait dış borçları da kapsamaktadır (Çiğdem, 2012).

Dış borcu olan ülke ödeme zamanı gelmiş olan borcunu ödeyememesi ya da ödeme konusunda sıkıntı yaşadığı zaman alacaklı olan ülke borçlu olan ülkeye yaptırım uygulamaktadır. Genellikle bu yaptırım; alacaklı olan ülke borcunu ödemekte zorlanan ülkeye verdiği kredisini geri almaya çalışarak olmaktadır. Bu yaptırımda borçlu ülkeyi zarara uğratmaktadır. Borçlu olan ülkenin borcunu ödeyememesi halinde özel sermaye de

ani ve umulmadık bir düşüş yaşanır ve iç piyasa da denge bozularak para krizi yaşanabilir. Dış borç krizlerinin yaşanmasına sebep olan faktörler arasında ekonomide resesyonun artması da sayılabilmektedir. Resesyon ise; ekonomide her şey yolunda giderken beklenmedik bir anda dışarıdan oluşan bir şok sebebiyle meydana gelen likidite sıkışıklığı ve parasal daralma olması sonucunda yatırımların düşmesi, bireylerin tüketim harcamalarını azaltmasıdır (Darıcan, 2013). Dış borç krizlerinin diğer nedenleri ise faiz oranlarında yükselmeler olması ve yoğun sermaye çıkışlarının yaşanması olarak sayılabilir.

Ülkelerin dış borçlarını ödemek ve dış kredi bulmada zorluk çekmemesi için borçlarını ödeme yükümlüklerini yerine getirmesi gerekir. Borcun ertelenmesi durumunda dış borç krizi meydana gelebilmektedir. Kamu harcamalarında oluşan borçların kamu kesimi tarafından ödemesi yapılmaması durumunda risk oluşması kaçınılmazdır (Doğan, 2005).

2.4. Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Krizler, Nedenleri ve Etkileri

Hem Dünyada hem ülkemizde yaşanan ekonomik krizler ekonomik istikrarsızlıklara sebep olmuştur. Yaşanan ekonomik krizlerden dolayı oluşan istikrarsızlık ortamı ülke ekonomilerini etkilemektedir (Darıcan, 2013). Ekonomik kriz ortamında ekonomideki tüm birimlerin iç ve dış borçları artmaktadır ayrıca işsizlik oranlarında artış yaşanması fiyatların değişken durumlar sergileyerek bir artıp bir azalması aynı şekilde üretiminde bazen artış bazen azalış gösterdiği ve halkın siyasi iktidara olan güveninin azaldığı bir ortamı oluşturmaktadır (Akdiş, 2004).

Ülkemizde yaşanan krizlerin pek çok farklı nedenleri vardır. 1980 sonrası yaşanan krizler daha çok ülke içinde yaşanan sebeplerden meydana gelmiştir fakat 1980'den sonra yaşanan krizler özellikle 1990'lı yıllardan itibaren yaşanan krizler ise daha çok dış sebeplerden dolayı meydana gelmiştir (Öztürk, 2015).

Ekonomik krizler çeşitli nedenlerle meydana gelir. Krizlerin oluşmasında üretimde oluşan hızlı daralmalar, fiyatlar genel seviyesinde oluşan hızlı düşüşler, iflaslar, işsizlik, istihdam oranlarında yaşanan düşüş, işsizlik oranlarındaki artış, ücretlerdeki düşüş, borsada çöküş yaşanması, spekülatif durumlar gibi nedenler ekonomik kriz yaşanmasında etkili olmaktadır. Türkiye birçok kriz yaşamış ve ülkemiz dünya çapında yaşanan birçok küresel krizden etkilenmiştir. Türkiye'nin etkilendiği krizler; 1929 ekonomik krizi, 1994 krizi, 2000 Kasım krizi, 2001 Şubat krizi, 2008 ekonomik krizi ve Covid-19 pandemi krizidir.

2.4.1. 1929 Ekonomik Krizi ve Türkiye'de Yaşanan Gelişmeler

Hisse senetlerinde hızlı ve sürekli bir artışın meydana gelmesiyle birlikte halk arasında bol kazanç sağlayacakları düşüncesine kapılan birçok insan spekülasyon yapan kişilere borçlanarak borsaya yatırım yapmışlardır. Hisse senetlerine talep fazla olunca hisse senetleri fiyatlarında aşırı bir yükselme meydana gelmiştir. Hisse senedi almak için kullanılan kredi borçları da her an ödenmesi talep edilebilecek borçlardandır. Birçok insan, hisse senedi alabilmek için borçlu duruma düşmüştür (Alçingi, 2012).

3 Ekim 1929 tarihine gelindiğinde borsanın yükselişi durma noktasına gelmiştir. Bazı büyük holdinglerin hisse senetleri düşmüştür. Hisse senetlerinde yaşanan düşüş sonucunda birçok firma ve yabancı yatırımcıların hisse senetlerini satmaya başlamasına üzerine New York Borsası düşüşe geçmiştir. Yatırımcıların hisse senetlerini elden çıkarmaya başlaması üzerine arz ve talep arasındaki fark çok fazla artmıştır. Hisse senetlerinin hızlıca satılması üzerine fiyatlar piyasada azalmıştır.

Yaşanan bu durum yüzünden değer kaybeden hisse senetlerini hızlıca satmaya çalışan borsa meraklılarından dolayı yaşanan gerginlik Amerikan borsasını etkisi altına almıştır. Ortaya çıkan bu durumlardan sonra 24 Ekim 1929 Perşembe günü kriz patlak vermiştir. Tarih de bu gün "Kara Perşembe" olarak anılmaktadır. Amerikan Borsası bir gecede alt üst olarak borsa bir anda dibe çökmüştür. Bu süreçte binlerce banka batmıştır. Yine binlerce insanın bütün malvarlığı yok olmuştur. İnsanlar yüklü miktarlar ödeyerek satın aldıkları gayrimenkullerini kriz yaşanması üzerine değerinin çok altında fiyata bile satmışlardır. Borsada yaşanan bu çöküş sadece büyük firmaları etkilememiş insanların da maddi ve manevi büyük zarar görmelerine sebep olmuştur.

Birinci Dünya Savaşının neden olduğu sorunlar tam anlamıyla çözülememiştir. Savaşın etkileri tüm dünya ülkelerini etkisi altına alarak büyük felaketlerde beraberinde getirmiştir. İnsan sömürüsü artmıştır. Afrika'dan köle getirip çalıştırma gereği kalmamıştır çünkü insanlar çok düşük ücretlerle karın tokluğuna çalışmaya başlamıştır.

Özellikle İkinci Dünya savaşının yaşandığı dönemde Almanya, İngiltere ve Fransa bu durumu oldukça fazla yaşamıştır. Birinci dünya savaşı ve ikinci dünya savaşı arasında yaşanan krize 1929'da 'büyük buhran' denilmektedir (Aliden, 2019).

1929 yılına Türkiye ekonomik açıdan iyi bir şekilde girmiştir. Hava koşulları oldukça iyi durumdadır buda ürün toplamını arttırıcı bir etkiye sahiptir. Bunların yanında gümrük vergileri arttırılmış, ülkeye yeni mali kaynaklar sağlanmış, ithalat azaltılmış ve ülkeye

yabancı yatırımcıların yatırım yapma imkanı doğmuştur. Fakat 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran nedeniyle ülkedeki yeni yatırımlar durmuş üretim kapasiteleri kullanım oranları düşüş göstermiştir. Buhranın ilk belirtileri ülkemizde Türk parasının İngiliz parası karşısında değer kaybetmesiyle kendini göstermiştir.

Bu kriz döneminde halk tasarrufa ve yerli malı kullanmaya teşvik edilmiştir. Bu sebeple 'Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti' kurularak dengeli bir bütçe politikası izlenerek ithalatı azaltma yoluna gidilmiştir. Alınan tüm önlemlere rağmen Ekonomik buhranın etkileri uzun süre boyunca sürmüştür. Bu dönemde ekonomide devlet müdahalesi yoğun şekilde olmuştur.

1920 yılında Sterlin' e bağlı olarak serbest dalgalanma sistemine sahip olan Türk Lirası'nın, Türkiye'de henüz merkez bankası olmamasından dolayı, ekonomik büyümeye rağmen emisyon genişlemesi yapılamıyordu. Emisyon genişletilmesi yapılamadığı için istenen genişleme, ülkede yer alan yabancı bankalar aracılığıyla getirilen kısa vadeli krediler yolu ile sağlanmaktaydı. Lozan Antlaşmasında yer alan hükümlere göre 1929'a kadar gümrük vergilerinden gelir elde edemeyen Türkiye, yeni kurulmuş bir devlet olmasından dolayı birçok zorluk yaşamıştır. Özellikle Osmanlı'dan kalan borçların ödenmeye çalışılması ve yapışan savaşların verilen mücadelelerin etkisiyle ekonomik açıdan oldukça kötü durumdadır. 1929 Dünya ekonomik krizinin yaşanması sonucu Türkiye'de bu krizden etkilenmiştir. Türkiye'de bunalım ve deflasyon süreci yaşanmıştır. Kırsal da yaşayan halk için topraklarından koparak bir işçi sınıfı oluşturmanın önü açılmıştır. Tarımsal üretimde dışsal şartlar nedeniyle düşüş yaşanmıştır (Kazgan, 2013).

İktisadi kalkınma hızlandırılarak iktisadi kalkınma için yeni kapasiteler oluşturularak krizle mücadele edilmeye çalışılmıştır. 1932 yılından itibaren yeni iktisat politikası oluşturularak yeni araçlar devreye sokularak devlet işletmelerinin öncülüğünde sanayileşme hareketlerine başlanmıştır. 1934 yılında birinci Sanayi Planı uygulanmaya başlanmıştır. Bu planın amacı yapılan yatırımların kısa sürede sonuçlanarak ilk sanayi planına göre daha kapsamlı olan ikinci Sanayi Planına geçmek amaçlanmıştır (Ezer, 2010).

Türk parasında 1929 yılında değer kaybı yaşanmıştır. Bu değer kaybının en temel sebebi ödemeler bilançosunda ortaya çıkan açıklardır. Ekonomik geliri tarım ekonomisine bağlı bir ülke için Türk parasının değerinde yaşanan bu düşüş olumsuz bir durumdur. Tarım ihracatından gelir elde eden ve hayatını sürdürmekte olan bir ülke durumundayken, paranın değer kaybetmesi ile ülkede var olan mallarda değer kaybetmiş bu duruma birde kötü hava

koşulları da eklendiğinde ihracatımızın değeri 155 Milyon Lira'ya kadar gerilemiştir (Darıcan, 2013).

1929 krizinin etkisiyle Türkiye'nin dış ticaret dengesi bozulmuştur. Büyük buhran sebebiyle ithalat hacminde ani daralmalar yaşanmış bütçe gelirlerinin cari değerinde düşüşler olmuştur. Tarım ürünlerinin satın alma gücü azalmıştır bu nedenle piyasaya yönelik üretim yapan kırsal bölgelerdeki halk bu durumdan rahatsız olmuştur.

2.4.2. 1994 Ekonomik Krizi

Kamuda borçlanma durumunun arttığı bir dönemde faizlerin düşürülmesi sebebiyle, Türk lirasından kaçış artmış ve döviz daha çok tercih edilen bir hal almıştır. Yaşanan bu durum nedeniyle Türk lirası, yabancı paralar karşısında değer kaybetmiştir.

Döviz kurlarında meydana gelen yükselmeler sebebiyle geri dönmeyen krediler olmuştur. Yaşanan bu durumda batık krediler yükselmiş, işlerini ithalata dayalı yapan şirketlerin döviz cinsinden yükümlülükleri bulunması sebebiyle birçok şirket iflas etmiştir (Alp, 2001).

1994 Ekonomik krizi döneminde; döviz fiyatları artarak, faiz oranlarında da yüksek oranda artış olması beklentileri olumsuz yönde etkilemiştir. Sermaye giriş-çıkışlarının kısa vadeli olması da ekonomiyi kötü etkilemiştir.

1994 yılında faiz oranlarında yaşanan yükselme sebebi ile hükümet yüksek faiz oranlarını düşürmek amacıyla Merkez Bankası aracılığı ile yüksek faiz oranlarının düşürülmesi hedefine ulaşmak için gerekli müdahaleleri yapmaya başlamıştır. Merkez bankası kamu sektörüne kredi sağlamaya başlaması üzerine dünya çapında önemli bir yere sahip olan kredi kuruluşları ülkemize verdikleri kredi notunu düşürmüşlerdir. Bu durum ise Türkiye'den çok kısa sürede fazla oranda sermaye çıkışına sebep olarak TL'nin büyük değer kaybetmesine neden olmuştur. Faiz oranlarını düşürmek amacıyla gerekli müdahaleleri yapmaya çalışan hükümet bu konuda yeterli bir başarı sağlayamamıştır. Faiz oranında yaşanan yükseliş sıcak paranın ülkeye fazla miktarlarda gelmesine sebep olmuştur. Yabancı paralar karşısında Türk Lirasının değer kazanması sebebiyle ihracat azalarak, ithalat oranlarında artış yaşanmıştır. Yaşanan bu durumlar dış ticaret açığının yükselmesine sebep olmuştur. 1994 krizinin en temel nedeni maliye politikalarının ve borçlanma politikasının ekonomik kurallar çerçevesinde yönetilmemesinden kaynaklanmaktadır. 1994 ekonomik krizinin nedenleri şunlardır (Çiğdem, 2012);

- Maliye ve para politikasının uyumsuzluğu
- Borçlanma açıkları
- Bütçe açıkları

1994 yılında döviz kurunda yüksek oranda artış olmuştur. Bu sebeple 5 Nisan 1994 yılında bir takım istikrar kararları alınmıştır. Açıklanan istikrar programının en önemli amaçlarından biri enflasyon oranını düşürmek yani ekonomide istikrarı sağlamaktır (Gaytancıoğlu, 2010).

Enflasyon oranlarını düşürmenin yanında 5 Nisan 1994 istikrar programın diğer amaçları ise şu şekilde sıralanabilir; Türk Lirasının yabancı paralar karşısında değer kaybetmesini önleyerek ulusal paraya istikrar kazandırmak, ihracat oranlarını arttırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı refahı sağlamak bunları sürdürülebilir bir hale getirmek, bir yandan ekonominin hızlı bir şekilde istikrara kavuşturulması amaç edinilirken, diğer yandan istikrarı sürekli hale getirecek yapısal reformların gerçekleşmesini sağlamak, kamu açıklarının hızla düşürülmesi, kamunun ekonomideki otoritesinin ve yerinin tanınmasını sağlamak ve üretim yapan bireylere firmalara sübvansiyon veren devlet yapısından daha çok piyasa işleyişini hakim ve piyasa işleyişine göre tüm kurumlarını belirli kurallar çerçevesin de işlemesini sağlayan sosyal denge ve refahı gözeten bir devlet yapısına geçilmesi amacıyla bu kararlar alınmıştır (Çiğdem, 2012).

1994 yılında uygulanan bu istikrar programında hedeflenen orta ve uzun vadeli planlar ve gerekli olan kurumsal düzenlemeler gerçekleşmemiştir. Sonuç olarak Türkiye'de kriz gündemde kalmaya devam etmiş ve IMF ile başka anlaşmalar yapılmak zorunda kalınmıştır.

2.4.3. 2000 Kasım Krizi

Türkiye 2000 yılında finansal anlamda bir kriz yaşamıştır. Finansal krizin belli bir ortamı ve belirli bir takım göstergeleri vardır. Fakat krizin kesin olarak olacağını bilmek ve krizin zamanını tahmin etmek mümkün değildir.

2000 yılı kasım ayının başlarında bankacılık sektörüne yönelik yeni düzenlemelerin yapılmasına hız verilmesi, bankalarında açık pozisyonlarını kapatma konusunda acele ve ani karar vermesine sebep olmuştur. Kasım ayının son günlerinde bir likidite krizi meydana gelmiştir (Turan, 2011). Bu durumdan dolayı, Kasım 2000 krizi bir 'likidite krizi' olarak tanımlanabilmektedir. Likidite oranlarında kısıt bulunması nedeniyle ek rezerv

kolaylığından yararlanmak için IMF'ye bir niyet mektubu gönderilmiştir. Merkez bankası IMF'ye gönderdiği niyet mektubunda enflasyon oranlarının düşürülmesi ve sürdürülebilir büyümenin sağlanması için belirlenen hedefler doğrultusunda 2000 yılına ilişkin para politikalarını belirtmiştir (Kahraman, 2012).

22 Kasım 2000 tarihinde ve izleyen günlerde Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının döviz rezervinde de fazla oranda bir azalma olmuştur. Kasım ayında meydana gelen kriz, Merkez Bankasının müdahalelerinin de yetersiz kalması nedeniyle Aralık ayında daha da büyümüştür (Turan, 2005).

Kasım 2000 krizinden sonra özellikle IMF ile yapılan uzlaşma neticesinde finansal piyasalardaki dalgalanmalar büyük oranda hafiflemiştir. Merkez Bankası rezervleri artsa da faiz oranlarının yine de yüksek seyretmesi, portföyün de oldukça fazla miktarda devlet iç borçlanma senedi bulunduran bankaların finansal yapılarının daha da kötü etkilenmesine sebep olmuştur. Merkez Bankasının Kasım 2000 krizi için bankalara ek likidite sürmesi, faiz oranlarının yükseltilmesi, piyasa da büyük oranda döviz satışları gerçekleşmesi ve IMF'nin taahhüt ettiği ek rezerv kolaylığı sayesinde kriz çözüme ulaşmıştır. Düzenli bir şekilde yönetilemeyen devlet bankaları neticesinde ortaya çıkan görev zararları ve sosyal güvenlik kurumlarının kötü şekilde yönetilmesinden dolayı oluşan açıkların hızlı bir şekilde artmasının sonucunda 19 Şubat 2001 tarihinde yıkıcı etkileri daha fazla olan başka bir kriz ile karşı karşıya kalınmıştır (Çelik, 2012).

2.4.4. 2001 Şubat Krizi

2001 yılının başlarında faiz oranları artmaya başlamıştır. 2000 krizinin olumsuz etkileriyle büyük oranda zayıf durumda olan bankacılık sistemi, bankaların arasında olan ödemeler sisteminin durmasıyla çöküş süreci yaşamıştır. Yaşanan bu durumlar üzerine sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçilmiştir. 19 Şubat 2001 tarihinde Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasında yaşanan bir tartışma nedeniyle çeşitli spekülatif saldırılar yapılmıştır. Yaşanılan bu durum sebebiyle döviz krizi başlamıştır. 21 Şubat tarihinde gecelik faiz oranı çok yükselmiştir (Uygur, 2001).

2001 yılının şubat ayında ortaya çıkan kriz aslında 2000 Kasım döviz krizinin devamı şeklinde meydana gelen bir krizdir. Çünkü yaşanan bu iki kriz arasında süre oldukça azdır (Çarıkçı, 2001).

2001 Şubat krizinin yaşanmasında mali dengenin bozulmasıyla, iç borçlar yüksek seviyelere ulaşmıştır. Türk Lirasına uygulanan sabit kur rejimiyle birlikte ekonomide ki dış borç yükü artmıştır. Uluslararası piyasalardaki rekabet gücünün azalmasıyla birlikte rekabet gücü düşmüştür. İç ve dış borçların yapısındaki bozulmalar finansal sorunlara neden olmuştur (Ökte, 2010).

Şubat ve Kasım 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerin bazı ortak özellikleri mevcuttur. Bu krizler; bankacılık ve döviz kurunda yaşanılan çeşitli sorunlar ayrıca yaşanılan bazı politik gerginlikler sebebiyle oluşmuştur. Yaşanılan ekonomik krizlerde sermaye hareketlerinin ve spekülatif durumların etkisi büyüktür. Siyasi çalkantılar, istikrarsızlık ve siyasette yaşanılan belirsizlikler de ekonomik krizlerin yaşanmasında önemli faktörlerdendir. 2001 yılında krizlerin kısa süreler içinde tekrarlanmasının en önemli sebepleri; krizlerin bazen bankacılık sisteminde bazense finansal piyasalar da yaşanmasıdır. Krizin etkileri genelde gelişmekte olan ülkeler için daha büyük sorunlar yaratabilmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde aktif güçlü belli bir düzende işleyen finansal piyasalar olmadığı için gelişmekte olan ülkelerdeki piyasalar spekülatif durumlara açık hale gelmektedir (Keskin, Hakan ve Şentürk, 2006). Ulusal ekonomileri etkileyen krizlerde globalleşen dünyada uluslararası sermaye akımlarının etkisinin oldukça fazla olmasından dolayı da ekonomik krizler meydana gelmektedir.

Yaşanan 2001 krizi nedeniyle enflasyonu düşürmek amacıyla 1 Nisan 2001 tarihinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı hazırlanmıştır. Bu programın ana hedefi kamu kesimi borçlarının kırılması için şart olan bankacılık sektörüne geçerlilik kazandırılmasıdır. Dalgalı kur sisteminde enflasyonla dengeli bir mücadelenin devamlılığı ve kamu finansman dengesinin bozulmaması, güçlendirilmesi Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında yer almaktadır.

2.4.5. 2008 Ekonomik Krizi

2008'de yaşanan ekonomik kriz, finansal temelli bir krizdir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki, bankaların yanlış kredi uygulamaları ve konut piyasasına verilen kredilerin geri ödenmesinde yaşanan sıkıntılar, krizin çıkış nedenini oluşturmuştur (Akt., Göçer ve Özdemir, 2012).

2008 Ekonomik krizi tüm dünya ile ticari ve finansal bağları olan Türkiye'yi ekonomik olarak olumsuz yönde etkilenmiştir. Ülkemiz 2008-2009 yılında ciddi bir ekonomik krizin etkisi altına girmiştir. Krizin etkilerini azaltmak ve yumuşatmak amacıyla hükümet bazı

önlemler almıştır. Alınan bu önlemlerin temel amacı aşağıda belirtildiği gibidir (Kibritçioğlu, 2010);

- Tüketim harcamalarını azaltmak
- İstihdam artışını sağlamak ve teşvik etmek
- Yurt dışı sermaye girişlerini desteklemek
- Yurt içindeki yatırımları teşvik etmek
- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin üretimlerini desteklemek

Ülkemizin geçmiş zamanlarda yaşanan diğer ekonomik krizlerden gerekli deneyimleri edinmesi sayesinde ve küresel kriz sürecinde finansal sistemdeki dayanıklılığının farkına varılması nedeniyle ülkemizin diğer gelişmekte olan ülkelere göre risk faktörünün az olmasını ve enflasyonda beklenen düşüşün gerçekleşmesini sağlamıştır. Enflasyonda yaşanan düşme sonucunda 2008 yılının Kasım ayından itibaren faiz indirimleri yapılmıştır (Aras, 2010).

2008 Ekonomik krizi nedeniyle borsa önemli bir oranda değer kaybetmiştir. Ekonomide büyük bir oranda daralma gerçekleşmiş ve işsizlik artarak istihdam oranı düşmüştür. Dış ticaret hacmi küçülmüştür. Krizin olumsuz etkileri sonucu hem para hem de maliye politikası araçlarıyla ekonomiye müdahalede bulunulmuştur (Işık ve Duman, 2012).

2.4.6. Covid-19 Pandemisi ve Yol Açtığı Ekonomik Kriz

Çin'in Wuhan kentinde 2019 yılında ortaya çıkan Koronavirüs salgını nedeniyle 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi ilan edilmiştir. Salgının ortaya çıkması tüm dünyada ve ülkemizde ekonomi üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmiştir. Dünya çapında bir salgının yaşanması ve değişik etkiler göstermesi salgının bir kriz olmasına neden olmuştur. Covid-19 salgını ekonomik krizin tanımına uygun olarak ani ve beklenmedik bir şekilde tek bir bölgeden tüm dünyaya yayılan ekonomik kaynaklı olmayıp doğal bir felaket kaynaklı ekonomik kriz olarak tanımlanır. Covid-19 salgınının etkileri aslında ekonominin yapısı gereği karmaşık, birbirini etkileyen ve adeta domino etkisine sebep olan bir süreçtir (Aslan ve Bayar, 2020). Pandemi krizini diğer krizlerden ayıran en önemli faktör; krizin bir örgütü veya bir kurumu etkilemesinin aksine tüm toplumu etkilemesidir. Toplumun genelinin sağlığının risk altında olması krizin boyutunu önemli kılmaktadır (Akyüz, 2020).

Borsalar kültürel, sosyal, politik açıdan birçok faktörden etkilenir. Salgının dünya genelinde artmaya başlaması vaka ve ölüm sayılarının yükselmesi sebebiyle ekonomiler üzerinde büyük bir tehdit oluşmuştur. Covid-19 salgınıyla ilgili ortaya çıkan risk algısına borsalar hızlı tepki vermiştir. Pandemi nedeniyle ortaya çıkan belirsizlik ve risk algısı borsalarda sert düşüşlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Covid-19 salgınının önlenmesi amacıyla işyerlerinin kapatılması, sokağa çıkma yasakları gibi tedbirlerin alınması finansal piyasalarda risk algısının artmasına neden olmuştur (Şenol,2020).

Salgının yoğun olarak yaşanması sebebiyle tedbirler alınmış, bu tedbirler doğrultusunda da petrol fiyatları düşmüş, ülkelerin döviz kurlarında dalgalanmalar yaşanmış, arz-talep arasında oluşan dengesizlikler sonucunda enflasyon oranlarını etkilenmiştir (Akt.,Ünüvar ve Aktaş, 2022). Salgın sırasında oluşan belirsizlik ortamı sebebiyle harcama yerine altın ve dövize talep artmıştır. Yaşanılan bu durum işsizlikte artış olmasına ve gelir seviyesinde dengesizleşme yaşanmasına sebep olmuştur (Yavuz, 2020).

Covid-19 salgını tüketici davranışlarında bazı değişimlere sebep olmuştur. Alınan tedbirler nedeniyle evde kalma zorunluluğu insanlara dönüşüm ekonominin prensiplerini uygulama imkanı vermiştir. İnsanlar kendi kendine idare etmeyi ve kendi işini yapabilmeyi, evindeki eşyaları tamir etmeyi, tasarruflu olmayı öğrenmiştir. Bireylerdeki bu davranışsal değişimler, salgın geçtikten sonra da devam eder. Sonradan kazanılan davranışların bir süre sonra alışkanlığa dönmesi olasıdır. Kendi kendine yetinmeyi bilen tasarruflu bireyler pandemi sonrasında da gereksiz harcamalardan kaçınıp daha temkinli davranır gelecek için birikimlerinin olması gerektiği düşüncesiyle hareket eder (Karakaya, 2020). Pandemi süresince online alışveriş yapan tüketiciler birkaç kez alışveriş yaptıktan sonra aslında online alışverişin oldukça kolay olduğunu deneyimlemiştir. Online alışverişin rahatlığının ve kolaylığının farkına varan tüketiciler salgın sonrasında da online alışverişi rutin hale getirmişlerdir (Tekin, 2020).

Dünyada pandemi öncesi dönemde parasal genişlemenin sonucunda artan talep ve arz problemlerinden ötürü yüksek enflasyondan sonra, enflasyonla mücadele için talebi kısmaya yönelik faiz artışları ve parasal sıkılaşma önlemi alınmıştır. Faiz atışları ve parasal sıkılaşmanın enflasyon üzerinde önleyici etkisi olsa bile, ülkede yatırımların azalmasına, işsizlik oranlarının artmasına da sebep olmaktadır. Parasal sıkılaşmanın diğer bir olumsuz etkisi de büyüme oranları üzerinde olmuştur (Aslan ve Bayar, 2020).

2.5. Tüketici Satın Alma Süreci ve Süreci Etkileyen Faktörler

Tüketici davranışı; insanların veya grupların istek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ürün ve hizmetleri seçerek, satın alarak, kullanarak bunlarla ilgili faaliyetleri içeren bir süreç olarak ifade edilir (Odabaşı, 2010). Bireyler bu günkü ve gelecekteki ihtiyaçlarını karşılamak için, çeşitli mallar ve hizmetler almak zorundadır. Bu mal ve hizmetleri elde etmek için birçok satın alma kararı verirler. Tüketicinin satın alma karar süreci beş aşamadan oluşmaktadır. İhtiyacın farkına varılması ilk aşamadır ve süreç başlar. Sonrasında alternatiflerin belirlenmesi, alternatiflerin değerlendirilmesi, satın alma kararı ve satın alma sonrası tatmin veya tatminsizlikle süreç sona ermektedir (Mucuk, 2010).

İhtiyacın Farkına Varılması: Herhangi bir satın alma davranışının ilk aşamasıdır. Tüketici bu aşamada ihtiyacını tespit eder ve ihtiyacını karşılamak amacıyla kendisine en uygun olan ürün veya markayı bulmaya çalışır (Fırat ve Azmak, 2007).

Alternatiflerin Belirlenmesi: İkinci aşamada gerekli olan ihtiyacın karşılanabilmesi için tüketiciler marka alternatiflerini karar verir. Gerekli bilgiye nereden ulaşabileceğini ve alternatiflerinin neler olduğu belirler (Mucuk, 2010).

Alternatiflerin Değerlendirilmesi: İhtiyaç olan mal ve hizmetin karşılanması için satın alma davranışı bu aşamada şekillenir. Mal ve hizmet için elde edilen bilgiler değerlendirilir (Mucuk, 2010).

Satın Alma Kararı: Tüketici tercih edeceği markaları değerlendirdikten sonra bir sonuca ulaşır ve satın alma kararını verir.

Satın Alma Sonrası Tatmin ve Tatminsizlik: Satın alma aşamasından sonra tüketici ürünün performansının istediği seviyede olup olmadığına bakar. Değerlendirme sonucunda ürün kullanımından tatmin olur veya tatmin olmayabilir. Tüketicinin üründen tatmin olması durumunda ürünü tekrar satın alır veya diğer tüketicilere ürünü tavsiye eder (Fırat ve Azmak, 2007).

Tüketicilerin satın alma davranışları bazı faktörlerden etkilenir, etkileyen faktörler ise şu şekilde sayılabilir (Fırat ve Azmak, 2007);

- Kişisel faktörler; yaş, meslek, ekonomik durumu, yaşam tarzı, kişilik
- Psikolojik faktörler; öğrenme, güdüleme, algılama, tutum ve inançlar
- Sosyolojik Faktörler; kültür, aile, referans grupları, roller ve statüler
- Ekonomik faktörler; gelir ve ekonomik durum

Kişisel faktörler; bireylerin farklı yaşlarda farklı yaşam tarzları, zevkleri ve fikirleri olmaktadır. Tüketicinin yiyecek, giysi, mobilya, eğlence gibi ihtiyaçları ve istekleri tüketicinin yaşıyla yakından ilgilidir. Tüketicinin mesleği de aynı yaş gibi istek ve ihtiyaçlarını etkiler. Örneğin; bir iş gören ile bir işverenin giysi ihtiyacı birbirinden farklıdır ya da bir mühendis ile bir doktor, meslekleriyle ilgili farklı araçlara ve gereçlere ihtiyaç duymaktadır. Bireylerin ekonomik durumu da ürün ve marka seçimini etkileyen başka bir faktördür. Tüketiciler mal ve hizmet gereksinimlerini karşılarken genellikle kendi yaşam tarzlarına uygun olanları tercih etmektedir. Bireylerin kişilikleri de satın alma davranışını etkiler. Ürün ya da marka seçimi için kişilik faktörü de tüketici davranışında kullanılmaktadır (Cömert ve Durmaz, 2006).

Psikolojik faktörler, güdüleme(motivasyon), algılama, öğrenme ve tutum aşamalarından oluşmaktadır. Motivasyon, insanların belirli bir amacı gerçekleştirmek için davranışa geçmeleri olarak tanımlanır. Algılama, insanların çevrelerindeki bilgileri anlaması, kavraması, düzenlemesi ve yorumlamasıdır. Öğrenme ancak tekrar edilerek gerçekleşmektedir. Kişilerin bir şey hakkındaki sahip oldukları düşünceler demektir. Tutumlar ise bireylerin bir olgu ya da fikir için sürekli olarak besledikleri duyguları, eğilimleri ve değerlendirmeleri olarak ifade edilir (Kılıç ve Göksel, 2004).

Sosyolojik faktörler ise; Kültür, referans grupları, aile, roller ve statüler olarak incelenir. Bireylerin tüketim alışkanlıkları kültürel özelliklerine göre şekillenmektedir. Örneğin, Türkiye'de kahvaltıda çay tüketilirken bazı Avrupa ülkelerinde ise kahve tüketim alışkanlığı vardır. Nişan bohçası hazırlamak, sünnet düğünü yapmak gibi gelenekler yine kültürel tüketime örnek verilebilir. Bireylerin ömürlerinin sonuna kadar tüketim alışkanlıklarını ve satın alma kararlarını etkileyen bağlı oldukları toplumun kültürüdür (Gülay, Şahin ve Akballı, 2019). Günümüzde bireyler çeşitli sosyal grupların üyesi durumundadır. Bir sosyal grubun, danışma grubu olabilmesi için, bireyin davranışı üzerinde etkili olabilmesi gerekir. Sözgelişi, aile bir danışma grubudur. Benzer şekilde mesleki dernekler, kulüpler, partiler de birer danışma grubudur. Ailenin ihtiyaç ve harcamaları, ailedeki çocuk sayısına ve ebeveynlerden kaçının ev dışında çalışıp bütçeye katkıda bulunmalarına bağlıdır. Aile bireyleri yaşlandıkça veya aile birey sayısı farklılaştıkça, ürün tercihleri ve ihtiyaçlar da farklılık gösterir. Bu arada yaşlanmayla birlikte gelirin artması ve ailenin daha nitelikli ve özelliği olan ürünlere yönelmesi düşünülebilir (Çalık, 2003). Rol, bir insanın yapması gereken faaliyetlerdir. Her rolünde bir statüsü mevcuttur (Cömert ve Durmaz, 2006).

Ekonomik faktörlerden gelir ve fiyat tüketici satın alma sürecini etkilemektedir. Kişilerin gelir durumu ve ihtiyaç duyulan mal ya da hizmetin fiyatı hem ürünü hem de tercih edilen markayı etkiler. Özellikle gelire karşı duyarlı olan ürün gruplarında satıcı da alıcı da göstergeleri yakından takip etmektedir. Özellikle ekonomide yaşanılan resesyon ve kriz dönemlerinde tüketiciler, ellerinde var olan kaynaklarını ve tasarruflarını kaybetme riski yaşadıkları için gelecekleri hakkında kaygı duymaktadırlar. Var olan finansal düzene güvenleri azalmaktadır. Bankada hesabı bulunmayan ya da hiç kredi kullanmayan tüketiciler bile ekonomik krizden etkilenmektedir. Zor ekonomik koşullarda, insanların ellerinde bulunan varlıkların azalması, tasarrufların azalması, geleceğe dair belirsizliklerin var olması gibi sebepler nedeniyle tüketicilerin harcama eğilimleri değişim göstermektedir (Yıldız, 2020).

Tüketiciler kriz dönemlerinde önceden başkalarına yaptırdıkları işleri yaptırmaktan vazgeçer ya da kendi becerisi el verdiği şekilde kendi yapmaya gayret etmektedir. Ayrıca ellerinde bulunan eski ürünlerin yerine yenilerini almaktansa eski ürünlerini kendileri tamir ederler ya da başka birilerine tamir ettirirler bunun sebebi kişiler yeni harcama yapmaktan kaçınmaktadır. Tüketicilerin gelir düzeylerine göre zengin hane halkının tüketim ve tasarruf eğilimi ile orta gelirli ve yoksul olan hane halklarının tüketim ve tasarruf eğilimi birbirinden farklı olabilmektedir (Selim, 2019).

Günlük yaşantılarında ekonomi ve finans alanında ortaya çıkan döviz, faiz, işsizlik, enflasyon gibi sorunların yaşanmasıyla meydana gelen belirsizlikten etkilenen tüketiciler kendini koruma içgüdüsüyle hareket ederek yaşadıkları endişe neticesinde, elindeki kaynakların yetersiz kaldığı duygusuna kapılabilmektedir. İşlerini kaybetme korkusu yaşayan, yaşam standartlarının düşmesinden korkan tüketiciler gelecek için kaygılı ve güvenini yitirmiş olarak ekonomik kriz psikolojisini fazlasıyla yaşamaktadır. Bu durum tüketicinin psikolojisinde karamsarlık yaratmaktadır. Tüketici karamsarlık ve belirsizlik ortamında harcamalarında daha çekingen bir tavır sergilemektedir. Kriz döneminde insanlar daha mutsuz ve huzursuz bir ortam içindedir. Tüketiciler krizin yaşandığı karamsar ortamda harcamalarını azaltarak tüketimden uzaklaşabilmektedir çünkü ekonomik krizin yaşandığı bir dönem de insanlar finansal durumları hakkında daha az kontrol sahibi olduklarını düşünebilmektedir (Odabaşı, 2010).

Ekonomik krizler ve durgunluk dönemlerinde tüketicilerin ekonomik durumu ve gelirleri azalabilmektedir. Bu durum sadece insanların hayatını olumsuz yönde etkilemekle kalmayarak, insanların gelir kayıpları yaşamasına ve yaşam standartlarının hissedilebilir

derecede düşmesine neden olur. Yaşanılan ekonomik krizler toplumun yansıması olarak gösterilen ve en küçük yapı taşı olan ailenin bireylerine ait tüketim, eğlence harcamaları ve davranışlarında büyük oranda değişim olmasına ve aile yaşamında bozulmalar ve toplum yaşantısında önemli farklılıklar ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Kaya, 2002).

2.6. Satın Alma Kararını Açıklayan Ekonomik Model

Satın alma kararını açıklayan modeller; Freund'un psiko-analitik modeli, Pavlov'un öğrenme modeli, Veblen'in sosyo-psikolojik modeli ve Marshall'ın ekonomik modelidir.

Marshall'ın ekonomik modeli rasyonel olmak isteyen tüketiciye nasıl davranması konusunda öneriler vermektedir. Ekonomik faktörler piyasalarda belli derecelerde etkili olmaktadır. Bu nedenle tüketici davranışı ekonomik modeli de kapsamaktadır (Tunçkan, 2012). Tüketicinin zevklerini ve ürün tercihlerini dikkate alarak, gelirine göre kendisine en fazla fayda sağlayacak şekilde davranmaktadır. Bu kuram 'Marjinal Fayda' olarak da isimlendirilmiştir. Alfrend Marshall'ın bu kuramdan yola çıkarak önerdiği ekonomik modeli parasal ölçek esasıyla geliştirmiştir. Tüketiciler kendileri için en iyi faydayı sağlayacak ürünü alma eğiliminde olduğu ve sadece ekonomik hesaplara göre davrandığı varsayılır. Tüketicilerin ekonomik olarak yaptığı çözümlemelerin davranışı etkilediği düşünülür (Papatya, 2005).

Tüketiciler mal ve hizmet satın alırken belirledikleri bütçeyi mallar arasında kendine en yüksek tatmini sağlayacak biçimde kararlaştırır. Tüketiciler mal ve hizmet satın alırken her zaman bir ölçme ve harcama dengesini göz önünde bulundurur. Günümüzde model fayda kuramı olarak bilinmektedir (Yılmaz, 2010)

Tüketici davranışlarını açıklayan ekonomik modelin temelinde belirli ihtiyaçları ve belirli geliri olan bireyin, zevkleri ve ürün fiyatlarına göre parasını nasıl kullanacağı üzerinde durulmaktadır. Marshall'ın geliştirmiş olduğu modelin davranışsal yaklaşımları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Erdoğan, 2009).

- Fiyat düştükçe malın satışları yükselmektedir.
- İkame malın fiyatı düştükçe firmanın ve ikame malın satışı artmaktadır.
- Tamamlayıcı malın fiyatı düştükçe, firmanın malının ve tamamlanan malın satışı da artmaktadır.
- Tüketicinin geliri arttıkça, firmanın malının satışları artmaktadır.

- Tutundurma giderleri arttıkça, satışlarda artmaktadır.
- Hammadde fiyatı artınca son ürünün fiyatı da artmaktadır.

2.7. Kredi Kartı Kullanımı ve Tüketim

Günümüzde birçok ödeme aracı mevcuttur fakat bunların içinden en önlemli ödeme araçlarından biri şüphesiz ki kredi kartıdır. Kredi kartı özünde önemli ve faydalı bir ödeme aracı olsa da taksitlendirme, kredilendirme, nakit çekme gibi özelliklerinden ötürü kart kullanıcılarının sahip olmadığı geliri kullanmayı sağladığı için bir finansman ve kredi temin yöntemi olmanın yanında tüketiciler için kontrolsüz tüketim yapılabilen bir araç olarak değerlendirilebilir. Bu özellikler finansman erişim rahatlığından ötürü aşırı tüketim ve borçlanma sorununa yol açabilmektedir.

Kredi kartı kontrolsüz kullanıldığında tüketiciler büyük bir borç yükü altına girer (Ünal, Düğer ve Söylemez, 2015). Kredi kartı tüketicilere faydalı bir ödeme aracı olsa da rasyonel kullanılmaması yaratacağı kişisel borç yükü üzerinden ülke ekonomisine ve buna bağlı olarak sosyal yaşamına kadar zarar verebilmektedir. Bu sorunla karşılaşmamak adına bireylerin kredi kartını ve diğer ödeme araçlarını dikkatli bir şekilde kullanması, gelir düzeyini göz önünde bulundurarak harcanabilir gelirini planlaması ve sadece ihtiyaçları için harcama yaparak bilinçli hareket etmesi gerekir. (Başaran, Sancar, Budak, 2012). Modern ödeme aracı olan kredi kartı, paraya eş değer olduğu için tüketicinin kredi kartı kullanma durumu parayı kullanma davranışıyla doğrudan etkilenebilir.

İşsizlik, gelir seviyesindeki düşüş gibi nedenlerden dolayı tüketiciler harcamalarını kısarak harcamalarında oldukça temkinli davranırlar. Daha fazla tasarruf yaparak daha az ürün satın alarak krizden korunma yollarına giderler (Hüsnüoğlu ve Güner, 2012). Kredi kartları tüketiciler için kolaylık ve destek sağlamaktadır. Zor ekonomik koşullar altında kredi kartının kullanıcılarına sağladığı avantajlar tüketiciler için kredi kartını cazip hale getirmektedir. Ellerinde bulunan nakit parayı harcamak istemeyen tüketiciler kredi kartı kullanarak hem ellerinde mevcut olan nakitlerini korumuş olurlar hem de yaptıkları harcamaları kredi kartının taksitlendirme veya erteleme avantajı sağlaması nedeniyle ihtiyaçlarını daha kolay bir şekilde karşılamış olurlar.

2.8. Kredi Kartı Kullanımı ve Tasarruf

1980'li yıllardan itibaren kullanılmaya başlayan kredi kartları; bilinçli harcama yaparak kullanması durumunda finansal açıdan artıları fazla olan bir bankacılık ürünüdür. Kredi kartlarının olumlu özellikleri, harcamayı taksitlendirme imkânı ve harcama yapılarak puan kazanılmasıdır. Kredi kartları tüketicilere ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için dikkatli kullanıldığı durumda uzun vadede ödeme imkânları sunmasıyla kolaylık sağlayan bir üründür. Fakat kredi kartlarının taksitlendirme özelliği, harcamaları sırasında kendini tutamayan bireylerin tasarruflarını şimdiden tüketmelerine ve nakit sıkıntısı çekmelerine de neden olabilir. Kredi kartına taksit imkanının bulunması tüketicilerin harcamalarını arttırır. Kredi kartı kullanıcıları genellikle harcamalarını gelirlerine bağlı olarak gerçekleştirmektedir. Tüketicilerin toplam aylık geliri ile kredi kartı taksitlerinden dolayı meydana gelen borçlarının tutarı arasında orantılı bir ilişki mevcuttur (Durukan, Elibol, Özhavzalı, 2005). Kredi kartı kullanımın yaygınlaşması ve uzun süren taksit sayılarıyla tüketiciler gelirlerinin tamamını, bazıları ise gelirinden daha fazlasını kredi kartı borçları için kullanmaktadır (Bozkurt, 2016).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun düzenlemesine göre ilk defa kart kullanacaklar için kredi kartı limiti gelirin iki katı olarak belirlenirken bir yıldan uzun süredir kart sahibi olanlar için ise limit kart kullanıcısının gelirinin dört katını aşamamaktadır. Kuyum ve mücevherat harcamalarında üç taksitlendirme yapılırken, elektronik ve mobilya harcamalarında ise kredi kartına en fazla dokuz taksit yapılabilmektedir. Kredi kartlarının taksitli alışveriş yapma imkanı sunması, kredi kartının para yerine kullanılabilmesi işlem amaçlı para talebini azaltması sebebiyle gelir etkisi yaratması tasarruf oranlarını artırmaktadır (Kızılot, Kılıç ve Tokatlıoğlu, 2011).

Kentte ve kırsalda yaşayan tüketiciler arasında kredi kartı kullanımı açısından bazı farklılıklar mevcuttur. Kırsal yerleşim yerlerinde tüketicilerin daha çok taksitli alışveriş ya da nakit alışveriş yapmaktadır fakat kentsel yerleşim yerinde ise taksitli alışveriş haricinde tüketicilerin daha çok kredi kartıyla alışveriş yapmayı tercih etmektedir (Özbek ve Koç, 2009).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK KRİZ DÖNEMLERİNDEKİ TASARRUF ALGISI VE KREDİ KARTI KULLANIMI İLİŞKİSİ

3.1. Araştırmanın Metodolojisi

Ekonomik krizler birçok alanda farklı gelişmeleri beraberinde getirirken hem ülke ekonomisini hem de toplumda yaşayan bireyleri olumsuz açıdan pek çok konuda etkilemektedir. Bu bağlamda ekonomik krizlerin tüketici davranış ve şekillerinde önemli farklılaşmalara yol açması olasıdır. Tüketicinin ekonomik koşulların normal olduğu dönemlerde kredi kartı kullanım özellikleri ve tasarruf eğilimi arasında varlığı bilinen ilişkinin kriz dönemlerinde farklılaşma ihtimali vardır. Bu nedenle kredi kartı kullanımı ile tasarruf eğilimi arasında var olan ilişkinin ekonomik kriz dönemlerinde nasıl bir yapıda olacağını belirlemek önemlidir. Bu amaçla hazırlanan çalışmanın metodolojisi bölümünde araştırmanın amacı, kapsamı, yöntemi ve kısıtlarını belirtmek için gerekli bilgiler verilecektir.

3.1.1. Araştırmanın Amacı

Kredi kartları, nakit ihtiyacını karşılaması ve taksit kolaylığı sağlaması nedeniyle insanların tüketim harcamalarını gidermede ve ödemelerin belli bir zaman dilimi içinde yapılmasını sağlayan en iyi araçtır. Kredi kartı kullanımı oldukça yaygın hale gelmiştir fakat kredi kartı rasyonel kullanılması gereken bir ödeme aracıdır. Özellikle kredi kartı ile harcama yaparken insanların düşündükleri nokta ortaya çıkan kredi kartı borcunu ödemek konusunda yaşanan endişedir. Calem ve Mester'e (1995) göre; yapılan bir araştırmada bireylerin kredi kartı kullanmak istediklerine fakat borçlanmak istemediklerine değinilmiştir. Norvilities (2006) göre ise üniversite öğrencileri üzerine yapılan araştırmada, öğrencilerin kredi kartı sayısı ve kredi kartı kullanım alışkanlığının, kredi kartı borcuna bağlı olduğu belirtilmiştir (Akt. Göktürk ve Atlan, 2008). Ekonomik kriz dönemlerinde kişiler sosyal ve ekonomik hayatlarını normal dönemdeki gibi sürdürmek isteyebilirler

fakat ekonomide yaşanan daralma döneminde harcamaların kontrolünü sağlamadıkları zaman borç yükleri artabilir. Yaşanan pahalılık sebebiyle özellikle kredi kartı kullanımında yapılan kontrolsüz harcamalar kişilerin kredi kartı borçlarını ödemede zorluk yaşamasına ve ellerinde bulunan nakdi tasarruflarını kullanmalarına neden olabilir. Bu bağlamda kriz dönemlerinde kredi kartı kullanımı ve tasarruf eğilimi farklılaşabilir.

Yaşanan ekonomik krizler tasarruf algısında ve kredi kartı kullanımında bazı değişikliklerin olmasına neden olabilmektedir çünkü ekonomik krizler tüketicilerin harcama eğilimlerini azaltırken tasarruf yapma eğilimlerini artırmaktadır. İnsanlar elde ettikleri geliri harcamak ya da tasarruf amacına yönelik olarak biriktirmek istemektedir. Bireyler tasarruf kararlarını alırken birçok faktörden etkilenir. Özellikle sosyo-ekonomik faktörler insanların tasarruf ve harcama eğiliminde etkili olmaktadır. Yaşanan ekonomik krizler insanların gelirlerinin belli bir kısmını tasarruf etme durumunu olumsuz yönde etkilenmesine sebep olabilir. Ekonomik kriz zamanlarında geleceğin belirsizliğinden dolayı tüketiciler nakit parayı harcamayarak ellerinde tutmayı, yani daha az harcamayı ve gelecekteki daha kötü günler için tasarruf yapmayı tercih edebilmektedir. Bunun gibi birçok nedenden dolayı ekonomik kriz dönemlerinde yapılmak istenen tasarruf nedeniyle kredi kartı kullanımları da krizden etkilenir.

Yaygın kullanılan bir ödeme aracı olan kredi kartları ekonominin normal olduğu kadar sorunlu olduğu dönemlerde de tüketicilerin her zaman yöneldiği bir seçenektir. Literatürde ekonomik kriz tasarruf ve kredi kartı kullanımına dair birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmanın konusu ise ekonomik kriz dönemlerindeki tasarruf algısının kredi kartı kullanımı üzerine etkilerinin ölçülmesi ve araştırılmasıdır.

Araştırmanın genel amaçları; i) kriz dönemlerindeki tasarruf eğiliminin kredi kartı tutumunu nasıl etkilediğini tespit etmek ii) sosyo-demoğrafik özellikler ve kredi kartı kullanım özelliklerinin kriz dönemlerinde kredi kartına yönelik tutumunu nasıl etkilediğini tespit etmek iii) sosyo-demoğrafik özellikler ile kredi kartı kullanım özelliklerinin kriz dönemlerinde tasarruf eğilimini nasıl etkilediğini tespit etmek iv) kriz dönemlerinde kredi kartına yüklenen anlama göre kriz döneminde kredi kartı kullanım özelliklerinin nasıl farklılaştığını tespit etmek v) kriz döneminde kredi kartına yüklenen anlama göre tasarruf eğiliminin nasıl farklılaştığını ölçmektir.

3.1.2. Literatür Taraması ve Hipotezler

Bu çalışma için literatür de geniş çaplı bir tarama yapılmıştır ve birçok çalışmaya rastlanılmıştır. Literatürde kredi kartı konusunda kredi kartı kullanımını etkileyen demografik özellikler, kredi kartı uygulamaları, kredi kartı kullanımın ekonomi üzerine etkileri, kredi kartı kullanım alışkanlıkları gibi konular araştırılırken tasarruf konusu için, tasarruf ve gelir dağılımı, tasarruf motivasyonu gibi konular araştırılmıştır. Ekonomik kriz konusunda ise, Türkiye'de yaşanan ekonomik krizler, ekonomik krizlerin etkileri ekonomik krizlerin harcama ve tasarruf eğilimine etkileri gibi konular ele alınmıştır. Bu çalışmada yer alan kriz dönemlerindeki tasarruf algısının kredi kartı kullanımı ilişkisi üzerine yazılmış literatür de bir çalışmaya rastlanılmamıştır.

Literatür taramasında ekonomik kriz konusu araştırıldığında ilk olarak ekonomik kriz nedenleri karşımıza çıkmaktadır. Özbek ve Koç (2009) çalışmasında, krizlerin temel sebeplerini anlayabilmek için, inceleyebilmek ve amacına uygun çözüm yolları geliştirebilmek için krizleri meydana gelmesine sebep olan nedenleri doğru tespit etmek büyük önem arz etmektedir. Ekonomik krizler birçok farklı sebeplerle ortaya çıkmış olabilir. Ekonomik krizleri oluşmasındaki durumlar genelde farklılık göstermektedir. Ekonomik krizlerin oluşmasına sebep olan nedenler şöyle sayılabilmektedir. Menkul kıymet piyasalarında büyük oranda yaşanan değer kayıpları, ekonomik olarak karar sürecinde meydana gelen istikrarsızlıklar, likidite sorunları ve ekonomik krizlerin dünya çapında yayılma hızıdır. Bu sayılan faktörlerin dışında ekonomik krizin oluşmasına; borçluluk oranlarının yükselmesi, siyasi olarak yaşanan istikrarsızlıklar, yerli ve yabancı piyasalara olan aşırı bağlılık krizlerin oluşmasına neden olmaktadır. Ekonomik krizlerin hem ülkelere hem de bireylere birçok etkisi söz konusudur. Özellikle harcamalar ve tasarruflar ekonomik krizden olumsuz etkilenmektedir.

Marangoz ve Uluyol'a (2010) göre finansal sistemin normal bir döngü içinde işleyebilmesi için insanların belli bir seviyede harcama yapmaları büyük önem taşımaktadır. Fakat ekonomik kriz ortamında bireyler gelecek zamanlarda oluşabilecek belirsizlik ortamına hazırlık yapmak ve zor günlerin olumsuz koşullarıyla başa çıkabilmek için harcamalarını azaltmak zorunda kalırlar. Tüketicilerin harcamalarını azaltması yaşanılan finansal krizlerin derinleşmesine krizin uzun sürmesine neden olur. Yaşanılan bu durumda ekonomik krizlerin aşılmasını zorlaştırır. Harcamalar ve tasarruflar bu yüzden ekonomik krizden etkilenir yaptıkları araştırmanın sonucuna göre ekonomik kriz anında tüketici satın alma davranışlarının büyük oranda değişim gösterdiği ve harcamaların azalarak tasarruf

eğiliminde artış gösterdiği görülmüştür. Ekonomik krizin olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla alınan en gerekli tedbirin zorunlu olmayan harcamaların yapılmaması ya da acil ihtiyaç duyulmaması halinde ertelenmesi yönündedir.

Ekonomik kriz dönemlerinde gelir durumu tasarruf eğilimini etkileyen en etkili faktörlerden biridir. Hacıhasanoğlu ve Kara'nın (2021) çalışmasına göre gelir değişkenine bağlı olarak, ekonomik kriz dönemin de tasarruf yapma davranışının farklılaştığı görülmüştür. Düşük gelir seviyesine sahip olan grupta yer alanların, ekonomik kriz döneminde daha fazla tasarruf eğilimi gösterdiği ortaya çıkmıştır. Yine aynı çalışma içerisinde tasarruf eğilimini etkileyen öğrenim durumu ve meslek değişkenleri incelendiğinde tasarruf eğiliminin değişiklik gösterdiği gözlemlenmiştir. Çalışmada lise ve yüksekokul seviyesinde öğrenime sahip olan cevaplayıcıların lisans seviyesinde öğrenime sahip cevaplayıcılara göre daha fazla tasarruf eğilimi gösterdikleri anlaşılmıştır. Çalışmaya meslek değişkeni açısından bakıldığında ise emekli, öğrenci, ev hanımı olanların tasarruf eğilimlerinin kamu çalışanlarına göre daha fazla olduğu görülmüştür.

Ekonomik kriz döneminde tasarruf eğilimi farklılık gösterdiği gibi aynı durum kredi kartı kullanımı içinde söz konusudur. Kredi kartı kullanımının yaygınlaşması uzun süren taksit sayıları ve eldeki nakit para miktarını korumayı sağlayarak alışveriş imkanı sunması sebebiyle tüketiciler kredi kartını kullanmaktadır. Karamustafa ve Biçkes (2003) çalışmasında kredi kartının nakit parayı korumayı sağlayarak alışveriş imkanı sunması, kredi kartının alışveriş anında ödeme kolaylığı sağlaması gibi avantajlarının bulunması kredi kartı kullanımını etkilediği sonucunu elde etmiştir.

Tüketiciler gelirlerinin tamamını, bazıları ise gelirinden daha fazlasını kredi kartı borçları için kullanmaktadır. Ülkemizde kredi kartı kullanım oranları oldukça fazladır. Şüphesiz ekonomik kriz dönemleri ve bu dönemlerde yaşanan tasarruf algısı kredi kartı kullanımını etkilemektedir. Apak ve Yılmaz (2009) çalışmalarında kredi kartı ile harcama oranlarının artış eğilimi göstermiş olduğunu ancak toplam harcamalar içinde kredi kartı kullanımının devamlı olarak bir azalış eğilimi sergilediğine ulaşmıştır. Bu bağlamda tüketiciler kriz zamanlarında harcamalarını azaltma eğiliminde olmalarına rağmen kredi kartı ile harcama tutarları genel olarak artış göstermiştir. Yine çalışmada değinilen noktalardan biri de ekonomik kriz dönemlerinde kredi kartı borcunun ödenmesi konusudur. Ekonomik kriz dönemlerinde yaşanılan finansal sorunlar, işsizlik sorunu gibi birçok sebep kredi kartı borcunun ödenmesini zorlaştırmıştır.

Ekonomik kriz dönemlerinde tüketicilerin tasarruf etme eğilimi ile kredi kartı kullanım tutumunu ölçen literatür de herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmada ölçülen konuların mevcut olan açığı kapatacağı varsayılmaktadır.

Geçmiş araştırmalar, krizin tasarruf eğilimin de ve kredi kartı kullanımında etkili olabildiğini göstermektedir. Ulaşılan sonuçlar ve çalışmanın amacı da dikkate alınarak kriz dönemlerinde kredi kartına yüklenen anlamın, kredi kartı kullanım tutumlarının, kriz dönemlerinde tasarruf etme eğilimlerinin farklılaşabileceği dikkate alınarak araştırma hipotezleri belirlenmiştir. Bu çerçevede ilk hipotez;

"H_1: Kriz dönemindeki tasarruf eğilimi kredi kartı kullanım tutumlarını etkilemektedir." olarak belirlenmiştir.

Bu hipotez kredi kartı tutumuna yönelik tutumun alt boyutlarının belirlenmesine bağlı olarak üç alt hipotez şeklinde aşağıdaki gibi tasarlanarak test edilmiştir.

H_{1a}: Kriz dönemlerinde tasarruf eğilimindeki artışa bağlı olarak kredi kartının yoğun kullanım eğilimi azalır

H_{1b}: Kriz dönemlerindeki tasarruf eğilimdeki artışa bağlı olarak kredi kartı borçlarını ödeme hassasiyeti artar.

H_{1c}: Kriz dönemlerindeki tasarruf eğilimindeki artışa bağlı olarak kredi kartı kullanımındaki kontrol kaybı azalır.

Sosyo-demografik değişkenler ve kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde bireylerde oluşan kredi kartı tutumunu, kriz dönemlerinde kredi kartı kullanımını, kredi kartı borçlarını ödeme hassasiyetini ve kredi kartı kullanımdaki kontrol kaybını etkilemektedir. Bu çerçevede;

"H_2:Sosyo-demoğrafik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde kredi kartı kullanım tutumlarını etkiler." hipotezi oluşturulmuştur. Hipotez yine kredi kartı kullanım alt boyutları nedeniyle üç alt hipotez şeklinde revize edilmiştir ve hipotez uygun sosyo-demografik özelliklere göre ayrı ayrı test edilmek üzere tasarlanmıştır

H_{2a}: Sosyo-demografik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde kredi kartını yoğun kullanma eğilimini etkiler.

H_{2b}: Sosyo-demografik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde kredi kartı borçlarını ödeme hassasiyeti etkiler.

H_{2c}: Sosyo-demografik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde kredi kartı kullanımındaki kontrol kaybını etkiler.

Sosyo-demografik değişkenler ile bireylerin kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerindeki tasarruf eğilimini etkileyebilecektir. Bu çerçevede üçüncü hipotez;

"H_3: Sosyo-demografik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde tasarruf eğilimini etkiler."

H_4 ve H_5 hipotezlerinde; kriz dönemlerinde kredi kartına yüklenen anlama göre kredi kartı kullanım özellikleri ve tasarruf eğilimi farklılaşmaktadır bu kapsamda oluşturulan hipotezler aşağıdaki gibidir;

"H_4: Kriz dönemlerinde kredi kartına yüklenen anlama göre oluşan gruplara göre kriz döneminde kredi kartı kullanım özellikleri farklılaşır."

"H_5: Kriz döneminde kredi kartına yüklenen anlama göre oluşan gruplara göre kriz dönemlerinde tasarruf eğilimi farklılaşır."

Değişkenler arası ilişkiyi ortaya koyan hipotezlerin şematik gösterimi şekil-1'de verilmiştir.

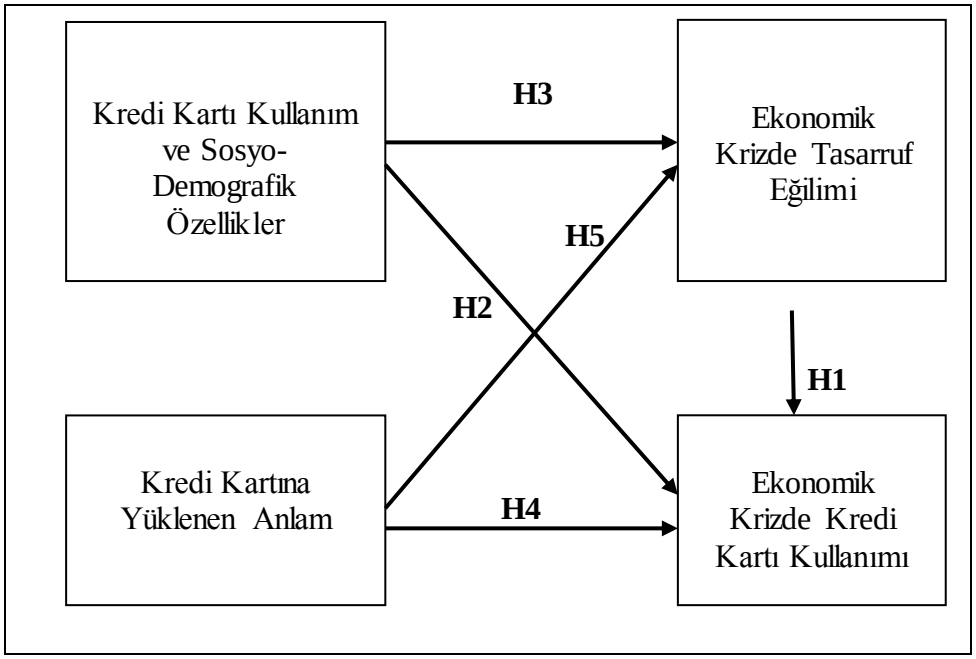

Şekil 2. Araştırma Hipotezleri

3.1.3. Veri Toplama ve Örneklem Yöntemi

Bu araştırmanın amacını gerçekleştirmek için nicel veri toplama yöntemi olan anket tekniğinden yararlanılmıştır. Kişilerden sözlü ya da yazılı olarak bilgi almak amacıyla anket yapılmaktadır. Katılımcılardan; yüz yüze görüşerek, posta ile yazılı olarak, telefonla veya internet ortamında sorarak bilgi edinilmektedir (Arıkan, 2018). Anket tekniği araştırma yöntemleri arasında en çok tercih edilenlerden biridir. Bu durumun nedeni ise kolay oluşu ve bilgileri doğrudan doğruya toplamaya uygun oluşudur. Araştırmanın ilk aşaması olarak çalışmanın amacına uygun olan daha önce başka çalışmalarda kullanılmış anket ölçeklerinden faydalanılarak 35 soru 4 bölümden oluşan araştırma soruları oluşturulmuştur.

İlk bölümde katılımcılara 4 soru sorulmuştur. Bu soruların amacı ekonomik kriz algısı olmadan katılımcıların kredi kartı kullanım tutumunu ölçmek içindir.

Araştırma anketinin ikinci bölümünde ise Satsios, Karamanis, Galanou ve Sotiropoulos, (2020) tarafından geliştirilen tasarruf eğilim ölçeğinden faydalanılarak katılımcılara ilk olarak 4 soru yöneltilmiştir. Bu sorular ölçeğin orijinalinden farklı olarak ekonomik kriz dönemlerindeki tasarruf eğilimini ölçecek şekilde revize edilmiştir. Ayrıca Yeniçeri ve Akturan (2007) çalışmasında kullanılan kredi kartı kullanım alışkanlığı ölçeği ekonomik kriz dönemlerindeki kredi kartı kullanım eğilimlerini ölçmek amacıyla revize edilerek çalışmanın alt boyutlarını belirlemek amacıyla bazı analizler yapılmıştır. Yeniçeri ve Akturan (2007) çalışmasında faydalanılan ölçeğin orijinalinde test edilen ölçek 12 değişkenden oluşurken ilgili çalışmada Türkiye'de test edilen ölçek 11 değişken olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda katılımcılara 11 soru yöneltilmiştir. Katılımcıların ilk iki ve son bölümdeki soruları cevaplayabilmesi için 5'li Likert tipi ölçek (1-kesinlikle katılmıyorum.5-kesinlikle katılıyorum) faydalanılmıştır.

Araştırma anketinin üçüncü bölümünde ise katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin belirlenmesi için katılımcılara 12 soru yöneltilmiştir

Araştırma anketinin son bölümünde ise ekonomik kriz algısı oluşturularak kredi kartı kullanım tutumunun ölçülmesi için katılımcılara 4 soru yöneltilmiştir.

Anket formu hazırlandıktan sonra ankette 25 kişilik bir örneklemde ön test yapılmıştır. Ön test sonucunda eksik olan ya da anlaşılmayan noktalar giderilmiştir.

Araştırma verisi 2021 yılının Nisan ve Mayıs aylarında yapılmıştır. Google Forms uygulamasına yüklenen ve online olarak uygulanan anket ile kolayda örneklem yöntemi ve

kartopu örneklem yönteminin senteziyle 400 kişilik uygun cevap veren bir örnekleme ulaşılana kadar veri toplama süreci devam etmiş ve 400 kişilik örneklem büyüklüğüne ulaşılınca süreç sonlandırılmıştır. Örneklem büyüklüğü belirlenirken; hipotez testine dayalı araştırmalarda etki veya ilişki analizi yapıldığı için örneklem büyüklüğü gerekli ve yeterli düzeyde olmalıdır (Akbulut, 2021).

3.1.4. Verilerin Analiz Yöntemi

Araştırmada daha önce test edilmiş tasarruf eğilimi ve kredi kartı kullanım tutum ölçekleri kriz dönemlerinde oluşan eğilimleri ölçmek için revize edilerek kullanılmıştır. Dolayısıyla yapılan ölçümlere ilişkin geçerlilik ve güvenilirlik özellikleri analiz edilmiştir. Bu kapsamda geçerlilik kontrolü için faktör analizi (FA) uygulanmıştır ve güvenilirlik kontrolü için Cronbach's Alpha değerlerinden faydalanılmıştır.

Sosyal bilimlerde genellikle araştırmacılar doğrudan gözlenemeyen teorik yapıları ölçmeye çalışmaktadır. Bu tür yapılar, faktör olarak adlandırılmaktadır. Literatürde sıkça rastlanan benlik saygısı, örgütsel bağlılık, mutluluk başta olmak üzere; bu çalışmada incelenen kriz dönemlerinde tasarruf eğilimi ve kriz dönemlerinde kredi kartı kullanım eğilimi faktör olarak tanımlanmaktadır. Gözlenemeyen bu yapılar, dolaylı olarak ölçülmekte; yani gözlenen değişkenler aracılığıyla ölçüm işlemi gerçekleştirilmektedir (Byrne,1989). Gözlenemeyen ve gözlenen değişkenler arasındaki ilişkinin araştırılmasında ise FA kullanılmaktadır. Çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden biri olan FA, gözlenen değişkenlerin ardındaki gizil yapıları keşfetmeyi amaçlamaktadır. Çok sayıda gözlenen değişkenden meydana gelen veri kümesinden hareketle oluşturulan korelasyon matrisi kullanılarak daha az sayıda ve kavramsal olarak anlamlı faktörler türetmektedir (Kline, 2000). Böylelikle hem boyut indirgemesi sağlanmakta hem de geçerlilik özelliği incelenmektedir. Bundan dolayı öncelikle FA uygulanmıştır.

FA uygulanabilmesi için öncelikle gözlenen değişkenler arasındaki korelasyon matrisi araştırılmaktadır. Bu kapsamda Kaiser-Meyer-Olkin(KMO) örneklem yeterlilik ölçütü ve Bartlett küresellik testi dikkate alınmaktadır. KMO ölçütü, korelasyon katsayılarının büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü kıyaslayarak örneklem büyüklüğü konusunda bilgi sunmaktadır (Mulaik,2010). KMO ölçütü, 0 ile 1 arasında değer almakta olup; 0,70 ve üzeri değer alması iyi ifade edilmektedir. Bartlett küresellik testi ise gözlenen değişkenler arasındaki korelasyon matrisinin anlamlılığını sınamaktadır.

Bu testin temel hipotezi, korelasyon matrisinin birim matrise eşitliğini göstermektedir (Pett, Lackey ve Sullivan, 2003).

FA'nın uygulanabilmesi için temel hipotezin reddedilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla KMO ölçütü ve Bartlett küresellik testi bulgularından hareketle FA'nın uygulanabilirliğine karar verildikten sonra faktör modeli tahmin edilmektedir. Elde edilen faktör yapısı değerlendirilerek; geçerlilik özelliği incelenmektedir. FA'dan sonra güvenilirlik özelliğinin incelenmesi için Cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır. Söz konusu katsayı 0 ile 1 arasında değer almakta olup; 0,70 ve üzeri olması kabul edilebilir güven düzeyini göstermektedir (Nunnally ve Bernstein, 1994).

Çalışma kapsamında FA modeli neticesinde tahmin edilen faktörler kullanılarak oluşturulan faktör skorlarından hareketle korelasyon ve regresyon analizleri uygulanmıştır. Korelasyon katsayısı, iki değişken arasındaki doğrusal ilişkinin yönü ve derecesi hakkında bilgi vermektedir. Söz konusu katsayı, -1 ile +1 arasında değer almakta olup; 0 değeri ise iki değişken arasında doğrusal ilişki olmadığını göstermektedir. Regresyon analiziyse, faktörler arasındaki neden-sonuç ilişkisi modellenmiştir. Son aşamada ise, demografik özellikler dikkate alınarak faktörler açısından gruplar arasında istatistiksel olarak fark olup olmadığı araştırılmıştır. Bu kapsamda veri kümesinin özellikleri ve varsayım sınamaları dâhilinde uygun hipotez testleri kullanılmıştır.

Varyans analizi bazen ölçüt değişken olarak da adlandırılabilir. Araştırmanın hipotezleri veya soruları test edilirken kullanılır. Varyans analizinde en az aralık ölçeğinde ölçülmüş bir bağımlı değişkene ihtiyaç vardır. Bağımsız değişkenler ise tümü ölçülemeyen ya da biri ölçülüp diğeri ölçülmeyen değişkenler mevcut olabilir. Bir bağımsız değişken kategorik bir değişken olarak ele alınırsa her bir düzey ölçülmeyen bir değer olarak tanımlanabilir. Tek bir faktörün pozitif etkisiyle ilgileniyorsa Anova bir yönlü varyans analizini, n faktörün eş zamanlı etkileriyle ilgileniyorsa Anova n-yönlü varyans analizini anlatır (Büyüköztürk, 1997).

3.1.5. Araştırmanın Sınırları ve Kısıtları

Araştırmada kredi kartı kullanım özellikleri, ekonomik kriz dönemindeki tasarruf eğilimi, ekonomik kriz dönemindeki kredi kartı kullanım eğilimini kapsamaktadır. Araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanmış anket formu 18 yaş üzerinde ve gönüllülük esasına göre katılım sağlayan 400 kişilik bir örneklem grubuna uygulanmıştır. Zaman ve maliyet tasarrufu amacıyla verilerin kolayda örneklem ve kartopu örneklem yönteminin senteziyle elde edilmiş olması çalışma bulgularının genellenmesinin önünde engel teşkil etmektedir.

Ancak çalışmanın amacı genellenebilecek bir bulgudan öte bir durumsal tespite erişmek olduğundan bu kısıt çalışmanın bulguları için önemli bir sorun teşkil etmeyecektir. Ayrıca analize konu olan verilerin temini için daha önce farklı çalışmalarda kullanılmış geçerlilikleri ve güvenilirlikleri test edilmiş ölçeklerin revize edilmiş versiyonları kullanılmış. Her ne kadar mevcut halleri üzerinden geçerlilik ve güvenilirlik testleri yenilenmiş olsa da başka çalışmalarda yeniden testleri uygun olacaktır.

3.2. Araştırma Bulguları ve Analiz Sonuçları

Bu başlık altında araştırmayla elde edilen veriler ve verilerin analizi sonucunda test edilen hipotez sonuçları paylaşılarak sonuçlar yorumlanacaktır.

3.2.1. Araştırma Örneklemine Yönelik Sosyo-Demografik Bulgular

Tablo 2'de araştırma katılımcılarının demografik özellikleri verilmektedir.

Tablo 2. Araştırma Katılımcılarının Demografik Özellikleri

Demografik Özellik		n	%
Cinsiyet	Erkek	158	39,5
	Kadın	242	60,5
Yaş	20-24	52	13,0
	25-29	89	22,3
	30-34	65	16,3
	35-39	52	13,0
	40-44	37	9,3
	45-49	25	6,3
	50 ve üzeri	80	20,0
Meslek	Öğretim Elemanı	25	6,3
	Memur	106	26,5
	Emekli	69	17,3
	İşçi	26	6,5
	Öğrenci	73	18,3
	Diğer	100	25,0

Araştırma katılımcılarının demografik özellikleri incelendiğinde meslek değişkenine diğer cevabını veren katılımcılar; esnaf, sanatkar ve serbest meslek mensubu kişilerdir.

Tablo 3. Araştırma Katılımcılarının Demografik Özellikleri

Demografik Özellik		n	%
Öğrenim Durumu	İlköğretim	43	10,8
	Lise	94	23,5
	Ön Lisans	37	9,3
	Lisans	121	30,3
	Lisansüstü	103	25,8
Aile Büyüklüğü	1	30	7,5
	2	53	13,3
	3	103	25,8
	4	133	33,3
	5 ve üzeri	80	20,0
Gelir Düzeyi	2000 TL ve altı	26	6,5
	2001-4000	30	7,5

	4001-6000	53	13,3
	6001-8000	56	14,0
	8001-10000	46	11,5
	10000 ve üzeri	187	46,8

Tablo 3'te görüldüğü üzere, erkek 158 katılımcı (%39,5) ve kadın 242 katılımcı (%60,5) yer almaktadır. Katılımcıların yaşları açısından değerlendirildiğinde, 25-29 yaş aralığında 89 katılımcı (%22,3), 30-34 yaş aralığında 65 katılımcı (%16,3), ve 50 ve üzeri yaş aralığında 80 katılımcı (%20,0)'dir. Katılımcılar meslekleri açısından değerlendirildiğinde, memur olan 106 katılımcı (%26,5), emekli olan 69 katılımcı (%17,3), öğrenci olan 73 katılımcı (%18,3) ve diğer mesleğe sahip olan 100 katılımcı (%25,0) olduğu görülmektedir. Öğrenim durumları açısından bakıldığında, lise mezunu 94 katılımcı (%23,5), ön lisans mezunu 37 katılımcı (%9,3), lisans mezunu 121 katılımcı (%30,3) ve lisansüstü mezunu 103 katılımcı (%25,8)'dir. Aile büyüklüğü görüldüğünde, aile büyüklüğü 3 olan 103 katılımcı (%25,8), aile büyüklüğü 4 olan 133katılımcı (%33,3) ve aile büyüklüğü 5 ve üzeri olan 80 katılımcı (%20,0) şeklindedir. Gelir düzeyi incelendiğinde, 4001-6000 TL gelire sahip 53 katılımcı (%13,3), 6001-8000 TL gelire sahip 56 katılımcı (%14,0), 8001-10000 TL gelire sahip 46 katılımcı (%11,5) ve 10000 TL ve üzeri gelire sahip 187 katılımcı (%46,8) katılmaktadır. Katılımcıların kredi kartı kullanımına ilişkin bilgiler Tablo-4'te verilmiştir

Tablo 4. Kredi Kartı Kullanımına İlişkin Bilgiler

Kredi Kartı Kullanımına İlişkin Bilgi		**n**	**%**
Aylık ortalama kredi kartı harcama tutarı ne kadardır?	2000 TL ve altı	121	30,3
	2001-4000	94	23,5
	4001-6000	67	16,8
	6001-8000	46	11,5
	80001-10000	22	5,5
	10000 ve üzeri	28	7,0
Gelirinizden belirli bir miktarını tasarruf amaçlı biriktirebiliyor musunuz?	Evet	157	39,3
	Hayır	243	60,8
Kredi kartı kullanıyor musunuz?	Evet	373	93,3
	Hayır	27	6,8
Kredi kartı kullanıyorsanız kullandığınız kredi kartı sayısı nedir?	1	187	46,8
	2	138	34,5
	3	28	7,0
	4	20	5,0

Aylık ortalama kredi kartı harcama tutarı2000 TL ve altı olan 121 katılımcı (%30,3), 2001-4000 TL olan 94 katılımcı (%23,5), 4001-6000 TL olan 67 katılımcı (%16,8), 6001-8000 TL olan 46 katılımcı (%11,5)'dir. Gelirinden belirli bir miktarını tasarruf amaçlı biriktirebilen katılımcı sayısı 157 (%39,3) ve biriktiremeyen katılımcı sayısı ise 243

(%60,8)'dir. Kredi kartı kullanan katılımcı sayısı 373 (%93,3) ve kredi kartı kullanmayan katılımcı sayısı ise 27 (%6,8)'dir. Kredi kartı kullanan ve kullandığı kredi kartı sayısı 1 olan 187 katılımcı (%46,8), 2 kredi kartı kullanan 138 katılımcı (%34,5), 3 kredi kartı kullanan 28 katılımcı (%7,0) ve 4 kredi kartı kullanan 20 katılımcı (%5,0)'tir.

3.2.2. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere Yönelik Bulgular

Kriz Dönemlerinde Tasarruf Eğilimi ölçeğinin yapı geçerliliğini sınamak için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ölçek 400 katılımcıya uygulanmıştır. Veri girişi yaparken, ölçekte en az bir maddeyi boş bırakan katılımcılar değerlendirme dışı tutulmuş ve sonuçta 40 katılımcıdan elde edilen verilerle faktör analizi yapılmıştır. Sonuçlar (KMO=0,791; $\chi 2$ =474,517;p=0,00) veri grubunun faktör analizine uygun olduğunu göstermiştir (Büyüköztürk, 2002).

Tablo 5'te Kriz Dönemlerinde Tasarruf Eğilimi(KDTE) için tahmin edilen faktör yapısı yer almaktadır.

Tablo 5. Kriz Dönemlerinde Tasarruf Eğilimi(KDTE) Ölçeği Geçerlilik ve Güvenilirlik Sonuçları

	Ort.	**Std. Sapma**	**Cronbach's Alpha**	**Faktör Yükleri**	**Varyans %**	**Öz Değer**
	4,177	**,685**	**,799**		**62,611**	**2,504**
T1:Ekonomik kriz döneminde mümkün olduğu kadar kar sağlayan tasarruf planları seçmeye çalışırım				,757		
T2:Ekonomik kriz döneminde mümkün olduğu kadar çok tasarruf etmek önemlidir.				,830		
T3:Ekonomik kriz döneminde mümkün olduğu kadar ayın sonunda biraz para kalması önemlidir.				,794		
T4:Ekonomik kriz döneminde tüm toplum mümkün olduğu kadar tasarrufa teşvik edilmelidir.				,782		
KMO	,791					
Barlett testi (Barlett Test of Sphericity)	474,517					
(S.d)	(6)					
p	0,000					

Güvenirlik analizinde Croncbach Alpha değeri 0,799 olarak belirlenmektedir. Ölçekte yer alan sorulardan çıkarılması durumunda Croncbach Alpha değerinde ciddi bir artış elde edilememektedir. Bu sebeple hiçbir soru ölçekten çıkarılmamaktadır.

Faktör analizinin en önemli aşamalarından biri de faktör sayısına karar vermektir. Dik (Varimaks) döndürmeli temel bileşenler faktör analizi sonucuna göre, puanlardaki

değişimin %62,611'ini açıklayan ve öz değeri 1'in üzerinde olan 1 faktör belirlenmiştir. Ölçeğin analiz sonucunda elde edilen 1 faktörlü yapısına ilişkin sonuçlar Tablo 5'tegösterilmektedir

Kriz dönemlerinde kredi kartı kullanım eğilimi ölçeğinin yapı geçerliliğini sınamak için açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Sonuçlar (KMO=0,828; $\chi 2$ = 1581,390;p=0,00) veri grubunun faktör analizine uygun olduğunu göstermiştir (Büyüköztürk, 2002).

Tablo 6'da Kriz dönemlerinde kredi kartı kullanım Eğilimi (KKKE) için tahmin edilen faktör yapısı yer almaktadır.

Tablo 6. Kriz Dönemlerinde Kredi Kartı Kullanım Eğilimi Ölçeği Geçerlilik ve Güvenilirlik Analizi

	Ort.	**Std. Sapma**	**Cronbach's Alpha**	**Faktör Yükleri**	**Varyans %**	**Öz Değer**
Faktör1: Yoğun kullanım	**2,777**	**1,049**	**,812**		**28,686**	**4,278**
KK5:Ekonomik kriz döneminde kredi kartı borcumun genellikle sadece ödenmesi gereken minimum tutarını ödüyorum.				,795		
KK2:Ekonomik kriz döneminde sahip olduğum bir kredi kartının ödemesini çoğunlukla başka bir kredi kartımı kullanarak yapıyorum.				,792		
KK4: Ekonomik kriz döneminde kredi kartı borcumu nasıl ödeyeceğim konusunda endişe duyuyorum.				,727		
KK1:Ekonomik kriz döneminde kredi kartı limitlerimi genellikle sonuna kadar kullanıyorum				,720		
Faktör 2: Ödeme Hassasiyeti	**2,835**	**1,107**	**,778**		**23,274**	**1,192**
KK9: Ekonomik kriz döneminde kredi kartıma ilişkin ödemelerin nadiren ihmal ederim.				,815		
KK10: Ekonomik kriz döneminde kredi kartı limitimi nadiren aşıyorum.				,797		
KK11:Ekonomik kriz döneminde kredi kartımdan nadiren nakit avansı çekiyorum.				,750		
Faktör3: Kontrol Kaybı	**2,681**	**1,216**	**,894**		**20,105**	**1,016**
KK8: Ekonomik kriz döneminde kredi kartı kullandığım zaman daha fazla harcıyorum.				,909		
KK7:Ekonomik kriz döneminde kredi kartı ile alışveriş yaptığım zaman daha plansız/kontrolsüz hareket ediyorum				,877		
KMO	,828					
Barlett testi (Barlett Test of Sphericity)	1581,390					
(S.d)	(36)					
p	0,000					

Güvenirlik analizinde Croncbach Alpha değeri 0,812 olarak belirlenmektedir. Ölçekte yer alan sorulardan çıkarılması durumunda Croncbach Alpha değerinde ciddi bir artış elde edilmiştir. Bu sebeple KK3 ve KK6 soruları çıkarılmıştır. Faktör analizinin en önemli aşamalarından biri de faktör sayısına karar vermektir. Dik (Varimaks) döndürmeli temel bileşenler faktör analizi sonucuna göre, puanlardaki değişimin %28,686'sını açıklayan ve öz değeri 1'in üzerinde olan 1 faktör belirlenmiştir. Ölçeğin analiz sonucunda elde edilen 1 faktörlü yapısına ilişkin sonuçlar Tablo 6'da gösterilmektedir.

Kredi Kartına Yönelik Tutuma İlişkin Bulgular; Tablo 7'de gösterilmektedir. Normal zamanlarda ve kriz zamanlarında kredi kartının kullanımına ilişkin ortalamalar ve standart sapmalar tabloda verilmektedir.

Kriz zamanları ve normal zamanlar arasındaki farkın belirlenmesinde normal zamanlardan kriz zamanlarındaki ifadelerin değerleri çıkarılmaktadır.

Tablo 7. Kredi Kartına Yönelik Tutum

	NORMAL ZAMANLARDA (A)		**KRİZ ZAMANLARDA (B)**		**Fark puanı (A-B)**	
	Ort	Std. Sapma	Ort	Std. Sapma	Ort	Std. Sapma
C1:Kredi kartı benim için uygun/kullanışlı bir ödeme aracıdır	3,8400	1,19288	3,6750	1,16953	,1650	1,07967
C2:Muhtemel olumsuz sonuçlarına rağmen kredi kartı mecburiyetten kullandığım bir ödeme/borçlanma aracıdır	3,2625	1,27580	3,1925	1,24874	,0700	1,20779
C3:Kredi kartı eldeki nakit parayı koruyarak, ihtiyaçlarımı borçlanma yoluyla giderdiğim bir ödeme aracıdır	3,1875	1,29481	3,1725	1,28135	,0150	1,07828
C4: Kredi kartı muhtemel olumsuz sonuçlarını bildiğim için uzak durmaya çalıştığım bir ödeme/borçlanma aracıdır	2,9000	1,35076	3,0250	1,26228	-,2725	1,97052

*Fark Puanı= (C1 A- C1 B) + (C2 A-C2B)+ (C3 A-C3B)- (C4 A-C4 B)

Kriz zamanları ve normal zamanlar kredi kartı kullanımının farklılaştığı varsayılarak bu hesaplama yapılmıştır. Toplam 4 soru üzerinden kredi kartına yüklenen anlam iki farklı dönem için ölçülmüştür. Ölçüm sonrasında her bir değer için fark hesaplanmıştır. Oluşan farkların bir bütün olarak ne ifade ettiğini belirlemek için ifadelerin anlamsal etkisi (pozitiflik veya negatiflik) durumuna göre toplam fark ölçümü yapılmıştır.

Tablo 7'de görüldüğü üzere, "Kredi kartı benim için uygun/kullanışlı bir ödeme aracıdır", "Muhtemel olumsuz sonuçlarına rağmen kredi kartı mecburiyetten kullandığım bir ödeme/borçlanma aracıdır", "Kredi kartı eldeki nakit parayı koruyarak, ihtiyaçlarımı

borçlanma yoluyla giderdiğim bir ödeme aracıdır" ifadelerinin kriz zamanlarında puanı düşmektedir. "Kredi kartı muhtemel olumsuz sonuçlarını bildiğim için uzak durmaya çalıştığım bir ödeme/borçlanma aracıdır" ifadesinin kriz zamanlarında puanı yükselmektedir. Kriz zamanlarında kredi kartı uygun/kullanışlı bir ödeme aracı olduğu, mecburiyetten kullandığım bir ödeme/borçlanma aracı olduğu, eldeki nakit parayı koruyarak, ihtiyaçlarımı borçlanma yoluyla giderdiğim bir ödeme aracı olduğu eğilimi azalmaktadır. Fakat kriz zamanlarında kredi kartının muhtemel olumsuz sonuçlarını bildiğim için uzak durmaya çalıştığım bir ödeme/borçlanma aracı olduğu eğilimi artmaktadır.

Tablo7'de hesaplanan sonuçlara göre oluşturulan ve farkın pozitifliği, negatifliği ve nötrlüğü üzerinden oluşturulan gruplar ve grupların dağılımı tablo-8'de yer almaktadır.

Tablo 8. Kredi Kartına Yönelik Tutum Puan Farkına Göre Gruplar

	Frekans	**Yüzde**
Kriz Dönemlerinde Kredi Kartı Kullanımını Değerli Görenler	131	32,8
Kriz Dönemlerinde Kredi Kartı Kullanımını Nötr Görenler	69	17,3
Kriz Dönemlerinde Kredi Kartı Kullanımını Olumsuz Görenler	200	50,0
Toplam	400	100,0

*Fark Puanı= (C1 A- C1 B) + (C2 A-C2B)+ (C3 A-C3B)- (C4 A-C4 B)
Puan Farkına Göre Gruplar
Değerli Görenler: Fark < 0
Nötr Olanlar: Fark = 0
Olumsuz Görenler: Fark >0

Tablo 8'de görüldüğü üzere, kriz dönemlerinde kredi kartı kullanımını değerli görenler 131 katılımcı (%32,8), nötr olanlar 69 katılımcı (%17,3) ve olumsuz görenler 200 katılımcı (%50,0) şeklindedir. Görüldüğü üzere Kriz dönemlerinde kredi kartı kullanımını katılımcıların yarısı olumsuz görmektedir. Oluşturulan bu gruplar, gruplar arasında kriz dönemlerindeki tasarruf eğilim ile kriz döneminde kredi kartı kullanım tutumuna göre kıyaslamak amacıyla oluşturulmuş ve H4 ve H5'in testinde kullanılmıştır.

3.2.3. Araştırma Hipotez Testi Sonuçlar

H1a hipotezi "Tasarruf eğilimindeki artışa bağlı olarak kredi kartının yoğun kullanım eğilimi azalır" ve H2a hipotezi "Sosyo-demografik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde kredi kartını yoğun kullanma eğilimini etkiler" şeklindedir.

Hipotezlerin test edilmesinde regresyon analizi kullanılmaktadır. Bir yerine iki veya daha fazla bağımsız değişken varsa, çoklu regresyon kullanmak gerekmektedir (Kılıç, 2013).

Veriler doğrusal regresyon analizi kullanılarak analiz edileceğinden dolayı sürecin bir kısmı, analiz edilmek istenilen verilerin doğrusal regresyon kullanılarak gerçekten analiz edilebilirliğinden emin olmak için kontrol etmeyi gerektirmektedir. Çünkü yalnızca verilerin doğrusal regresyonun geçerli bir sonuç vermesi için gereken yedi varsayımı "geçerse" doğrusal regresyon kullanmak uygun olur (Kılıç, 2013). Regresyon analizine ilişkin bulgular Tablo 9'da yer almaktadır.

Tablo 9. H1a-2a Hipotezleri İçin Regresyon Analizi Sonuçları

	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Durbin-Watson	VIF Aralığı
	,204	,179	1,817	1,025-2,086
Model Özeti		B	T	P.
(Sabit)		,257	,298	,766
Cinsiyet		-,058	-,536	,592
Yaş		-,058	-1,962	,051
Öğrenim Durumu		**-,126**	**-2,489**	**,013***
Aile Büyüklüğü		**,160**	**3,725**	**,000***
Gelir Düzeyi		-,063	-1,625	,105
Gelirden tasarruf amaçlı birikim yapma durumu		**,392**	**3,309**	**,001***
Kredi kartı kullanma durumu		,940	1,411	,159
Kredi Kartı Sayısı		-,041	-,843	,400
Kredi kartlarının toplam harcama		1,944E-7	,135	,892
Aylık ortalama kredi kartı harcama tutarı		**,098**	**2,397**	**,017***
Krizde tasarruf algısı		**,281**	**3,653**	**,000***

Bağımsız Değişkenler: Kriz dönemlerinde Tasarruf Algısı, Kredi kartları toplam harcama, Kredi kartı kullanım durumu, Yaş, Aile Büyüklüğü, Cinsiyet, Gelir Düzeyi, Kredi kartı Sayısı, Gelirin tasarruf amaçlı birikim durumu, Aylık ortalama kredi kartı harcama tutarı, Öğrenim Durumu
Bağımlı Değişken: yoğun kullanım

Modeldeki bağımsız değişkenler; kriz dönemlerinde tasarruf algısı, kredi kartlarının toplam harcama, kredi kartı kullanma durumu, yaş, aile büyüklüğü, cinsiyet, gelir düzeyi, kredi kartı sayısı, gelirin tasarruf amaçlı birikim yapma durumu, kredi kartları toplam harcama ve öğrenim durumudur. Modeldeki bağımlı değişken ise yoğun kullanım değişkenidir. Modele yer alan kategorik değişkenlerden cinsiyet, gelirden tasarruf yapma durumu ve kredi kartı kullanma durumu değişkenleri kukla (dummy) değişken olarak analize dahil edilmiştir.

Mevcut modeldeki bağımsız değişkenler kriz dönemlerinde kredi kartının yoğun kullanımını %17.9'unu açıklamaktadır

Regresyon analizi sonuçlarına göre; kredi kartının yoğun kullanımını öğrenim durumu, aile büyüklüğü, gelirden tasarruf amaçlı birikim yapma durumu, aylık ortalama kredi kartı harcama tutarı ve kriz dönemlerinde tasarruf algısı istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemektedir ($p<0.05$). Tasarruf algısı, kredi kartı harcama tutarı, aile büyüklüğü arttıkça kriz dönemlerinde kredi kartının yoğun kullanım istatistiksel olarak anlamlı şekilde artmaktadır ($p<0.05$). Öğrenim durumu arttıkça kriz dönemlerinde kredi kartının yoğun kullanma eğilimi istatistiksel olarak anlamlı şekilde azalmaktadır ($p<0.05$). Gelirinden birikim yaptığını söyleyen katılımcılar kriz dönemlerinde kredi kartını daha yoğun kullanmaktadır. Diğer değişkenlerin kriz dönemlerinde tasarrufa istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkisi bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Ek olarak öğrenim durumu değişkenindeki bir birimlik artış kredi kartının yoğun kullanımında 0,126 birimlik azalmayla sonuçlanmaktadır. Bunun yanında aile büyüklüğü değişkenindeki bir birimlik artış 0,160 birimlik, gelirinden birikim yaptığını söyleyen katılımcılardaki bir birimlik artış 0,392 birimlik gelirden birikim yapanlar yapmayanlara göre % 39,2 oranında kredi kartını yoğun kullanma tutumu içindedir. Kredi kartı harcama tutarındaki bir birimlik artış 0,098 birimlik ve kriz dönemlerinde tasarruf algısındaki bir birimlik değişim 0,281 birimlik kredi kartının yoğun kullanımında artmayla sonuçlanmaktadır.

H1b hipotezi "Tasarruf eğilimdeki artışa bağlı olarak kredi kartı borçlarını ödeme hassasiyeti artar" ve H2b hipotezi "Sosyo-demografik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde kredi kartı borçlarını ödeme hassasiyeti etkiler" şeklindedir. Hipotezlerin test edilmesinde regresyon analizi kullanılmaktadır. Regresyon analizine ilişkin bulgular Tablo 10'de yer almaktadır.

Tablo 10. H1b-2b Hipotezleri İçin Regresyon Analizi Sonuçları

	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Durbin-Watson	VIF Aralığı
	,129	,102	2,047	1,025-2,086
Model Özeti		B	T	P.
(Sabit)		2,334	2,428	,016
Cinsiyet		-,095	-,796	,426
Yaş		**-,126**	**-3,815**	**,000***
Öğrenim Durumu		-,108	-1,910	,057
Aile Büyüklüğü		**,160**	**3,345**	**,001***
Gelir Düzeyi		,022	,509	,611
Gelirden tasarruf amaçlı birikim yapma durumu		,116	,874	,383
Kredi kartı kullanma durumu		-,709	-,955	,340
Kredi Kartı Sayısı		,018	,331	,741
Kredi kartları toplam harcama		-1,156E-6	-,722	,471
Aylık ortalama kredi kartı harcama tutarı		,033	,713	,476

Krizde tasarruf algısı	**,296**	**3,450**	**,001***

Bağımsız Değişkenler: Krizde tasarruf algısı, Kredi kartları toplam harcama, Kredi kartı kullanma durumu, Yaş, Aile Büyüklüğü, Cinsiyet, Gelir Düzeyi, Kredi Kartı Sayısı, Gelirden tasarruf amaçlı birikim yapma durumu, Aylık ortalama kredi kartı harcama tutarı, Öğrenim Durumu
Bağımlı Değişken: Ödemede Hassasiyet

Modeldeki bağımsız değişkenler; kriz dönemlerinde tasarruf algısı, kredi kartlarının toplam harcama, kredi kartı kullanımı, yaş, aile büyüklüğü, cinsiyet, gelir düzeyi, kredi kartı sayısı, gelirin tasarruf amaçlı birikim yapma durumu, aylık ortalama kredi kartı harcama tutarı ve öğrenim durumudur. Modeldeki bağımlı değişken ise ödemede hassasiyet değişkenidir.

Kredi kartının ödeme hassasiyetini yaş, aile büyüklüğü ve kriz dönemlerinde tasarruf algısı istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemektedir ($p<0.05$). Yaş arttıkça kriz dönemlerinde kredi kartının ödeme hassasiyeti istatistiksel olarak anlamlı şekilde azalmaktadır ($p<0.05$). Aile büyüdükçe ve kriz dönemlerinde tasarruf algısı arttıkça kriz dönemlerinde kredi kartının ödeme hassasiyeti eğilimi istatistiksel olarak anlamlı şekilde artmaktadır ($p<0.05$). Diğer değişkenlerin kriz dönemlerinde kredi kartının ödeme hassasiyeti eğilimine istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkisi bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Ek olarak yaş değişkenindeki bir birimlik artış kriz dönemlerinde kredi kartının ödeme hassasiyeti eğiliminde 0,126 birimlik azalmayla sonuçlanmaktadır. Bunun yanında aile büyüklüğü değişkenindeki bir birimlik artış 0,160 birimlik, kriz dönemlerinde tasarruf algısında bir birimlik artış 0,296 birimlik kriz dönemlerinde kredi kartının ödeme hassasiyeti eğiliminde artmayla sonuçlanmaktadır. Mevcut modeldeki bağımsız değişkenler kriz dönemlerinde kredi kartı ödeme hassasiyetini %10.2'sini açıklamaktadır.

H1c hipotezi "Tasarruf eğilimindeki artışa bağlı olarak kredi kartı kullanımındaki kontrol kaybı azalır" ve H2c hipotezi "Sosyo-demografik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde kredi kartı kullanımındaki kontrol kaybını etkiler" şeklindedir. Hipotezlerin test edilmesinde regresyon analizi kullanılmaktadır. Regresyon analizine ilişkin bulgular Tablo 11'de yer almaktadır.

Tablo 11. H1c-2c Hipotezleri İçin Regresyon Analizi Sonuçları

	R Kare	Düzeltilmiş R Kare	Durbin-Watson	VIF Aralığı
	,102	,074	1,896	1,024-2,086
Model Özeti		B	T	P.
(Constant)		1,299	1,216	,225
Cinsiyet		-,004	-,027	,978
Yaş		**-,177**	**-4,804**	**,000***
Öğrenim Durumu		**-,134**	**-2,131**	**,034***

Aile Büyüklüğü	,096	1,813	,071
Gelir Düzeyi	-,014	-,297	,767
Gelirden tasarruf amaçlı birikim yapma durumu	,139	,946	,345
Kredi kartı kullanım durumu	1,183	1,433	,153
Kredi kartı sayısı	,070	1,167	,244
Kredi kartları toplam harcama	-2,988E-6	-1,679	,094
Aylık ortalama kredi kartı harcama tutarı	**,119**	**2,345**	**,020***
Krizde tasarruf algısı	,129	1,356	,176

Bağımsız Değişkenler: Krizde tasarruf algısı, Kredi kartları toplam harcama, Kredi kartı kullanma durumu, Yaş, Aile Büyüklüğü, Cinsiyet, Gelir Düzeyi, Kredi kartı Sayısı, Gelirden tasarruf amaçlı birikim yapma durumu, Aylık ortalama kredi kartı harcama tutarı, Öğrenim Durumu
Bağımlı Değişken: Kontrol Kaybı

Modeldeki bağımsız değişkenler; kriz dönemlerinde tasarruf algısı, kredi kartları toplam harcama, kredi kartı kullanma durumu, yaş, aile büyüklüğü, cinsiyet, gelir düzeyi, kredi kartı sayısı, gelirin tasarruf amaçlı birikim durumu, aylık ortalama kredi kartı harcama tutarı ve öğrenim durumudur. Modeldeki bağımlı değişken ise kontrol kaybı değişkenidir.

Kredi kartı kontrol kaybını yaş, öğrenim durumu ve kredi kartı ortalama harcama tutarı istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemektedir ($p<0.05$). Yaş ve öğrenim durumu arttıkça kriz dönemlerinde kredi kartının kontrol kaybı istatistiksel olarak anlamlı şekilde azalmaktadır ($p<0.05$). Kredi kartı ortalama harcama tutarı algısı arttıkça kriz dönemlerinde kredi kartının kontrol kaybı istatistiksel olarak anlamlı şekilde artmaktadır ($p<0.05$). Tasarruf algısı ve diğer değişkenlerin kriz dönemlerinde kredi kartının kontrol kaybına istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkisi bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Ek olarak yaş değişkenindeki bir birimlik artış kriz dönemlerinde kredi kartının kontrol kaybına 0,177 birimlik ve öğrenim durumundaki bir birimlik artış kriz dönemlerinde kredi kartının kontrol kaybına 0,134 birimlik azalmayla sonuçlanmaktadır. Bunun yanında kredi kartı ortalama harcama tutarındaki bir birimlik artış 0,119 birimlik artmayla sonuçlanmaktadır. Mevcut modeldeki bağımsız değişkenler kriz dönemlerinde kredi kartı ödeme hassasiyetini %7.4'ünü açıklamaktadır.

H3 hipotezi "Sosyo demografik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde tasarruf eğilimini etkiler" şeklindedir. Hipotezin test edilmesi için regresyon analizi yapılmaktadır. Bir değişkenin değerini başka bir değişkenin değerine göre tahmin etmek istendiğinde kullanılmaktadır. Tahmin etmek istenilen değişkene bağımlı değişken denmektedir. Diğer değişkenin değerini tahmin etmek için kullanılan değişkene bağımsız değişken denmektedir. " H3: Sosyo-demografik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde tasarruf eğilimini etkiler." Hipoteze ait regresyon analizine ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo 12'de H3 hipotezi için regresyon analizine ilişkin bulgular verilmektedir.

Tablo 12. H3 Hipotezi İçin Regresyon Analizi Sonuçları

	R Kare	Düz. R Kare	Durbin-Watson	VIF Aralığı
Model Özeti	,094	,068	1,957	1,024-2,050
		Beta	t	p
(Sabit)		5,032	9,468	,000
Cinsiyet (1 = Kadın)		**-,181**	**-2,462**	**,014***
Yaş		**-,041**	**-2,020**	**,044***
Öğrenim Durumu		**-,086**	**-2,485**	**,013***
Aile Büyüklüğü		**,091**	**3,102**	**,002***
Gelir Düzeyi		,012	,463	,644
Gelirden tasarruf amaçlı birikim yapma durumu (1=Tasarruf Eden)		-,148	-1,819	,070
Kredi kartı kullanma durumu (1 =Kredi Kartı Kullanan)		-,269	-,586	,558
Kredi Kartı Sayısı		-,051	-1,531	,127
Kredi kartlarının toplam harcama		4,085E-7	,412	,680
Aylık ortalama kredi kartı harcama tutarı		-,042	-1,484	,139

Bağımsız Değişkenler: Aylık ortalama kredi kartı harcama tutarı, Kredi kartı kullanma durumu, Aile Büyüklüğü, Yaş, Kredi kartı kullanıyorsanız kullandığınız Kredi Kartı Sayısı, Cinsiyet, Gelirden tasarruf amaçlı birikim yapma durumu, Kredi kartlarının toplam harcama, Gelir Düzeyi, Öğrenim Durumu
Bağımlı Değişken: Krizde tasarruf algısı

Kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde tasarruf eğilimini cinsiyet, yaş, öğrenim durumu ve aile büyüklüğü istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemektedir ($p<0.05$). Kriz dönemlerinde tasarruf eğilimi kadınlarla erkekler arasında farklıdır. Ekonomik kriz dönemlerinde kadınlar erkeklere oranla %18,1 oranında daha az tasarruf etme eğilimi göstermektedir. Yaş ve öğrenim arttıkça tasarruf etme eğilimi istatistiksel olarak anlamlı şekilde azalmaktadır ($p<0.05$). Aile büyüdükçe kriz dönemlerinde tasarruf etme eğilimi istatistiksel olarak anlamlı şekilde artmaktadır ($p<0.05$). Diğer değişkenlerin kriz dönemlerinde tasarrufa istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkisi bulunmamaktadır ($p>0.05$).

Ek olarak cinsiyet değişkenindeki bir birimlik artış 0,181 birimlik, yaş değişkenindeki bir birimlik artış 0,041 birimlik, öğrenim durumu değişkenindeki bir birimlik artış 0,086 birimlik kriz dönemlerindeki tasarruf algısı değişkeninde azalmayla sonuçlanmaktadır. Bunun yanında Aile Büyüklüğü değişkenindeki bir birimlik değişim 0,091 birimlik artmayla sonuçlanmaktadır. Mevcut modeldeki bağımsız değişkenler kriz dönemlerinde tasarruf algısının % 6.8'ini açıklamaktadır.

H4 hipotezi "Kriz dönemlerinde kredi kartına yüklenen anlama göre oluşan gruplara göre kriz döneminde kredi kartı kullanım özellikleri farklılaşır" ve H5 hipotezi "Kriz döneminde kredi kartına yüklenen anlama göre oluşan gruplara göre kriz dönemlerinde tasarruf eğilimi farklılaşır" şeklindedir. Hipotezlerin test edilmesinde Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmaktadır. One-way ANOVA testi ya da tek yönlü varyans analizi, bağımsız grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark olup olmadığının test edilmesinde kullanılan bir araçtır (Çayır Ervural, 2020).

Tablo 13. H4-H5 Hipotezleri İçin ANOVA Sonuçları

		N	Ort.	Std. Sapma	F – (P)
KRİZDE TASARRUF ALGISI	NÖTR GÖREN	69	4,3261	,72925	**4,541- (,011*)**
	DEĞERLİ GÖREN	131	4,0420	,68721	
	KAÇINAN	200	4,2138	,65614	
	Total	400	4,1769	,68537	
YOĞUN KULLANIM	NÖTR GÖREN	69	3,0399	1,22671	**3,467-**
	DEĞERLİ GÖREN	131	2,6317	,88325	**(0,032*)**
	KAÇINAN	200	2,7825	1,07018	
	Total	400	2,7775	1,04916	
ÖDEMEDE HASSASİYET	NÖTR GÖREN	69	3,0580	1,24191	1,973- (0,140)
	DEĞERLİ GÖREN	131	2,7328	1,09421	
	KAÇINAN	200	2,8250	1,06145	
	Total	400	2,8350	1,10768	
KONTROL KAYBI	NÖTR GÖREN	69	3,0000	1,37199	3,002 –(0,051)
	DEĞERLİ GÖREN	131	2,5763	1,17584	
	KAÇINAN	200	2,6400	1,17251	
	Total	400	2,6813	1,21613	

Tablo 13'te görüldüğü üzere, kriz dönemlerinde tasarrufu değerli görme durumu kredi kartına yüklenen anlama göre oluşturulan gruplara göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($p<0.05$).

Aynı şekilde kriz dönemlerinde kredi kartının yoğun kullanımı kredi kartına yüklenen anlama göre oluşturulan gruplara göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($p<0.05$). Ancak kriz dönemlerinde kredi kartını ödeme hassasiyeti ve kredi kartı kontrol kaybı değişkenleri kredi kartına yüklenen anlama göre oluşturulan gruplar arasında farklılaşmamaktadır ($p>0.05$). Fark olan gruplarda farkın kaynağı incelenmektedir. Farkın belirlenmesi için öncelikle değişkenlerin varyanslarının eşitliği incelenmektedir.

Varyansların eşit olması durumunda seçilebilecek Post-Hoc Test istatistikleri LSD ve Scheffe testleridir. LSD (en önemsiz fark) yöntemi standart t testlerini mümkün olan tüm grup ortalaması çiftlerine uygulanmaktadır. LSD testi farklılığın belirleneceği grup sayısının (k means) 3'ten fazla olması durumunda tercihi sakıncalı görülen bir post-hoc istatistiğidir. Matematiksel olarak da I. tip hataya karşı oldukça korunmasız bir özellik taşımaktadır. Çünkü I. tip hata düzeyi (α) %5 seçilmesine karşın, grup sayısı arttıkça grup

başına hata miktarı da artmaktadır. Bundan dolayı, karşılaştırması yapılan grup sayısının çok olması durumunda LSD çoklu karşılaştırma istatistiğinin kullanılmaması gerekmektedir (Efe, Bek ve Şahin, 2000).

Scheffe'nin yöntemi de aile olarak hata oranını denetlemektedir. Yalnızca çift olarak karşılaştırmalar için düzeltme yapmamakta, aynı zamanda belirlenecek her türlü olası karşılaştırmalar içinde yapmaktadır. Gruplar arasında mümkün olan bütün doğrusal kombinasyonların karşılaştırması için Scheffe metodu geliştirilmiş olup; bu metod genel itibariyle, en esnek ve karşılaştırılacak grup sayılarının çok olması durumunda α hata payını kontrol altında tutabilen (conservative) ve gruplardaki gözlem sayılarının eşit olması varsayımını dikkate almayan bir post hoc türü olarak ele alınmaktadır (Scheffe, 1953; 1959).

Varyansların eşit olmaması durumunda seçilebilecek Post-Hoc Test istatistiği Tamhane'nin T2 testidir. Tamhane'nin T2'si ölçülü bir testtir. Hücre boyutlarının eşit olmadığı veya varyansların homojenliğinin ihlal edildiği durumlarda, Tukey'in HSD'sinden daha uygun olduğu düşünülmektedir. Tamhane's T2 ve Tamhane's T3 istatistikleri, sadece "student t" tabanında yürütülen bir test olup, tutucu ve dikkatli karşılaştırmalar yapması ile göze çarpmaktadır (Hochberg ve Tamhane, 1987).

Araştırmamız kapsamında öncelikle varyansların homojenliğine bakılmaktadır. Varyansların homojen değilse Tamhane testi sonucu dikkate alınmaktadır. Varyanslar homojen ise grup sayıları 3'ten fazla olmadığı için LSD testi sonuçları kullanılmaktadır. Tablo 14'te değişkenlerin varyanslarının homojenliğine ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 14. Varyansların Homojenlik Testi

	Levene Statistic	**df1**	**df2**	**P.**
KRİZDE TASARRUF ALGISI	,167	2	397	,846
YOĞUN KULLANIM	9,583	2	397	,000
ÖDEMEDE HASSASİYET	2,537	2	397	,080
KONTROL KAYBI	2,627	2	397	,074

Tablo 14'te görüldüğü üzere, kredi kartının yoğun kullanımı değişkenin varyanslarının homojenliği ihlal edilmektedir ($p < 0.05$). Varyansları homojen dağılmamaktadır. Fakat kriz dönemlerinde tasarruf algısı, kredi kartının ödeme hassasiyeti ve kontrol kaybı değişkenlerinin varyansları homojen dağılmaktadır. Bu bulgulardan hareketle kredi kartının yoğun kullanımı değişkenin gruplar arasında farklılıklarını incelenmesinde Tamhane testi ve kriz dönemlerinde tasarruf algısı, kredi kartının ödeme hassasiyeti ve

kontrol kaybı değişkenlerinin gruplar arasında farklılıklarını incelenmesinde LSD testi kullanılmaktadır. Tablo 15'te değişkenlere ilişkin kredi kartının yoğun kullanımı değişkenin gruplar arasında farklılıkları verilmektedir.

Tablo 15. Değişkenlere İlişkin Kredi Kartının Yoğun Kullanımı Değişkenin Gruplar Arasında Farklılık Sonuçları

Bağımlı Değişken		(I) KRİZ DÖNDEMİ ALGI GRUPLARI	(J) KRİZ DÖNDEMİ ALGI GRUPLARI	Ortalama Fark (I-J)	Std. Hata	P.	95% Güven aralığı	
							Alt Sınır	Üst Sınır
KRİZDE TASARRUF ALGISI	LSD	Nötr Gören	Değerli Gören	**,28410***	**,10106**	**,005***	,0854	,4828
			KAÇINAN	,11234	,09485	,237	-,0741	,2988
		Değerli Gören	Nötr Gören	-,28410*	,10106	,005	-,4828	-,0854
			KAÇINAN	**-,17177***	**,07636**	**,025***	-,3219	-,0216
		Kaçınan	Nötr Gören	-,11234	,09485	,237	-,2988	,0741
			DEĞERLİ GÖREN	**,17177***	**,07636**	**,025***	,0216	,3219
YOĞUN KULLANIM	Tamhane	Nötr Gören	Değerli Gören	**,40818***	**,16663**	**,047***	,0039	,8124
			KAÇINAN	,25736	,16594	,328	-,1452	,6599
		Değerli Gören	Nötr Gören	**-,40818***	**,16663**	**,047***	-,8124	-,0039
			KAÇINAN	-,15082	,10808	,415	-,4103	,1086
		Kaçınan	Nötr Gören	-,25736	,16594	,328	-,6599	,1452
			DEĞERLİ GÖREN	,15082	,10808	,415	-,1086	,4103
ÖDEMEDE HASSASİYET	LSD	Nötr Gören	Değerli Gören	**,32515***	**,16437**	**,049***	,0020	,6483
			KAÇINAN	,23297	,15427	,132	-,0703	,5363
		Değerli Gören	Nötr Gören	**-,32515***	**,16437**	**,049***	-,6483	-,0020
			KAÇINAN	-,09218	,12420	,458	-,3363	,1520
		Kaçınan	Nötr Gören	-,23297	,15427	,132	-,5363	,0703
			DEĞERLİ GÖREN	,09218	,12420	,458	-,1520	,3363
KONTROL KAYBI	LSD	Nötr Gören	Değerli Gören	**,42366***	**,18000**	**,019***	,0698	,7775
			KAÇINAN	**,36000***	**,16895**	**,034***	,0279	,6921
		Değerli Gören	Nötr Gören	**-,42366***	**,18000**	**,019***	-,7775	-,0698
			KAÇINAN	-,06366	,13601	,640	-,3311	,2037
		Kaçınan	Nötr Gören	**-,36000***	**,16895**	**,034***	-,6921	-,0279
			Değerli Gören	,06366	,13601	,640	-,2037	,3311

Kriz döneminde tasarruf algısı değişkenine göre tablo incelendiğinde; kriz dönemlerinde tasarrufu nötr görenler ve kaçınanlar tasarrufu değerli görenlere göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ve daha fazladır ($p < 0.05$).

Kriz döneminde kredi kartının yoğun kullanım değişkenine göre tablo incelendiğinde; kriz dönemlerinde tasarrufu nötr görenler tasarrufu değerli görenlere göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ve daha fazladır ($p < 0.05$).

Kriz döneminde kredi kartını ödeme hassasiyeti değişkenine göre tablo incelendiğinde; kriz dönemlerinde tasarrufu nötr görenler tasarrufu değerli görenlere göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ve daha fazladır ($p < 0.05$).

Kriz döneminde kredi kartı kontrol kaybı değişkenine göre tablo incelendiğinde; tasarrufu nötr görenler tasarrufu değerli görenlere ve kaçınanlara göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ve daha fazladır ($p < 0.05$).

Tablo 16. Hipotezlerin Sonuçları

H_{1a}: Kriz dönemlerinde tasarruf eğilimindeki artışa bağlı olarak kredi kartının yoğun kullanım eğilimi azalır.	Kabul
H_{1b}: Kriz dönemlerindeki tasarruf eğilimdeki artışa bağlı olarak kredi kartı borçlarını ödeme hassasiyeti artar.	Kabul
H_{1c}: Kriz dönemlerindeki tasarruf eğilimindeki artışa bağlı olarak kredi kartı kullanımındaki kontrol kaybı azalır.	Kabul
H_{2a}: Sosyo-demografik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde kredi kartını yoğun kullanma eğilimini etkiler.	-Öğrenim Durumu arttıkça yoğun kullanım azalıyor. -Gelirinden tasarruf edenler etmeyenlerden daha yoğun kullanıyor. -Aylık kredi kartı harcama tutarı artışıyla ve krizde tasarruf eğilimindeki artışla yoğun kullanım artıyor.
H_{2b}: Sosyo-demografik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde kredi kartı borçlarını ödeme hassasiyeti etkiler.	-Yaş arttıkça kredi kartı borçlarını ödeme hassasiyeti azalıyor. -Aile büyüdükçe kredi kartı borçlarını ödeme hassasiyeti artıyor. -Kriz dönemlerinde tasarruf eğilimi arttıkça, kredi kartı borçlarını ödeme hassasiyeti artıyor.
H_{2c}: Sosyo-demografik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde kredi kartı kullanımındaki kontrol kaybını etkiler.	-Yaş arttıkça kredi kartı kullanımındaki kontrol kaybı azalıyor. -Öğrenim durumu arttıkça kredi kartı kullanımındaki kontrol kaybı azalıyor. -Kredi kartı ortalama harcama tutarı arttıkça kriz dönemlerinde kredi kartı kullanımındaki kontrol kaybı artıyor.
H_3: Sosyo-demografik özellikler ile kredi kartı kullanım özellikleri kriz dönemlerinde tasarruf eğilimini etkiler.	-Ekonomik kriz dönemlerinde kadınlar erkeklere oranla %18,1 oranında daha az tasarruf etme eğilimi gösterir. -Yaş arttıkça tasarruf etme eğilimi azalıyor. -Öğrenim durumu arttıkça tasarruf etme eğilimi azalıyor. -Aile büyüdükçe kriz dönemlerinde tasarruf etme eğilimi artıyor.
H_4: Kriz dönemlerinde kredi kartına yüklenen anlama göre oluşan gruplara göre kriz döneminde kredi kartı kullanım özellikleri farklılaşır.	-Kriz dönemlerinde kredi kartına yüklenen anlama göre oluşan gruplara göre kredi kartı yoğun kullanımı farklılaşıyor.
H_5: Kriz döneminde kredi kartına yüklenen anlama göre oluşan gruplara göre kriz dönemlerinde tasarruf eğilimi farklılaşır.	Kabul

SONUÇ

Ekonominin normal şartlarda sisteme uygun olarak işleyebilmesi için tüketicilerin harcama yapmaları gerekmektedir. Ülkemizde kredi kartı yaygın kullanılan bir ödeme aracıdır. Kredi kartının kullanımı sırasında tüketicilerin rasyonel davranması çok önemlidir. Bilinçsiz kredi kartı kullanan bireyler harcama yaparken kredi kartı limitlerini sonuna kadar kullanır, bir kredi kartına ait borcunu başka bir kredi kartını kullanarak yapar, kredi kartı borcunun minimum tutarını öder. Bazı kredi kartı kullanıcıları ise kredi kartı kullandıkları zaman ürünlerin fiyatı ile daha az ilgilenerek, harcamalarında daha kontrolsüz hareket ederek daha çok para harcar. Ayrıca ekonomik kriz koşulları bireylerin harcamalarını azaltmaya sebep olur çünkü tüketicilerin gelecekteki belirsizlik ortamına hazırlıklı olması ve ekonomik kriz ortamının yarattığı zor şartlara karşı tedbirli olması gerekmektedir. Ekonomik krizin yarattığı ortama karşı hazırlıklı olmak amacıyla tüketiciler harcamalarını azaltarak tasarruf eğilimlerini arttırırlar. Ancak ekonomik kriz dönemlerinde tasarruf ve kredi kartı kullanım şekilleri farklı dinamikler sergileyebilir ve bu dinamikler birbirleri üzerinde de farklı etkilere yol açabilir. Bu perspektifle tasarlanan çalışmanın genel amacı, ekonomik kriz dönemlerinde tasarruf eğilimi ile kredi kartı kullanım tutumuna ilişkisini tespit etmektir. Çalışma için ilk olarak kapsamlı bir literatür taraması yapılarak, kavramsal çerçeve belirlenmiştir. Çalışmanın amacına uygun olarak seçilerek işlevsel hale getirilen ölçeklerin yer aldığı anket yardımıyla kolayda örneklem ve kartopu örneklem yöntemi sentezi ile 400 kişilik örneklem grubundan nicel veri toplanmıştır. Ölçeklerin yapı geçerliliğini sınamak için açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Hipotezleri test etmek için regresyon ve varyans analizinden faydalanılmıştır.

Hipotez testleriyle elde edilen sonuçlara göre; Aile büyüklüğündeki artış, gelirden tasarruf amaçlı yapılan birikimdeki artış ve öğrenim durumundaki azalma kredi kartının kriz dönemlerinde yoğun kullanılmasını sonucunu doğurmaktadır. Ulaşılan bu bulgular Patır ve Tetik'in (2009) çalışmasındaki bulgularla benzerlik göstermektedir. Ayrıca kriz dönemlerinde kadınların kredi kartını yoğun kullanma eğilimi erkeklerden oldukça fazla bulunmuştur.

Yaş arttıkça kriz dönemlerinde kredi kartının ödeme hassasiyeti istatistiksel olarak anlamlı şekilde azalmaktadır. Yaş değişkenindeki bir birimlik artış kriz dönemlerinde kredi kartının ödeme hassasiyeti eğiliminde azalmaya neden olmuştur. Ulaşılan bu bulgu Drentea ve Lavrakas (2000) ve Slagel, Newman, Xiao (2006) çalışmasında ulaşılan sonuca benzemektedir.

Yaş ve Öğrenim durumundaki artış kredi kartı kontrol kaybını azaltmaktadır. Ulaşılan bu bulgu Aslanoğlu ve Korga'nın (2017) çalışmasındaki sonuçla benzerlik gösterir. Ayrıca Kredi kartı ortalama harcama tutarı arttıkça kriz dönemlerinde kredi kartı kullanımındaki kontrol kaybı artmaktadır.

Kriz dönemlerinde tasarruf eğilimi kadınlarla erkekler arasında farklıdır. Kadınlar erkeklerden kriz dönemlerinde % 18,1 daha az tasarruf etme eğilimindedir. Yaş ve öğrenim arttıkça kriz dönemlerinde tasarruf etme eğilimi istatistiksel olarak anlamlı şekilde artmaktadır. Ulaşılan bu bulgu Hacıhasanoğlu ve Kara'nın (2021) yılında yaptığı çalışmayı destekler niteliktedir. Aile büyüdükçe kriz dönemlerinde tasarruf etme eğiliminde artış görülmektedir. Benzer bir bulguya Sipahi'nin (2021) çalışmasında da rastlanılmıştır. Tasarruf eğilimi arttıkça kredi kartı yoğun kullanımı azalırken tasarruf algısı arttıkça kriz dönemlerinde kredi kartı yoğun kullanımı artmaktadır.

Ulaşılan sonuçlar çerçevesinde; Çalışmada, kredi kartı tutumu, kredi harcama tutarı, kredi kartı kontrol kaybı, kredi kartı ödeme hassasiyeti gibi kredi kartının bazı alt boyutları incelenmiştir. Kredi kartının kullanıcılar için normal zamanlarda kullanışlı bir ödeme aracı olarak tercih edilirken kriz dönemlerinde kredi kartı kullanımı olumsuz olarak görülmektedir. Tasarruf algısı kredi kartıyla yapılan harcamaları olumlu yönde etkiler ve tasarruf amacıyla birikim yapan bireyler ekonomik kriz dönemlerin de kredi kartını daha yoğun kullanmaktadır. Öğrenim durumu, aile büyüklüğü, kredi kartı harcama tutarı gibi değişkenler kredi kartı kullanımını olumlu yönde etkilerken diğer değişkenlerin anlamlı bir etkisinin olmadığına ulaşılmıştır. Ekonomik kriz dönemlerindeki kredi kartı yoğun kullanımı kredi kartı kullanım tutumuna göre farklılaşmaktadır. Elde edilen bu bulgular sonucunda; kredi kartı kullanımının ekonomik kriz dönemlerinden etkilendiği ve kriz dönemlerinde ki tasarruf algısının kredi kartı kullanımı ile arasında ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Ülke ekonomisinin iyi olması; toplumun refah seviyesinin yükselmesi, bireylerin kaliteli yaşam sürmelerine olanak sağlamaktadır. Bu sebeple hem kendi gelecekleri için hem de ülke ekonomisinin gelişmesi için bireylerin tasarrufa teşvik edilmesi gerekmektedir.

Ekonomik kriz dönemlerinde tasarruf, tasarruf eğilimleri ve tasarruf araçları, kredi kartının bilinçli kullanılması hakkında eğitimler, seminerler gibi etkinlikler düzenlenebilir ve etkinliklerin yaygınlaştırılması sağlanabilir. Özellikle kredi kartı veren bankaların ya da finans kuruluşlarının, kredi kartı uygulamalarının asıl işlevinin yanında tüketicilerin kredi kartı kullanım tutumlarına olumlu etkide bulunabilecek avantajları sağlaması büyük önem taşımaktadır. Kriz dönemlerinde bankalar için müşteri potansiyellerine sahip çıkmak önemlidir. Bankaların müşterilerinden kredi kartı aidat ödemelerini almaması, kart uygulamalarını tüketiciye bedelsiz sunması, taksit sayısını arttırması, indirim veya promosyon oranlarını yükseltmesi gibi bazı yararlı özellikleri markalarına kazandırmaları halinde kredi kartı kullanımı ve kredi kartı kullanımına ait tuttum olumlu yönde etkilenebilir. Tasarruf algısının oluşturulması tasarruf araçlarının verimli kullanılması, kredi kartı kullanımında nelere dikkat edilmesi konularını kapsayan projeler hazırlanarak bireylere ulaştırılabilir, bu konularda kitle iletişim araçlarında tüketiciyi aydınlatıcı yazılar, haber ve programlar yapılabilir.

Gelecek çalışmalarda, ekonomik krizlerin evli bireylerin veya gençlerin kredi kartı kullanımını nasıl etkilediği, genç bireylerin tasarruf eğilimlerinin ekonomik krizden nasıl etkilendiği, X,Y,Z kuşaklarının arasındaki tasarruf eğilimi ve kredi kartı kullanım tutumu araştırılarak kuşaklar arasındaki tasarruf etme eğiliminin ve kredi kartı kullanımı konusunda nasıl farklılıklar oluşabileceği tespit edilebilir.

KAYNAKÇA

Akbulut, Ö. (2021). Çok Değişkenli ve Farklı Ölçekli Araştırmalarda Örneklem Büyüklüğünün Tespiti . Hayvan Bilimi ve Ürünleri Dergisi , 4 (2), 199-215

Akdiş, M. (2004). Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Yol Açtığı Finansal Krizler ve Bu Krizleri Önlemede Kullanılabilecek Araçlar: Tobin Vergisi Active Bankacılık ve Finans Dergisi, 36 , 36-48.

Akyüz, M. (2020). Covid-19 Pandemisi Bağlamında Sağlık Hizmeti Sunan Örgütlerde Kriz Yönetimi Yaklaşımları: Kıyaslamalar ve Bir Model Önerisi. Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi, 3 (2), 159-178.

Aliden, F. (2019). Küresel Ekonomik Krizler ve Oluşturduğu Etkileri Önleyici Vergi Politikalarının Türk Vergi Sistemine Yansımaları: 2000 Sonrası Dönem, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Alp, A. (2001). Bankacılık Krizleri ve Krize Karşı Politika Önerileri. Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı I, 7 (43) , 679.

Apak, S., & Yılmaz, G. (2009). Finansal Kriz Döneminde Türkiye'de Kredi Kartları. Muhasebe Finasman Dergisi, 44, 38-45.

Aras, O. N. (2010). Son Ekonomik Krizin Tükiye'de Enflasyon Hedeflemesine Etkisi, Ekonomi Bilimler Dergisi, 2 (2), 97-104.

Arslan, İ., & Bayar, İ. (2020). Covid-19 Salgını, Ekonomik Etkileri ve Küresel Ekonominin Geleceği. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 19 (COVID-19 Special Issue), 87-104.

Arıkan, A. N. (2008). Amerika Birleşik Devlerindeki Mali Kriz ve Petrol Fiyatlarındaki Değişimlerin Nedenleri ve Sonuçları. Ankara: Maliye Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı .

Arıkan, R. (2018). Anket Yöntemi Üzerinde Bir Değerlendirme. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (1), 97-159.

ASLANOĞLU S, KORGA S (2017). Kredi Kartı Kullanımı ve Kompulsif Satın Alma: Kırıkkale İlinde Bir Uygulama. İşletme Araştırmaları Dergisi, 9 (1), 148 - 165.

Ataman, E. (2021). Kredi Kartı Kullanımının Belirleyicileri; Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma, Samsun: On Dokuz Mayıs Üniveristesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Atilla, M. (2019). Ekonomik Krizlerin Toplumsal İzdüşümü: Türkiyede Yaşanan Krizlerin İşsizlik, Suç ve İntahara Yansımalar, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Barış, S. (2015). Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Teori ve Türkiye Örneği. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 46, 135.

Başaran, B., Sancar Budak, G., & Yılmaz, H. (2012). Kredi Kartlarının Rasyonel Kullanımını Etkileyen Bireysel Faktörler. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7 (2), 67-93.

Bilgen, B. Kredi Kartı Kullanımının Ekonomi Üzerine Etkilerinin Analizi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Bocutoğlu, E., Berber, M., & Çelik, K. (2005). Genel İktisada Giriş. Trabzon: Derya Kitapevi.

Bozkurt, Ç. (2016). Özel Tasarrufların Ekonomideki Önemi ve Tasarrufa İlişkin Eğilim Çalışması, İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Finas Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Bozkuş, S., & Üçdoğruk, Ş. (2007). Hanehalkı Tasarruf Tercihleri Türkiye Örneği. 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi. Malatya: İnönü Üniversitesi, 1-20.

Büyüköztürk, Ş. (1997). İki Faktörlü Varyans Analizi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 30 (1), 142-158.

Büyüköztürk, Y. D. D. Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı . Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 32 (32), 470-483.

Byrne, B. M., Shavelson, R. J., & Muthén, B. (1989). Testing for the equivalence of factor covariance and mean structures: The issue of partial measurement invariance. Psychological Bulletin, 105(3), 456–466. https://doi.org/10.1037/0033-2909.105.3.456

Ceritoğlu, E., & Eren, O. (2013). Türkiye'nin Nüfus ve Sosyal Yapısındaki Değişimlerin Hane Halkı Tasarrufları Üzerindeki Etkileri. Ekonomi Notları, 2013 (24).

Ceylan, O. (2006). Türkiyede Yıllara Göre Kredi Kartı Kullanım Durumu ve Batık Kredi Kart Borç Sahiplerinin Profili, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Cömert, Y., & Durmaz, Y. (2006). Tüketicinin Tatmini ile Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Faktörlere Bütünleşik Yaklaşım ve Adıyaman İlinde Bir Alan Çalışması. Journal of Yasar University, 1 (4), 351-375.

Çağan, S. (2019). Türkiyede 1980 Sonrası Dönemde Tasarruf Eğilimini Etkileyen Faktörlerin Analizi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi.

Çalık, N. (2003). Pazarlama Yönetimi. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi.

Çayır Ervural, B. (2020). Varyans Analizi (ANOVA) ve Kovaryans Analizi (ANCOVA) İle Deney Tasarımı: Bir Gıda İşletmesinin Tedarik Süresine Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi . Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 7 (2), 923-941.

Çelik, M. Y. (2012). Boyutlarıyla ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 32 (2), 53-73.

Çelik, Z. (2009). Adana İlinde Hanehalkı Gelir ve Tasarruf Eğilimlerinin İncelenmesi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çoşkun, M. N. (2001). Gelişmekte olan Ekonomilerde Bankacılık Krizleri. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3 (2), 39-50.

Çulcuoğlu, C. (2009). Kriz Dönemlerinde Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Darıcan, M. F. (2013). Ekonomik Krizler ve Türkiye. İstanbul Aydın Üniveritesi Dergisi, 5 (17), 39-46.

Demirel, H. G. (2009). Krizlerin Menkul Kıymet Piyasalarına Etkisi: İMKB Örneği, Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Doğan, S. (2005). Gelişmekte Olan Ülkelerde Uygulanan Ekonomik İstikrar Programlarının Bankacılık Sektörü Üzerine Etkileri ve Finansal Krizler. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Duman, E. (2011). Krizlerin Anatomisi: 1929 Ekonomik Buhranı ve 2008 Küresel Krizi'nin Karşılaştırılması, Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Drentea, P.(2000). Age, Debt, Anxiety. Journal of Health and Social Behavior, 41, 437-450.

Durukan, T., Elibol, H., & Özhavzalı, M. (2005). Kredi Kartlarındaki Taksit Uygulamasının Tüketicinin Harcama Alışkanlıkları Üzerindeki Etkisini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma Kırıkkale Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13, 143-153.

Efe, E., Bek & Y., Şahin, M. (2000). Spss'te Çözümleri ile İstatistik Yöntemler ii. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü, Yayın No:10.

Eğilmez, M. (2014). Örneklerle Kolay Ekonomi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Ekşi, İ. H. (2007). Finansal Krizlerin Kobi'ler Üzerinde Etkileri ve Başarılı ve Başarısız Kobi'lerin Kriz Dönemi Stratejileri, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler, Doktora Tezi.

Eren, A., & Süslü, B. (2001). Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye'de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirmesi. Yeni Türkiye Dergisi Ekonomik Kriz Özel Sayısı, 7 (41), 664.

Erkan, Ç. (2014). Niğde İlinde Hanehalkı Gelir, Tüketim Ve Tasarruf Eğilimlerinin Analizi-2013, Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Erkiletlioğlu, H., Gül, G., Şat, A. G., & Çevik, B. (2011). Türkiye'de Tasarruf Eğilimi. Türkiye İş Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Bölümü.

Erol, A. (2004). Borçlanmanin Ekonomik Etkileri. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 41 (479), 65-86.

Ertek, T. (2008). Makro Ekonomiye Giriş. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Ezer, F. (2010). 1929 Ekonomik Krizi'nin Türkiye'ye Etkileri. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20 (1) , 427-442.

Göçer, İ., & Özdemir, A. (2012). 2008 Küresel Krizinin Yayılma Süreci ve Etkileri: Seçilmiş Ülkeler için Ekonometrik Bir Analiz. Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (1), 192-210

Göksu, S. (2012). Türkiye'de Kredi Kartı Kullanımının Temel Makro Ekonomik Değişkenleri Üzerindeki Etkileri. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Göktürk, E., & Atlan, M. (2008). Türkiye'de Kredi Kartı Kullanım Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma, Muhasebe Finansman Dergisi, 39, 110-127.

Gülay Şahin, B., & Akballı, E. E. (2019). Tüketici Davranışlarını Etkileyen Faktörler ve Yöntem Analizi. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi, 1 (1), 43-85 .

Güler, A. (2006). Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizi: Nedenleri ve Sonuçları. Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, 43 (503).

Hacıhasanoğlu, P., & Kara, M. (2021). Ekonomik Kriz Ortamında Finansal Tüketici Davranışları. Çanakkale: Paradigma Basın Yayın Dağıtım.

Han, E., & Akşen, K. A. (2008). Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika, 6.basım. Ankara: Nobel Dağıtım.

Hayta, A. B. (2008). Ailelerin Tasarruf ve Yatırım Eğilimlerinin İncelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 16 (2), 345-358.

Hochberg Y.& Tamhane, A.C. (1987). Multiple comparison procedures. New York: John Wiley & Sons press.

Hüsnüoğlu, N., & Güner, A. (2010). Krizin Tüketim Harcamaları Üzerine Etkisi: Giresun İli Uygulaması. Mamara Üniveristesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2 (29), 197-226.

İnan, M. (2007). Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Tasarruf Politikaları ve Tasarrufların Yatırımlara Dönüştürülmesinde Vergi Sisteminin Etkisi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Kahraman Akdoğu, S. (2012). Türkiye'de Mali Serbestleşme Süreci ve Krizlerin Kısa Bir Özeti. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14 (2), 189-208.

Karabulut, N. (2008). Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması ve Kredi Kartı Kullanımının İncelenmesi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Karagöl, E., & Özcan, E. (2014). Sürdürülebilir Büyüme için Tasarruf. İstanbul: Seta Yayıncılık.

Karakaya, E. (2020). İklim Haber. COVID-19 Krizinin Ekonomi, Enerji ve Emisyonlara Etkileri: Mevcut Durum ve Olası Post-Korona Senaryoları. https://www.iklimhaber.org/covid-19-krizinin-ekonomi-enerji-ve-emisyonlara-etkilerimevcut-durum-ve-olasi-post-corona-senaryolari/ adresinden alınmıştır.

Karamustafa, K., & Biçkes, M. (2003). Kredi Kartı Sahip ve Kullanıcılarının Kredi Kartı Kullanımlarını Degerlendirmeye Yönelik Bir Araştırma. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15 (2), 91-113.

Kaya, K. (2002). Ekonomik Krizin Yaşama Tarzı Üzerindeki Etkileri (Isparta Örneği). Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7 (2), 207-226.

Kazgan, G. (2013). Türkiye Ekonomisinde Krizler: (1929-2009) Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Keskin, H., Hakan, K., & Şentürk, C. (2006). 2001 Krizinin Ekonomik ve Siyasi Yönleri Üzerine Bir Değerlendirme Çabası. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (4), 47-73.

Keskin, Ü. H. (2004). Ekonomik Krizlerde Küresel Güçler 2001 Türkiye Ekonomik Krizi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kılıç, S., & Göksel, A. (2004). Tüketici Davranışları: İndirim Kartlarının Tüketici Satın Alma Karar Süreci Üzerindeki Etkisine Dair Ampirik Bir Çalışma. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6 (2), 147-163.

Kılıç, S. (2013). Doğrusal Regresyon Analizi. Journal of Mood Disorders, 3 (2), 90-92. DOI: 10.5455/jmood.20130624120840

Kibritçioğlu, A. (2001). Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler 1969-2001. Yeni Türkiye Dergisi, 1-2.

Kıyılar, M., & Acar, O. (2012). Ülkemizde Tasarruf Oranlarını Etkileyen Faktörlerve Bölgeler Arası Tasarruf Alışkanlıklarının Tespiti Üzerine Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadı Enstitüsü Dergisi, 73, 41-60.

Kızılot, Ş., Kılıç, C., &Tokatlıoğlu, İ. (2011). Kartlı Ödeme Sistemlerinin Tasarruf Üzerindeki Etkileri ve Ekonomik Katkılar Raporu 2011 Özeti. Bankalararası Kart Merkezi Yayınları.

Korur, M. G. (2015). Kompulsif Satın Alma Eğilimi ve Alışveriş Sonrası Pişmanlık İlişkisinde: Kontrolsüz Kredi Kartı Kullanımının Rolü: Avm Müşterileri Üzerine Bir Araştırma, Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kuntalp, E., & Pekgüçlü, G. (1999). Kredi Kartları ve Yeni Kanun Tasarısı, Sayı: 31. Bankacılar Dergisi.

Kükrer, N. (2006). Kredi Kartı Kullanımı Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Analizi: Burdur ili Örneği,Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yükskek Lisans Tezi.

Kline, P. (2000). Handbook of Psychological Testing. London, United Kingdom: Routledge.

Marangoz, M., & Uluyol, O. (2010). Küresel Ekonomik Krizin Tüketicilerin Harcama ve Tasarruf Eğilimleri Üzerine Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Muhasebe Finasman Dergisi, 45, 82-96.

Mercan, E. G. (2019). Türkiyede Gerçekleşen Ekonomik Krizlerin İhracat Üzerindeki Etkisi: Bir Trend Analizi, İzmir: İzmir Demokrasi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Mukumov, A. (2018). Kazakistan Tüketicilerin Kredi Kartı Kullanımı Tutumları Sadakat Parogramları ve Kredi Kartı Kullanım Eğilimi, İstanbul: İstanbul Kültür Üniveristesi Sosyal Bimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Mucuk, İ. (2011). Pazarlama İlkeleri. İstanbul: Türkmen Kitapevi.

Mulaik, S.A. (2010). Foundations of Factor Analysis (2. Bs.), Boca Raton, CRC Press.

Nunnally, J. C., & Bernstein, I. H. (1994). Psychometric theory. New York: Mc Graw-Hill.

Odabaşı, Y. (2010). Küresel Kriz Ortamında Tüketici Davranışları. Tüketici Yazıları 2, 67.

Oktay, M. (2019). Finansal Okur-yazarlık Düzeyinin Bireylerin Tasarruf Eğilimi Üzerindeki Etkisi: Kırıkkale Üniversitesi Akademik ve İdari Personeli Üzerine Bir Uygulama. Kırıkkale: Kırıkkale Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Öcal, Ö. (2019). Finansal Okuryazarlık ve Bireysel Tasarruf Davranışları: Ankara İli Örneği. Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ökte, K. S. (2010). Para Krizi Modelleri: 2001 Krizi Örneği. Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, 47 (550), 19-39.

Özbek, V., & Koç, F. (2009). Kırsal Kesimde ve Kentlerde Yaşayan Ailelerin Dayanıklı Tüketim Malları Satın Alma Kararlarının Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Araştırma. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12 (5), 139-156.

Özcan, K. M., & Günay, A. (2012). Türkiye'de Özel Tasarrufları Belirleyen Unsurlar. Tek Yayın.

Özer, A. M. (2012). Türkiye'de Sermaye Hareketlerinin Gelişimi ve Yatırım-Tasarruf Üzerine, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Özkul, F. U., & Tapşın, G. (2010). Kredi kartı Kullanımı ile Kullanılabilir Gelirin Tüketim Üzerindeki Etkisi ve Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Ampirik Çalışma. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (47), 138-153.

Öztürk Kara, E. (2015). Ekonomik Kriz ve İşsizlik İlişkisi: Türkiye Örneği. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Papatya, N. (2005). Tüketici Davranışları ile İlgili Motivasyon Modelleri: Bir Perakende İşletmesine Temizlik ve Kişisel Bakım Ürünlerine Bağlı Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10 (1), 221-240.

Patır, S., & Tetik, N. (2009). Kriz döneminde Kredi Kartlarının Tercihine Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi: Malatya Örneği.

Pett, M.A., Lackey, N.R., & Sullivan, J.J. (2003) Making Sense of Factor Analysis: The Use of Factor Analysis for Instrument Development in Health Care Research. SAGE Publications, Thousand Oaks. DOI: 10.4135/9781412984898

Reşid, Ç. (2012). Türkiye Ekonomisinde Yaşanan 1994-2001 Ekonomik Krizinin İmalat Sanayi Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi,Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Saltan, H. (2017). 1990 Sonrası Ekonomik Krizlerin Türkiyedeki Tasarruf Oranına Etkisi. Kayseri: Nuh Nabi Yazgan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Sancak, E., & Demirci, N. (2012). Ulusal Tasarruflar Ve Türkiye'de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2 (8), 159-198.

Satsios, N., Karamanis, K., Galanou, A., & Sotiropoulos, I. (2020). The Saving Behaviour of Pomaks in Bulgaria: A Path Analysis Approach. Economic Studies, 29 (3).

Scheffe, H. (1953). A method of judging all contrasts in the analysis of variance. Biometrika, 40, 87-104.

Scheffe, H. (1959). The analysis of variance. New York: John Wiley press.

Sipahi, B. B. (2021). Hanehalkı Tasarruf Oranının Ekonomik ve Demografik Belirleyicileri: GMM Yaklaşımı. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 16 (61), 248-263.

Selim, R. (2019). Türkiye'de Hanehalkı Tüketim Kalıplarında 2000'li Yıllarda Yaşanan Değişimler ve Ekonomik Krizin Etkisi. ODTÜ Gelişme Dergisi, Sayı: 46 , 61-89.

Slagel, S. L., Newman, B. M., & Xiao, J. J. (2006). Credit Card Debt Reduction and Developmental Stages of the Lifespan, TCAI Working Paper. http://cals.arizona.edu/fcs/tcai/workingpapers/wp64slagel.pdf

Sönmez, S., & Artukoğlu, M. (2021). Kırsal Kesimde Tasarruf Eğilimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: İzmir İli Örneği. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 18 (2), 189-195.

Sungur, İ. (2013). Türkiye'de Banka ve Kredi Kartları Operasyonlarının Hukuki Çerçevesi. İstanbul: Bankalararası Kart Merkezi.

Şengür, M. (2015). Gelir Dağılımı Tasarruf İlişkisi: Türkiye'de Hanehalkı Tasarruflarının Belirleyicileri, Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Şenol, Z. (2020). Covid-19 Krizi ve Finansal Piyasalar. Para ve finans, 75, 124.

Şentürk, Ü. (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler. Aile ve Toplum, 10 (4), 7-31.

Şükrü, K., Kılıç, C., & Tokatlıoğlu, İ. (2011). Kartlı Ödeme Sistemlerinin Tasarruflar Üzerindeki Etkileri ve Ekonomik Katkılar Raporu. Bankalararası Kart Merkezi.

Taban, S., & Kar, M. (2015). Kalkınma Ekonomisi. Bursa: Ekin Kitapevi.

Tapşın, G. (2011). İç Tasarruflar, Büyüme ve İstihdam İlişkisi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Tekin, İ. Ç. (2020). Pandemi Sürecinde Değişen Tüketici Davranışları. Business & Management Studies: An International Journal, 8(2), 2331-2347.

Turan, Z. (2005). Türkiye Ekonomisinde Kasım 2000 – Şubat 2001 Krizler. Tühis Dergisi, 19 (5), 1-18.

Tunçkan, E. (2012). Tüketim ve Endüstri Piyasaları ile Bu Piyasalardaki Satın Alma Davranışlarını Etkileyen Yaklaşım Modelleri. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 1 (4), 142-159.

Turgut, A. (2007). Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler. Tuis İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 20 (4), 35-46.

Turhan, Z. (2011). Dünyadaki ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4 (1), 56-80.

Uluyol, O. (2011). Türkiye'de Ailelerin Tasarruf Yapma Alışkanlıkları ve Tasarruflarını Değerlendirme Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (35), 167-179.

Uygur, E. (2001). Krizden Krize Türkiye:2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri. Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.

Ünal, S., Düğer, Y. S., & Söylemez, C. (2015). Ekonomi Okuryazarlığı ve Kredi Kartı Tutumunun Rasyonel Kredi Kartı Kullanımına Etkisi: Dumlupınar Üniversitesi

Tavşanlı MYO Örneği. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10 (1), 31-52.

Ünüvar, İ., & Aktaş, H. (2022). Dünya'da ve Türkiye'de Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 25 (1), 124-140.

www.sozluk.gov.tr.(2023,05,26). Türk Dil Kurumu sözlükleri: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

www.ing.com.tr.(2022,11,10). İng Bank Türkiyenin Tasarruf Eğilimleri Araştırması: https://www.ing.com.tr/F/Documents/pdf/Hakkimizda/Bilgilendirmeler/Tasarruf_Egilimleri_Arastirmasi_2021_.pdf adresinden alındı

Yavuz, F. (2020). Tarıma Koronavirüs Etkisi. Kriter Dergisi, 5 (46).

Yeniçeri, T., & Akturan, U. (2007), Kredi Kartını Bilinçli Kullanan ve Kullanmayan Tüketicileri Ayırmada Kullanılabilecek Temel Belirleyiciler Üzerine Bir Pilot Araştırma, Hacettepe Üniveristesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25 (2), 243-266.

Yetim, S. (1997). Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri. İstanbul: Sermaye Piyasası KuruluYayınları, 69, 41.

Yıldız, A. (2020). Kriz Dönemlerinde Tüketici Davranışlarının İncelenmesi. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 2 (3), 377-390.

Yılmaz, B. E., & Yaraşır, S. (2009). Türkiye' de ve OECD Ülkelerinde Tasarruf-Yatırım Açıkları ve Dış Kaynak İhtiyaçları. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 27(2), 97-128.

Yılmaz, E. (2000). Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri. İstanbul: Türkmen Kitapevi.

Yılmaz, V., & Karpat Çatalbaş, G. (2007). Kredi Kartlarına İlişkin Algının Müşteri Memnuniyeti ve Sadakati Üzerine Etkisi. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 44 (513), 83-94.

TEZ DEĞERLENDİRME FORMU

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı:		**EVET**
	Kapak	
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
	İçindekiler	
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğrumu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
	Giriş	
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
	Özet/Abstract	
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlımı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
	Kaynakça	
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
	Atıf Yöntemi APA 6☐ CMS ☐İSNAD☐	
	Genel Değerlendirme	
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygunmu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak	

Bu tezin tarafımdan "Tez yazım kuralları" okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabulederim.

Öğrencinin imzası